

БЕЛЕЖНИК 2017

КАКЪВ Е СРЕДНИЯТ УСПЕХ
НА ДЪРЖАВАТА
В ГРИЖАТА ЗА ДЕЦАТА?

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

БЕЛЕЖНИК 2017
КАКЪВ Е СРЕДНИЯТ УСПЕХ НА ДЪРЖАВАТА
В ГРИЖАТА ЗА ДЕЦАТА?

Издава:

Национална мрежа за децата,
май 2017

Бул. „Витоша“ №58, ет. 4
1463 София
т./ф.: 02 988 82 07,
02 4444 380
office@nmd.bg
www.nmd.bg
facebook.com/nmdbg

Инфографики:
Smartigraphs

Корица:
Ивелина Георгиева, „Банерджийница“ ООД

Предпечат:
Таралеж ЕООД

Печат:
Алианс Принт

ISSN 1314-9970

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на използваните съкращения _____	4
Увод _____	6
Благодарности _____	7
Методологически бележки _____	8
Насоки за оценяване на ангажиментите в „Бележник 2017“ _____	9
Оценки _____	11
Какво ни казват оценките? _____	12

1. ОБЩИ ПРИНЦИПИ ПО КОНВЕНЦИЯТА НА ООН ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО _____ 18

Въведение _____	20
1.1 Недискриминация _____	22
1.1.1 Разработване на Закон за социалните услуги _____	22
1.1.2 Закрила и интеграция на непридружени малолетни и непълнолетни деца _____	24
1.2 Детско участие _____	27
1.2.1 Да се създадат механизми за зачитане мнението на децата при изработване и прилагане на политиките за тях. _____	27
1.3 Детска бедност _____	29
1.3.1 Намаляване на децата във възрастовия интервал 0-18 години, живеещи в бедност, със 78 000 _____	29
1.4 Сигурна и здравословна среда _____	32
1.4.1 Обезопасяване и модернизиране на детските площадки за игра _____	32
1.4.2 Подкрепа за осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на маргинализирани групи от населението, включително ромите. _____	34

2. СЕМЕЙНА СРЕДА И АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ _____ 36

Въведение _____	38
2.1 Семейна среда _____	40
2.1.1 Предприемане на мерки в подкрепа на родителите при наличие на риск за детето от изоставяне – осъществяване на дейности по предотвратяване на изоставянето _____	40
2.1.2 Предприемане на мерки в подкрепа на родителите при наличие на риск за детето от изоставяне - развиване на професионални умения на социалните работници за ранно идентифициране на риска от изоставяне и предприемане на мерки за закрила _____	42
2.2 Деинституционализация _____	44

2.2.1	Актуализиране на Плана за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ _____	44
2.3	Осиновяване и приемна грижа _____	47
2.3.1	Да се развият социални услуги за задължителна подготовка на кандидат-осиновители и на деца, на които им предстои да бъдат осиновени и за подкрепа на осиновители и осиновени _____	47
2.3.2	Да се подобрява качеството на услугите „настаняване при роднини и близки“ и на доброволната и професионална приемна грижа _____	50
3	ЗДРАВЕОПАЗВАНЕ _____	53
	Въведение _____	55
3.1	Болнична и доболнична помощ _____	57
3.1.1	Разширяване на обхвата на предоставяните медицински услуги за бременни и деца в риск _____	57
3.1.2	Осигуряване на профилактика, диагностика, лечение, рехабилитация и грижи за деца със специални потребности _____	59
3.1.3	Утвърждаване на модела на здравни медиатори като предпоставка за подобряване на достъпа до здравни грижи на уязвимите групи _____	62
3.2	Психично здраве _____	65
3.2.1	Въведени програми за психичноздравно благополучие на децата, включително превантивни програми от грижи за деца с психични разстройства и техните семейства _____	65
3.3	Детска смъртност _____	67
3.3.1	Прекратяване до 2030 година на предотвратимите смъртни случаи на новородени и деца до 5-годишна възраст, като всички страни ще имат за цел да снижат неонаталната смъртност до най-много 12 на 1000 живородени бебета и смъртността на деца до 5-годишна възраст до максимум 25 на 1000 живородени деца _____	67
4	ОБРАЗОВАНИЕ _____	70
	Въведение _____	72
4.1	Образование и грижи в ранна детска възраст _____	74
4.1.1	Развитие и предоставяне на интегрирани услуги за ранно детско развитие (0-7 години) _____	74
4.2	Училищно образование _____	77
4.2.1	Подкрепа на достъпа до предучилищно и училищно образование _____	77
4.2.2	Осъществяване на превенция срещу отпадането в задължителна училищна възраст, компенсаторни мерки за застрашените от отпадане и реинтеграция на преждевременно напусналите. _____	80
4.3	Приобщаващо образование _____	83
4.3.1	Осигуряване на условия за включващо/приобщаващо образование _____	83

5. ПРАВОСЪДИЕ	86
Въведение	88
5.1 Правосъдие, съобразено с интересите на детето	90
5.1.1 Да се оборудват/адаптират специални помещения за престой, изслушване, разпит на деца, включително на деца с увреждания, в производствата, които ги засягат	90
5.1.2 ГПК да въведе в пълен обем гаранции за участието на детето в процеса, както и да определи процесуалното качество на социалния работник и социалния доклад, предвидени в Закона за закрила на детето	93
5.1.3 Изработване на пакет от законодателни мерки за наказателно правосъдие за непълнолетни	95
5.2 Пренебрегване и злоупотреба с деца	97
5.2.1 Изготвяне на специализирана програма за работа с деца жертви на насилие или експлоатация, включително механизъм за координирано действие за предотвратяване и установяване на насилието, оценка на случая, насочване на детето към рехабилитация и проследяване на случаите с оглед повишаване капацитета на системата за закрила на детето и осигуряване на специална закрила на децата, станали жертва на насилие или експлоатация	97
5.2.2 Популяризиране на правилата за безопасност на децата в компютърната мрежа за деца, родители и училищни власти и на адресите, на които може да се съобщава за вредно съдържание в Интернет	99

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хората с увреждания
БАОО	Българска асоциация „Осиновени и осиновители“
ВКБООН	Върховен Комисариат за бежанците към ООН
ВКС	Върховен касационен съд
ВСС	Висш съдебен съвет
ВУЗ	Висше учебно заведение
ВУИ	Възпитателно училище – интернат
ГДБОП	Главна дирекция за борба с организираната престъпност
ДАБ	Държавна агенция за бежанците
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДДЛРГ	Дом за деца, лишени от родителски грижи
ДДУИ	Дом за деца с умствена изостаналост
ДМСГД	Дом за медико-социални грижи за деца
ДОС	Държавен образователен стандарт
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ДЦ	Дневен център
ЕПГ	Екип по приемна грижа
ЕС	Европейски съюз
ЗБППМН	Закон за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните
ЗДОИ	Заявление за достъп до обществена информация
ЗЖ	Защитено жилище
ЗЗД	Закон за закрила на детето
ЗИД	Закон за изменение и допълнение
ЗКЦ	Здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве
ЗМ	Здравен медиатор
ЗОНПНВМНА	Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица (проект)
ЗПУО	Закон за предучилищното и училищното образование
ЗСП	Закон за социално подпомагане
ЗСПД	Закон за семейните помощи за деца
ЗУБ	Закон за убежището и бежанците
ИКТ	Информационни и комуникационни технологии
ИПГВР	Интегриран план за градско възстановяване и развитие
ИПП	Инструмент за предприсъединителна помощ
ИСДП	Институт по социални дейности и практики
ИСУН	Информационна система за управление и наблюдение на средствата от ЕС в България
КЕС	Консултативен експертен съвет
КПА	Конвенция за ООН за правата на детето
КСО	Кодекс за социално осигуряване
КТ	Кодекс на труда
МБАЛ	Многопрофилна болница за активно лечение
МВР	Министерство на вътрешните работи
МЗ	Министерство на здравеопазването
МОН	Министерство на образованието, младежта и науката
МП	Министерство на правосъдието
МРТ	Междуведомствена работна група по деинституционализация

МС	Министерски съвет
МСС	Международна социална служба – България
МРРБ	Министерство на регионалното развитие и благоустройството
МФ	Министерство на финансите
НЕЛК	Национална експертна лекарска комисия
НЗОК	Национална здравноосигурителна каса
НМД	Национална мрежа за децата
НМЗМ	Национална мрежа на здравните медиатори
НОИ	Национален осигурителен институт
НПАХУ	Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
НПО	Неправителствена организация
НППМДЗ	Национална програма за подобряване на майчиното и детско здраве
НПР	Национална програма за реформи
НСЗД	Национален съвет за закрила на детето
НС	Народно събрание
НСИ	Национален статистически институт
НСОРБ	Национално сдружение на общините в Република България
НЦОЗА	Национален център по обществено здраве и анализи
ОЗД	Отдел „Закрила на детето“
ОПЛ	Общопрактикуващ лекар
ОП НОИР	Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“
ОП РЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ПЕРГ	Постоянната експертна работна група по деинституционализация
ПЖ	Преходно жилище
ПМС	Постановление на Министерски съвет
ППЗЗД	Правилник за прилагане на Закона за закрила на детето
ППЗСП	Правилник за прилагане на Закона за социално подпомагане
ПСВ	Проект за социално включване
РДСП	Регионална дирекция „Социално подпомагане“
РЗИ	Регионални здравни инспекции
РЗОК	Районна здравноосигурителна каса
РПЦ	Регистрационно-приемателен център
РУО	Регионално управление на образованието
СК	Семеен кодекс
СОП	Специални образователни потребности
СПИ	Социално-педагогически интернат
ТЕЛК	Трудово-експертна лекарска комисия
УНИЦЕФ	Детски фонд към ООН
УО на ОПРР	Управляващият орган на Оперативна програма „Региони в растеж“
ЦНСТ	Център за настаняване от семеен тип
ЦОИДУЕМ	Център за образователна интеграция на децата и учениците от етническите малцинства
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦПО	Център за приобщаващо образование
ЦРЧРРИ	Център за развитие на човешките ресурси и регионални инициативи
ЦСРИ	Център за социална рехабилитация и интеграция
Eurofound	Европейска фондация за подобряване на условията на живот и труд

Георги Богданов
Изпълнителен директор,
Национална мрежа
за децата

Уважаеми колеги, партньори, приятели и съмишленици,

Имам удоволствието да Ви представя шестото издание на доклада „Бележник: какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?“. Това е основният застъпнически инструмент на Национална мрежа за децата, който всяка година се стреми да отразява гледната точка на експертите от гражданските организации, както и впечатленията на самите деца по отношение на напредъка в изпълнението на обещанията на правителствата към тях.

В настоящия доклад отново сме се постарали да разгледаме критично традиционно следените от нас ангажименти, поети от държавата, в пет основни области – „Общи принципи по Конвенцията на ООН за правата на детето“, „Семейна среда и алтернативни грижи“, „Здравеопазване“, „Образование“ и „Правосъдие“. Както всяка година, при разработването на текстовете потърсихме и гледната точка на българските институции, и на външни за Мрежата експерти, за да пресъздадем постиженията и предизвикателствата пред правителствата по възможно най-обективния начин. Настоящото издание на „Бележника“ е още по-специално за нас, организациите, работещи със и за деца и семейства, тъй като предлага нови подходи за въвличане на деца, млади и възрастни хора в изработването му, и едновременно с това съумява да стъпи на опита от всички издания на доклада, представени до момента.

За първа година заедно с основното издание на „Бележник“ изготвихме и отделен доклад на име **„БЕЛЕЖНИК 2017: Как децата, родителите и професионалистите оценяват държавата?“**. Текстът отразява наши консултации с деца, млади хора, родители и професионалисти и се стреми да покаже как те преживяват изпълнението на държавните ангажименти към самите тях. За да постигнем това, от Национална мрежа за децата събрахме близо 900 мнения, които не само оцениха конкретните държавни политики, но и ни позволиха да вникнем по-добре в темите, които вълнуват децата и грижещите се за тях родители и професионалисти. Смятаме, че тази перспектива трябва да е водеща когато, планирайки политики, искаме поставените на хартия цели да водят до промяна към по-добро за всички деца в техния ежедневен живот. За тези мнения бихте могли да прочетете повече подробности в новото допълващо издание на „Бележник“, докато в настоящия доклад ще откриете обобщени ключовите резултати от допитването във всяка област.

Тазгодишният „Бележник“ е специален и поради факта, че успяхме да направим всеобхватна равностметка за развитието на политиките за децата и семействата, базирана на експертната от цели пет издания на Бележника. По този начин проследяваме колко от нашите препоръки към държавата са взети предвид и как би могъл да се подобри диалогът между институциите и гражданския сектор.

2016 година не бе никак лека за развитието на политиките за деца в България и за въвеждането на по-добри гаранции за техните права. При отсъствие на редовно правителство през последните месеци от годината, се оказа трудно за институциите да продължат хода на реформите в ключови области като правосъдието за деца, а политическата воля за промяна, необходимостта от която отчитаме във всяко издание на „Бележник“, се оказа почти несъществуваща. Без воля за промяна обаче е трудно да изградим дългосрочна визия за поставяне на детето в центъра на политиките и за постигане на устойчиви резултати в различните сектори.

От Национална мрежа за децата бихме искали да благодарим на всички, които участваха в създаването на настоящия доклад. Изразяваме надежда, че той ще допринесе за подобряване на грижата към децата в България и че следващите му издания ще отразяват прогрес, с който да се гордеем всички.

БЛАГОДАРНОСТИ

Национална мрежа за децата изказва своите благодарности на всички, които допринесоха за изготвянето на доклада „Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?“. Благодарим на авторите, които разработиха отделните части от доклада. Признателни сме за подкрепата на организациите, членове на Мрежата и за усилията и усърдието на колегите, които коментираха и редактираха отделни части от „Бележника“.

Не можем да пропуснем да благодарим и на младите хора, родителите и професионалистите от цялата страна, които отделиха време и усилия, за да споделят своето мнение и виждане кои са проблемите на децата в България и как могат да бъдат преодолени. Бихме искали да изкажем специални благодарности на организациите, които направиха възможно участието и събирането на мненията на всички деца, родители и професионалисти, за да бъде възможно изготвянето на допълнението към настоящия текст, а именно БЕЛЕЖНИК 2017: Как децата, родителите и професионалистите оценяват държавата?“. Признателни сме също на регионалните координатори на Национална мрежа за децата както за техните усилия за организирането и провеждането на фокус групи, така и за подкрепата на участието на всички включили се.

Изказваме специални благодарности за усилията на служителите от Министерство на труда и социалната политика, Министерство на образованието и науката, Министерство на здравеопазването, Министерство на правосъдието, Министерство на вътрешните работи, Министерство на регионалното развитие и благоустройството, Агенция за социално подпомагане, Държавна агенция за закрила на детето и Държавна агенция за бежанците, които предоставиха подробна информация за напредъка по изпълнението на ангажиментите, дадоха обратна връзка по първата чернова на доклада и изготвиха отговорите по многобройните заявления за достъп до обществена информация за целите на „Бележника“.

Изказваме своята особена признателност и към членовете на външната оценяваща комисия, които ни дариха своите време, усилия и експертиза, за да коментират доклада, да допълнят анализите и препоръките и да определят окончателните оценки.

АВТОРИ:

Александра Ангелова, Сдружение „Център за приобщаващо образование“
Александрина Димитрова, Фондация „Сийдър“
Анет Маринова, Сдружение „Дете и пространство“
Антоанета Иванова, Сдружение „Спина бифида и хидроцефалия-България“
Ася Добруджалиева, Фондация „Хабитат България“
Ваня Кънева, Фондация „За Нашите Деца“
Галина Бисет, Сдружение „Еквилибриум“
Гергана Богданова, Сдружение Българска асоциация „Осиновени и осиновители“ – БАОО
Георги Апостолов, Фондация „Приложни изследвания и комуникации“
Дани Колева, Сдружение „Национална мрежа за децата“
Диляна Славкова, Сдружение „Национална мрежа за децата“
Йордан Йосифов, Сдружение „Дете и пространство“
Кристина Гологанова, Сдружение „Рийчаут“-България
Лилия Кръстева – Пеева, Сдружение „Център за приобщаващо образование“
Маргарита Аспарухова, Сдружение „Център за приобщаващо образование“
Д-р Маша Гавраилова, председател на Сдружение „България без дим“
Адв. Миглена Балджиева, фондация „Детски правен център“ и сдружение „Международна социална служба – България“
Мила Ташкова, Сдружение „Национална мрежа за децата“
Д-р Надя Стойкова, Сдружение „Институт по социални дейности и практики“
Проф. Нели Петрова-Димитрова, Сдружение „Институт по социални дейности и практики“
Росица Петрова, Фондация за децата в риск по света
Славяна Костадинова, Сдружение „Спина бифида и хидроцефалия-България“
Станислав Додов, Сдружение „Национална мрежа за децата“
Стефан Лазаров, Сдружение „Национална мрежа за децата“
Цветя Петкова, Сдружение „Национална мрежа на здравните медиатори“
Юра Данчева, Фондация „Приятелите 2006“

ВЪНШНИ ОЦЕНИТЕЛИ:

Боян Захариев, Институт „Отворено общество“ – София
Доц. д-р Велина Тодорова, член на Комитета по правата на детето на ООН
Капка Панайотова, Център за независим живот
Надя Шабани, Български център за нестопанско право
Славка Кукова, изследовател
Христина Николова, Сдружение „Център за защита правата в здравеопазването“

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

„Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?“ е шести пореден годишен доклад на Национална мрежа за децата. Докладът оценява изпълнението в рамките на календарната 2016 г. на избрани държавни ангажменти в сферата на политиките за деца и семейства в България.

Основната цел, която си поставихме с разработването на Бележника, е да извършваме ежегоден, независим мониторинг по правата на децата, основан на поетите ангажменти от страна на правителствата и подкрепен от факти и данни. Докладът предлага и препоръки, които се надяваме да подкрепят подобряването на политиките и практиките за деца и семейства в страната.

Изборът на темите и ангажиментите е основан на подробен преглед на всички национални стратегии, планове и програми, засягащи политики или мерки, свързани с децата. Придържахме се основно към три критерия за приоритетност на проблемите – значимост, релевантност към темите, приоритетни за организациите, членове на Национална мрежа за децата, и възможност за решаване.

Ангажиментите, разгледани в настоящия Бележник, избрахме, водени от принципа за последователност. Запазахме тези, чийто срок за изпълнение продължава и през 2016 г., а на мястото на обещанията с изтекъл срок подбрахме нови ангажменти, засягащи същите или близки проблеми. По този начин имаме възможност в динамика да проследим как държавата се справя с определени предизвикателства и дали действията за решаване на идентифицираните проблеми са обвързани с отправените през предходната година препоръки.

„Бележник 2017“ съдържа 5 области, 15 подобласти и 25 ангажмента. Анализите включват: цитат на ангажмента, източника и отговорните за изпълнението му институции; описание на фактите и данните от експертното проучване и от информацията, предоставена от държавните институции по конкретния ангажмент; препоръки (конкретни стъпки и възможни направления на работа).

В търсене на максимална справедливост, в разработването на Бележника традиционно използваме факти и данни, предоставени от самите институции по реда на Закона за достъп до обществена информация. Стараем се разработването на доклада да става в консултация със самите отговорни институции, които още в началния етап на работа информираме за ангажиментите, чието изпълнение ще анализираме и оценяваме. С оглед още по-висока прозрачност и обективност на оценката, отправяме към експертите от министерствата и агенциите молба за съдействие при събирането на информация за напредъка по изпълнението на ангажиментите през 2016 г., както и за предизвикателствата, които срещат и плановете им за постигането на заложените цели. Предоставената от тях подробна информация беше използвана за разработването на анализите по всеки ангажмент. Изпратихме до отговорните ведомства и първата версия на доклада, а получените коментари взехме предвид при финализирането на текста.

Традиционно останалите използвани източници са доклади на институции, независими изследователи и неправителствени организации, както и публикации в медиите. Тъй като докладът е разработван в рамките на календарната 2016 г. и първите месеци на 2017 г., поместените данни се отнасят предимно за 2016 г. Когато липсваха достъпни такива, използвахме най-актуалните налични данни, които очертават общата картина и състоянието на политиката. Всички данни и източници на информация цитирахме в текста на Бележника в подкрепа на изводите и оценките по отделните ангажменти и в уверение на това, че анализът е изготвен на база надеждни източници, а не е субективен израз на мнението на Национална мрежа за децата.

Избраните „обещания“ за анализ са от различен порядък. Някои са съвсем конкретни мерки, други са набор от мерки, а трети представляват цялостни политики. За част от тях може категорично да се каже дали са реализирани. Оценяването на изпълнението по други изисква експертно разглеждане на целия контекст, в рамките на който то се развива.

Нашата задача беше да отчетем промените по отношение на изпълнението на ангажиментите, да отбележим какво е направено. Там, където липсва напредък и няма политически действия, оценката е слаба, макар и на места да е поставен по-дълъг срок за изпълнението на ангажмента. Не сме пропуснали и да поощрим положителните усилия и позитивното развитие, дори и при липса на конкретни резултати или при непълно изпълнение на разглежданите ангажменти. Положихме усилия да изведем

на преден план постиженията и да търсим позитивните развития по изпълнение на ангажиментите, но не сме спестили и градивната критика.

Оценяването е аналогично на това в образователната система. Първоначалните оценки бяха предложени от експертите, разработили съответните аналитични части, и впоследствие потвърдени от гражданските организации, членове на Национална мрежа за децата. Окончателните оценки са получени след съгласуване и валидиране с група от външни оценяващи експерти – общественици и професионалисти с опит и отношение към засегнатите проблеми. Те са изчислени средноаритметично на база на оценките на авторите, както и на оценките на външните експерти, компетентни в съответните области.

Важно е да се отбележи, че сме се придържали стриктно към скалата за оценяване, утвърдена през 2015 г. Това означава, че авторите са оценявали предимно резултата от работата по изпълнение на ангажиментите, а не само формалния отчет на конкретни индикатори. Например, оценката на *Ангажимент 5.1.3. Изработване на пакет от законодателни мерки за наказателно правосъдие за непълнолетни* е „Добър 4,00“, тъй като въпреки усилената работа на Министерството на правосъдието по проекта на Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица, „трайни положителни резултати в живота на децата и семействата и ефективно междусекторно партньорство“ все още не са налице.

Съдържанието в секциите преди всяка област озаглавени „Какво мислят децата, родителите и професионалистите“ представлява обобщение на основните теми от допълващото издание към настоящия доклад – „Бележник 2017: Как децата, родителите и професионалистите оценяват държавата?“. В усилието да даде гледната точка на децата, родителите и професионалистите той отразява резултатите от проучване, проведено в периода декември 2016 - февруари 2017 г. Проучването е проведено чрез общо 52 фокус групи, в които участие са взели 518 души и онлайн анкета с участието на 352 души. Фокус групите и участниците в анкетата следват структурата на текущия доклад като разглеждат избраните в него ангажименти на държавата от гледна точка на тяхното изпълнение, поставят оценка и дават препоръки за подобрене.

НАСОКИ ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА АНГАЖИМЕНТИТЕ В „БЕЛЕЖНИК 2017“

Скалата за оценяване на разглежданите в доклада ангажименти е от 2 до 6, като са разработени подробни насоки за оценка на изпълнението, развитията и напредъка по разглеждания ангажимент. Оценката отразява изпълнението на ангажимента – така, както е формулиран в държавните документи, а не самия документ, в който той е заложен, като смисленост, ефективност и ефикасност.

Оценка	Пояснение/насоки за оценяване
Слаб 2.00	Неприемлив резултат, нищо не е направено или стъпките са в погрешна посока. Ангажиментът е дефиниран неадекватно и не адресира нуждите на децата и семействата. Индикаторите към ангажимента не измерват ефект, въздействие и резултат.
Слаб 2.50	Има заявено желание за действие по ангажимента; начертана е посока, но засега липсва реална дейност. Напр. сформирана е работна група, поет е политически ангажимент за стартиране на мерки или действия и др., но няма конкретни дейности в посока изпълнение на ангажимента.
Среден 3.00	Предприети са минимални, спорадични и/или непоследователни стъпки по изпълнение на ангажимента. Все още няма видим напредък/конкретни резултати от изпълнението. Напр. стартиран е конкретен проект/програма/мерки за изпълнение на конкретния ангажимент, но още е рано да се види ефектът от тяхното действие и/или ефектът ще е минимален/ на парче.

Напр. увеличени плащания за подкрепа на уязвими групи, но липсва цялостен и ефективен подход комбиниращ поредица от мерки в различни сектори за борба с бедността.

**Добър
3.50**

Задоволителен, но недостатъчен напредък по изпълнението на ангажимента. Предприетите стъпки все още нямат необходимия търсен траен резултат върху целевата група.

Напр. изпълнени са част от планираните дейности (приблизително около 50 процента), които трябва да доведат до изпълнение на ангажимента или са покрити само част от индикаторите за изпълнение.

Напр. има съществен/значителен напредък и добри резултати, но само в рамките на пилотни проекти/интервенции.

**Добър
4.00**

Наличие на положителни за децата и семействата промени в законите и политиките, на разработени нови стратегии и програмни документи, които се очаква да доведат до трайни положителни резултати в живота на децата и семействата и ефективно междусекторно партньорство.

Напр. приет е Нов Закон за детето и/или семейството, актуализирана е жилищна стратегия, самостоятелна политика за подкрепа на родителите и семействата, многосекторна рамка/стратегия за ранно детско развитие.

Изпълнени са поне 50 % от заложените/необходимите за изпълнението на ангажимента дейности и се наблюдават положителни резултати, но само там, където има пилотни интервенции и подкрепа от външни партньори и донори.

**Много добър
4.50**

Стартирани и изпълнени нови програми, мерки, инициативи като част от планирани реформи/нови политики/конкретен ангажимент.

Напр. голяма част от дейностите (приблизително 60 – 70 %) за изпълнение на ангажимента са реализирани, но все още липсват конкретни и видими ефекти за децата. Индикаторите, които се проследяват, са по-скоро количествени и липсват обобщени резултати и информация за въздействието върху децата и родителите.

**Много добър
5.00**

Наличие на позитивни резултати от изпълнението на ангажимента.

Напр. голяма част от дейностите (приблизително около 75 %) за изпълнение на ангажимента са изпълнени, има ефект от тяхното изпълнение и като цяло ползвателите, гражданските организации и експертите са единодушни, че изпълнението на ангажимента и резултатите от него са положителни.

**Отличен
5.50**

Почти изцяло изпълнен ангажимент – приблизително около 90 % от заложените цели и индикатори. Промяната в живота на децата и семействата е видима и трайна. Има обобщени резултати и проследяване на ефективност и ефикасност. Остава да бъдат приложени последните детайли от заложения план.

**Отличен
6.00**

Ангажиментът, така, както е заложен, е изпълнен изцяло. Налице е значителна, позитивна, трайна и видима промяна в живота на децата и семействата в България.

ОБЛАСТ	ПОДОБЛАСТИ	ОЦЕНКА 2017	СРЕДНА ОЦЕНКА					
			2012	2013	2014	2015	2016	2017
1. Конвенция на ООН за права- та на детето	Недискриминация	2.13	2.88	2.71	2.97	3.06	2.91	2.86
	Мнение и участие на децата	2.83						
	Детска бедност и благосъстояние	3.08						
	Сигурна и здравословна среда	3.42						
2. Семейна среда и алтернативни грижи	Семейна среда	3.00	3.14	2.93	2.98	2.61	3.02	3.01
	Деца в институции и деинституционализация	3.00						
	Осиновяване и приемна грижа	3.04						
3. Здраве- опазване	Болнична и доболнична помощ	3.71	2.79	2.38	3.21	3.31	3.58	3.64
	Психично здраве	2.86						
	Детска смъртност	4.36						
4. Образование	Образование и грижи в ранна детска възраст	2.83	2.68	3.00	3.11	3.62	3.45	3.44
	Училищно образование	3.83						
	Приобщаващо образование	3.67						
5. Правосъдие	Правосъдие – приятел на детето	3.09	3.56	3.44	2.90	3.30	3.45	3.05
	Пренебрегване и злоупотреба с деца	3.00						
ГОДИШЕН УСПЕХ			3.00	2.90	3.00	3.20	3.28	3.20

КАКВО НИ КАЗВАТ ОЦЕНКИТЕ?

РАВНОСМЕТКА:

какво се случи с грижата за децата през погледа на пет издания на „Бележник“?

През 2017 година регулярният доклад „Бележник: какъв е средният успех на държавата в грижата за децата“ излиза за шеста поредна година. Провокирани от нашите външни оценители, направихме опит за равностметка как се е променила грижата за децата за този период и кои от препоръките на експертите и гражданските организации, работещи с деца, са взети в предвид и довели ли са те до конкретни промени за децата и семействата.

Общи принципи за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на детето

За последните пет години, най-ниско оценяваната област е „Общи принципи по Конвенцията на ООН за правата на детето“ като най-ниско оценяваната подобласт е „Недискриминация“. Оценката и за 2017 г. е слаб 2.

Страната ни продължава да **няма нито детски омбудсман**, който да гарантира независим мониторинг и контрол за спазване на правата на детето, **нито специално звено, което да разглежда случаи на дискриминация срещу деца**, както е заложено в Националната стратегия за детето 2008 – 2018 г. Оценката за разглеждания ангажимент през 2017 г. за разработване на Закон за социалните услуги е слаб 2, поради липса на предприети стъпки през годината по изпълнение на ангажимента и спорни промени в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, които не са били обект на професионална дискусия и консултиране с местни власти, доставчици на услуги и граждански организации, работещи с уязвими групи.

За съжаление, въпреки усилията на българското правителство за приобщаване на различни уязвими групи и насърчаване на тяхното социално включване, заложените в различни стратегически документи, **все още има практики на дискриминация и неравно третиране на деца**, търсещи и получили международна закрила, деца с увреждания и деца от ромски произход по отношение достъпа им до качествено образование, здравеопазване и адекватна жилищна и социална среда.

43,7% от децата в България или **527 200 деца са в риск от бедност и социално изключване**. Относителният дял на децата между 0 и 15 години с материални лишения е 54.0%. През годината бе увеличен доходният критерий за получаване на семейните помощи за деца и бяха предложени спорни нови помощи, обвързани със степента на увреждането на детето. В същото време, продължават да липсват целенасочени стъпки и интегриран подход между различните секторни политики за устойчиво разрешаване на проблема. Половината от децата (49.7%) не могат да си позволят почивка извън дома поне една седмица в годината (включително празници със семейството, гостуване при роднини, приятели, организирана почивка от училището и т.н.), редовни занимания с плуване, свирене на музикален инструмент, участие в младежки организации и др. (43.1%) и екипировка за игри навън (колело, ролери, кънки и др.) – 45.9%.

Активното участие на децата и младите хора в развиването на различни политики и практики, както и на ниво ежедневно упражняване на техните права и отговорности, остава силно ограничено. Друга ключова препоръка, отпразнена от Мрежата през последните години, и все още неизпълнена, е свързана с **нуждата от нова жилищна стратегия** и план за нейното изпълнение.

Семейна среда и алтернативни грижи

Оценката в област „Семейна среда и алтернативни грижи“ за 2017 г., среден 3.01, е почти идентична с тази за 2016 г. – среден 3.02. Въпреки заявения ангажимент от страна на държавата за подкрепа на родителите и гарантиране правото на детето на семейство чрез създаване на превантивни и алтернативни услуги за грижа за деца и закриване на специализираните институции, на практика продължава да липсва цялостен подход за подкрепа на детето и семейството.

Съществуващата в момента в страната **законодателна и административна уредба на системата за закрила продължава да бъде фокусирана върху децата в риск**, а не върху широка концепция за благосъстояние на всички деца и родители. В страната все още съществува тенденция да се разглежда закрилата на детето и социалната работа по закрила най-вече като социално подпомагане.

За последните 6 години, държавата е инвестирала над 575 102 153 млн. лева от националния бюджет и 156 455 832 млн. лева от европейските структурни фондове в социални услуги за деца и **процеса на деинституционализация**. Въпреки усилията за превес на мерки в семейна среда, делът на децата във формална грижа остава висок. Броят на децата, които имат досег със системата за грижа и които са настанени във формална грижа (включително настанените при близки и роднини) към края на декември 2009 г. е 9 560 в сравнение с 12 640 към края на 2016 г., което представлява ръст от приблизително 24 %.

Въпреки многобройните препоръки в Бележниците през годините, устойчивостта на постигнатите резултати и въздействието върху засегнатите деца са спорни, като все още няма и механизъм за пренасочване на средствата от закритите домове към новите услуги. След години натиск от страна на гражданския сектор, Планът за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Р България“ бе актуализиран през 2016 г., но така и не предвиди жизненоважните връзки със системите на здравеопазването, образованието и правосъдието. Продължават да липсват достатъчно на брой и адекватни мерки за първична превенция на разделянето на децата от семействата и за повишаване на качеството на съществуващите услуги от резидентен тип.

През последните години се наблюдава и **системен регрес на системата за закрила на детето**, който се отразява върху децата и техните родители, които имат досег с нея. Въпреки осигуряваните обучения, супервизия, методическа подкрепа и допълнителни ресурси, капацитетът на социалните работници в отделите „Закрила на детето“ остава слаб поради нерешени структурни и системни проблеми, свързани с централизирано и непрозрачно управление, дублиране на роли и отговорности и липса на стандарти за социална работа – за качество, ефективност и натовареност, разработване и утвърждаване на национални профили на професионални компетенции на различните специалисти в системата. Заплащането и социалният статус на социалните работници са несъразмерно ниски спрямо натовареността, отговорностите и санкциите и водят до голямо текучество.

Декларираните от МТСП и АСП намерения за законови промени във връзка с оптимизиране на процедурите по **осиновяване** и гарантиране на човешките права на всички участници в процеса не бяха реализирани на практика през последните шест години. България продължава да изостава в изпълнението на изискванията по международните договори, по които е страна – разсиновяването все още е допустимо, а тайната на осиновяването непокътната.

Качеството на **приемната грижа**, за което Национална мрежа за децата се застъпва във всяко издание на „Бележник“, все още предстои да бъде развито, а услугата все още не е станала държавно делегирана дейност, което повдига въпроси за нейната устойчивост. Факт е, че от 2011 г. насам броят на приемните семейства скача драстично и много деца намират по-добър живот в семейна среда, вместо в институция, както и че през последната година се полагат усилия за подобряване на качеството на приемната грижа. Също така, гражданските организации, работещи с деца, са въвлечени в прилагането на проекта „Приеми ме“, финансиран със средства от европейските структурни фондове.

Здравеопазване

Средната оценка на държавата за изпълнението на ангажиментите си в рамките на последните пет години в област Здравеопазване е 2.94. За разлика от първите четири години, оценките през последните две са над 3.50: 3.58 за 2016 г. и 3.64 за 2017 г., което се дължи основно на резултатите по отношение на **намаляването на детската смъртност и усилията за приоритизиране на майчиното и детското здраве**.

Освен създаването на Здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве към областните многопрофилни болници за осигуряване на комплексно обслужване на бременни и деца, през последните години беше разширен и обхватът на основния

пакет на НЗОК за новородените, като към него са добавени безплатни ултразвукови изследвания на тазобедрени стави и отделителна система до 6-месечна възраст и изследване на зрението на деца от 2 до 7-годишна възраст. Въведен е, и се финансира от МЗ, безплатен слухов скрининг за всички новородени, който се извършва в родилните или неонатологични клиники преди изписването им. Утвърден е отделен пакет за бременни жени, при които бременността е високорискова или имат придружаващо заболяване. В някои лечебни заведения, предоставящи родилна помощ, се организират училища за родители, където се разискват основни теми, свързани с бременността, раждането и грижите за новороденото. МЗ заплаща допълнително и за лечението на деца, родени с екстремно ниско тегло или с определени вродени заболявания.

Въпреки добрите намерения и поетите ангажименти, **родилната помощ в страната продължава да не съответства със съвременните тенденции**, свързани с неразделяне на майките и бебетата, осигуряване на ефективна подкрепа за кърмене и придружител по време на раждане, насърчаване на неоперативни раждания и други.¹

Сериозен проблем е и медицинското наблюдение и консултиране на бременни жени от уязвими и малцинствени групи, голяма част от които не са здравно осигурени.² От началото на 2013 г., с промени в Наредба 26, МЗ заплаща един профилактичен преглед по време на бременността, който обаче е крайно недостатъчен за ефективното проследяване на бременността.

Все още остава **неясен и статутът на акушерката** и как тя може да практикува самостоятелно, като понастоящем самостоятелните ѝ дейности не се покриват от НЗОК. Продължават да **липсват и програми и услуги за психично здраве, включително за наркозависими**, както и не се развива политика за подготовка и задържане на ключови за детското здраве специалисти като педиатри, детски психиатри и др.

Все още пред страната ни стои предизвикателството на **незаети лекарски практики в малките и отдалечени населени места и в кварталите с малцинствено население** в редица области. Има деца, които живеят в отдалечени и труднодостъпни райони без достъп до необходимата им медицинска помощ. Необходимо е допълнително осигуряване на стимули от страна на Министерство на здравеопазването за разкриване на лекарски практики и повишаване на информираността на населението, включително да се осигури финансиране за създаване и функциониране на мобилни структури.

Образование

Образованието е втората най-високо оценена област за 2017 г., среден 3.44, като оценката е идентична с тази за 2016 г. – 3.45. Наблюдава се увеличаване на оценките в областта на училищното образование – от 2.80 през 2012 г., 3.19 през 2014 г. и 3.21 през 2016 г. на 3.83 за 2017 г., както и на ангажиментите, свързани с приобщаващото образование, където оценката за последната година скача от 3.00 на 3.67 в сравнение със средната от 2.50 за първите три години. В същото време се отчита понижаване на оценката в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст, което се дължи на застоя и липсата на визия за дългосрочно разрешаване на предизвикателствата на национално ниво в сферата на ранното детско развитие.

Ангажиментите в областта на **достъпа до предучилищно и училищното образование** се оценяват с добър 4, поради предприетите стъпки за осигуряване на транспорт, подкрепа за децата, за които българският е втори език, и насърчаване на дуалното образование и кариерно ориентиране. В същото време, Бележникът отчита, че напредъкът продължава да се мери чисто количествено и повечето усилия са през пилотни интервенции и подкрепа от външни партньори и донори. Уязвимите групи като ромите и учениците от бедни семейства продължават да са изправени пред значителни пречки при достъпа до образование и неговото завършване, особено в селските райони. Според индекса на ромското включване от 2015 г. около 26 % от ромските деца се образуват *де факто* в сегрегирани училища.

Не са обърнати и негативните тенденции по отношение на **отпадането от училище и необходимостта от координационен механизъм с ясни роли и отговорности** на различните институции и заинтересовани страни. Данните за нетния коефициент на записване на населението³ показват запазване на негативната тенденция за на-

1. 86% от анкетираните от коалиция от неправителствени организации, над 5000 майки през декември 2015 г. не са имали „първи контакт“ със своето бебе. От останалите 14 на сто, едва 5% са имали възможност да бъдат с бебето си „кожа в кожа“ поне час и са получили помощ да поставят бебето на гърда. <http://www.bghelsinki.org/bg/novini/bg/single/da-si-kazhem-istinata-za-razhdaneto-v-blgariya/> По данни на Националния регистър за ражданията към Министерството на здравеопазването, през 2015 г., 43% от ражданията в България са били оперативни, което е около три пъти над средния процент, определен като необходим по медицински съображения от Световната здравна организация – 15%.

2. Според информация, публикувана в Националната програма за майчино и детско здравеопазване, 60 % от бременните жени от ромски етнос не са здравно осигурени.

3. Данни на НСИ: <http://bit.ly/2oXWp0t>

маляването на записаните в училище във всяка от категориите⁴, за които НСИ измерва *групови нетни коефициенти по степени на образованието*. Тенденцията се потвърждава и когато горепосочените данни се съпоставят с данните за *нетните коефициенти на записване*⁵ на населението в образователната система по *възрастни групи*: спадът, регистриран през учебната 2014-2015 по отношение на предходната година се запазва и през учебната 2015-2016.

Като част от законодателните реформи стартираха програми, които обуславят изцяло нова политика в областта на **приобщаващото образование**. За да могат детските градини и училищата да получат необходимата подкрепа, така че да посрещат по подходящ начин разнообразните потребности на всички деца, е необходимо тези програми да бъдат финансово и методологически осигурени. Бележникът отчита и **липсата на разбиране за философията и смисъла на приобщаващото образование**, а именно че то е за създаване на подкрепяща среда за всички деца в класната стая – и за тези, които не знаят български, и за децата на разведени родители, и за отличниците, които не се вписват в класа, защото ги етикетират като „зубъри“ и др., а не само за децата с увреждания и специални образователни потребности.

Важна част от контекста в сферата на образованието през годината бе приемането на 18 държавни образователни стандарта, които са неизменна част от новия Закон за предучилищното и училищното образование и дават детайлите и конкретните механизми за неговото прилагане в различните теми. **Начинът, по който стандартите бяха разработени и приети, и цялостната липса на визия и „пътна карта“** (ясен план за действие с приоритети, срокове, отговорници и др.) за прилагането на Закона в един времеви хоризонт от 3-5 години доведе до нормативен хаос в образователната система, който затрудни работата на учителите и директорите и доведе до негативни обществени реакции към реформата.

Правосъдие

Анализите от последните пет издания на Бележника демонстрират, че напредъкът в областта е минимален от гледна точка на подобряване на законодателството с оглед гарантиране на правата на децата в конфликт със закона, децата под минималната възраст за наказателна отговорности и децата, участници в различни съдебни производства и създаване на връзка със системата за закрила. Обнадеждаващо е, че темата присъства все по-често в обществения дневен ред, макар и това рядко да се случва без появата на сериозни инциденти, включващи деца. Диалогът между институциите и гражданския сектор продължава да се задълбочава по отношение на участие в изработването на проекти на закони, но опитът на неправителствените организации в работата „на терен“ все още не се признава в достатъчна степен на национално ниво. Оценката за 2017 г. е 3.05 като през 2016 г. е била 3.45. Понижаването се дължи на липсата на реална промяна в ситуацията, както и липсата на координация между действията на различните институции по темата.

Реформата на системата за детско правосъдие все още не е факт, но през 2016 г. Министерството на правосъдието изработи Проект на Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица, както и предложения за промени в НК и НПК, с активната подкрепа и участие на гражданския сектор. Въпреки, че законът все още не среща одобрението на всички заинтересовани институции и не е стигнал до обсъждане в Народното събрание, той представлява значителна крачка напред, особено в сравнение с напредъка по въпроса през последните пет години.

Едновременно с това, ситуацията в социално-педагогическите интернати (СПИ) и възпитателните училища-интернати (ВУИ) продължава да бъде изключително тревожна от гледна точка на качеството на живот на децата, настанени там. Въпреки дългогодишните усилия на НПО, безбройните оценки на институциите и декларирания на хартия ангажимент от страна на Министерството на образованието и науката за подобряване на условията в шестте интерната (включително чрез изпълнение на европейски проект по ОП „Наука образование и интелигентен растеж“), през последните пет години Национална мрежа за децата продължава да получава множество сигнали за тежки нарушения на правата на децата в институциите и да се застъпва за сформирани на екипи за планиране на **незабавното закриване на интернатите**.

4. С изключение на с изключение на „Университети и специализирани висши училища (МСКО-6, 7)

5. Вж. 58

Една от най-често срещаните препоръки, от издаването на първия Бележник през 2011 г. до сега, е **изграждането на специализирани помещения за изслушване и разпит на деца**, които участват в различни видове производства. Напредъкът в тази област е значителен, тъй като се очаква през 2017 г. в 70% от областните градове да има специални помещения за разпит на деца. Освен това, в 11 районни съдилища в България има изградени адаптирани помещения за участие на деца в различни съдебни производства. Въпреки, че броят на помещенията нараства с всяка изминала година, тяхното наличие далеч не дава гаранции, че правата на децата, участници в производства, се зачитат по подразбиране. За тази цел, Национална мрежа за децата от години се застъпва за редовни обучения на всички специалисти, работещи с и за деца, както и за въвеждане на мултидисциплинарен и междуинституционален подход при работата по всеки индивидуален случай. През годините са провеждани различни обучения за прокурори, съдии, органите на разследването и инспекторите ДПС, но за съжаление все още липсва цялостна специализация относно правосъдието за деца.

Бележникът отчита, че през годините **усилията на държавата в областта на превенцията на насилието и злоупотребата с деца са минимални** като оценката за тази подобласт за 2017 г. е среден 3.00. Въпреки изготвянето на проект на Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2016-2020 и План за изпълнение на приоритетите и постигане на целите на Националния съвет по превенция на престъпността за периода 2016-2018 г., се наблюдава провал в прилагането на изискванията на Директива 2012/29/ЕС за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и спад в ангажираността на ресорните институции по въпросите на злоупотребата с деца.

КЛЮЧОВИ ИЗВОДИ:

Въпреки наличието на редица стратегии, програми и други документи, свързани с децата, факт е, че в страната **липсва целенасочена политика за инвестиране в децата и родителите** в България.

Редица изследвания сочат, че **инвестициите в децата, особено в ранното детско развитие, са с много по-висока обществена възвръщаемост от инвестициите в повечето други сфери**. Това разбиране е изразено и от Европейския съюз в препоръката на Европейската комисия от 20 февруари 2013 г. „Инвестициите в децата – изход от порочния кръг на неравностойното положение“. Липсата на адекватна подкрепа за родителите и семействата в риск се свързва с по-лоши здравни и образователни показатели, по-висок риск от поведенчески и емоционални проблеми в зряла възраст, злоупотреба с вещества, престъпност и други предизвикателства, всяко от които носи сериозни обществени последици и разходи.

Много често, стратегиите и програмите са пожелателни документи, които не са обвързани с конкретни планове за действие, а там, където има такива, често дейностите са ограничени до обичайни мерки и ангажименти на институциите, които няма как да доведат до съществени реформи и промени в живота на децата.

Прегледът на изводите и препоръките от Бележниците през последните пет години, показва устойчива тенденция за необходимостта от:

1. Инвестиране в хора и специалисти, а не само в инфраструктура. Необходимо е да се развие **целенасочена държавна политика за инвестиране и задържане в България на млади учители, социални работници и специалисти**, завършили ключови за детското здраве и благосъстояние специалности като „педиатрия“, „детска психиатрия“ и др.

Ключова част от една такава политика следва да е **специализацията на професионалистите, работещи с деца**, на база на установени стандарти за тяхната компетентност и разработване на ефективни системи за устойчиво повишаване на капацитета им. Това включва разработване и приемане на държавни професионални стандарти за подбор, поддържане на квалификацията, конкурентно кариерно развитие и ежегодна атестация (включително обратна връзка от потребители и външна независима оценка) за всички групи държавни служители и професионалисти, работещи с деца – полицаи и служители на МВР, магистрати, следователи, адвокати; пробационни служители; служители в пенитенциарните заведения; социални работници, учители, лекари и здравни работници, психолози и други специалисти.

2. Промяна на фокуса на политиките и практиките към превенция и ранна интервенция и гарантиране правата на всички деца. В страната действат повече от 20 нормативни, поднормативни акта и стратегии, регламентиращи подкрепата към семействата и децата, но те не са интегрирани, така че да адресират комплексно техните нужди и проблеми. Повечето планове, програми и услуги са насочени предимно върху децата в риск и интервенции при настъпили проблеми, като липсва целенасочена работа по превенция, активна работа на терен и подкрепа към семействата, в резултат на което често децата се извеждат от бедни семейства и се настаняват в различни услуги и центрове.

Това включва и стартиране на работа по **Закон за повишаване на благосъстоянието на детето и семейството и административно-институционална реформа**, насочена към преодоляване на дублирането на функции и неефективността в работата на отговорните институции, прилагане на семейно-ориентиран подход и въвеждане на задължителни, законово-регламентирани координационни механизми с оглед по-добра съгласуваност на действията на отделните институции и професионалисти, работещи с деца и родители.

3. Възприемане на неправителствените организации като равностоен партньор и инвестиране на време и ресурси за изграждане на култура на партньорство и обединяване около общи цели и каузи. Често НПО се канят за участие в срещи и работни групи, но тяхното мнение и експертиза не се взимат предвид. Желанието за принос от различни организации, конструктивната критика и алтернативните идеи не се възприемат като желание за помощ и промяна на ситуацията, а като „излишна говорилня“, конфронтации и опити за налагане на лични или организационни интереси. Освен принципите и насоките, заложи в редица документи на ЕС, **включването на гражданите и НПО в процеса на планиране, управление и мониторинг на политиките и практиките**, води до:

- намаляване на апатията на гражданите и техните организации;
- въвличане на хората и граденето на мостове;
- създаване на чувство на собственост;
- по-малка критика и по-голяма подкрепа;
- развиване на „информирана“ общественост и
- иновации, въвеждане на нови технологии и качество на работата.

4. Използване на средствата от европейските структурни фондове за пилотиране на нови практики, иновации и сближаване на разликите между различните региони и общини, а не за финансиране на дейности, които администрацията следва да извършва като част от работните си задачи и/или осигуряване на устойчивост на други проекти, които са приключили, но държавата не е успяла да осигури финансиране от националния бюджет.

5. Подобряване на координацията и междусекторното сътрудничество и осигуряване на публичност и прозрачност на информацията, критериите, показателите и процедурите, прилагани за вземане на решения на национално и местно ниво, което включва и въвеждане на единни, хоризонтални стандарти за гражданско участие в процеса на вземане на решения и в работата на държавните органи.

1.
**ОБЩИ ПРИНЦИПИ
ПО КОНВЕНЦИЯТА НА ООН
ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО**

БЕДНОСТ

МАТЕРИАЛНИ ЛИШЕНИЯ

За 2015 37,3% от децата (0-17 г.) в България живеят в материални лишения.
За сравнение делът на тези деца в ЕС (28) е 9,5%

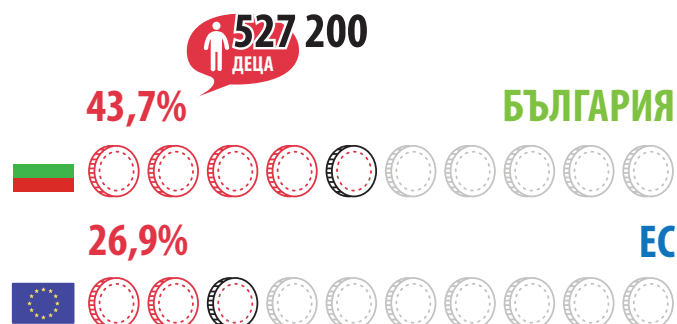

2 от 5 деца няма къде да учат и да си пишат домашното, нямат средства за книги извън учебниците и не получават поне едно хранене на ден с месо или риба

РИСК ОТ БЕДНОСТ ИЛИ СОЦИАЛНО ИЗКЛЮЧВАНЕ

За 2015 43,7% от децата в България са в риск от бедност или социално изключване. За сравнение в ЕС (28) делът им е 26,9%

1 от 4 деца в България (25%) живее при лоши битови условия – в небезопасен и нехигиеничен дом

ДЯЛ НА БЕДНИТЕ ПО ТИПОВЕ ДОМАКИНСТВА

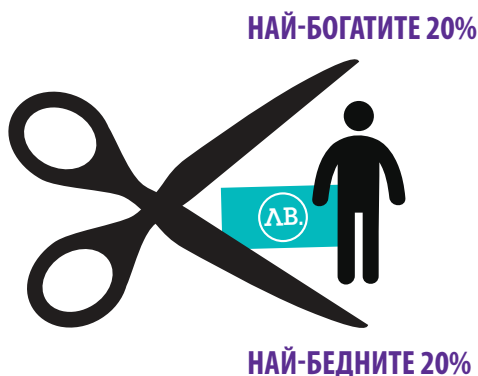
В най-висок риск от бедност са домакинствата с три и повече деца (**66%**) и тези със самотен родител (**35,2%**)

ДВАМА ВЪЗРАСТНИ С ТРИ ИЛИ ПОВЕЧЕ ЗАВИСИМИ ДЕЦА:

ГОДИНА НА ИЗСЛЕДВАНЕ	2011	2012	2013	2014	2015
ГОДИНА НА ДОХОДА	78,2%	61%	68,1%	78,9%	66,1%
	2010	2011	2012	2013	2014

НЕРАВЕНСТВА В ОБЩЕСТВОТО

През последната година са с най-високи нива. Това означава, че най-богатите 20% имат 7,1 пъти повече от най-бедните 20%

*Данните са от НСИ за 2015 г.

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво мислят децата, родителите и професионалистите?

Децата смятат, че хората, които се нуждаят от помощ, трябва да могат да получават навременна и ефективна подкрепа. За съжаление не за всички е лесно да стигнат до такава и няма много информация как да стане това. Възрастните споделят, че самите професионалисти, работещи в услугите, често пъти нямат „човешко“ отношение и не предоставят достатъчно информация на хората, обърнали се към тях. Ключово е професионалистите, които работят с деца, да си разбират от работата, да имат отношение, да могат да разпознават, когато едно дете има нужда от помощ.

Бедността за децата означава липса на финансови средства, къща, храна, студ през зимата, липса на семейство и често боледуване. Причините за бедността са в държавата – защото не оказва достатъчно подкрепа, не само материална; семейството, защото няма материални възможности, и липсата на образование. Децата смятат, че училището е начинът те да не бъдат бедни като родителите, че държавата трябва да помогне с ученически пособия, дрехи, обувки за тези, които нямат, както и че родителите трябва да бъдат подпомогнати да си намират работа.

Що се отнася до жилищното настаняване, липсват както достатъчно на брой общински жилища, така и ясна общинска жилищна политика за настаняване на семейства без дом. Не е ясно на какъв принцип се настаняват семейства – невинаги тези, които имат най-голяма нужда, получават жилище.

Малко е събраната информация, що се отнася до ситуацията на непридружените деца бежанци, но впечатление прави контрастът между изказванията на децата, че са получили медицинско обслужване с добро качество, достъп до информация и др. и заявената нужда от неща от първа необходимост – сапун, шампоан, чаршафи, одеало и условия за изпирането на дрехите.

По темата, свързана с детското участие, прави впечатление, че доста от децата първоначално не са сигурни, че имат компетентността да поставят оценки и са учудени, че някой търси тяхното мнение. Често пъти се сблъскват с невъзможност да бъдат изслушани или са несигурни да споделят за проблем, който имат. Най-често даваните примери са за участие за ученическите съвети, като участието в тях е често пъти ограничавано, зависи от субективна преценка, не е ясно каква е тяхната роля и няма изискване те да въвличат останалите ученици. Децата препоръчват да има повече яснота към кого могат да се обръщат с идеи, въпроси или проблеми и да се търси повече мнението на всички ученици за решения, които се отнасят до училището.

Как да се случи промяната?

Препоръките към България на Комитета по правата на детето към ООН

Основните препоръки в сферата на детското участие, недискриминацията, детската бедност и сигурната и здравословна среда, отправени към България от Комитета по правата на детето на ООН на 3 юни 2016 г.:

- да въведе процедура за оценка на въздействието върху правата на детето за всички нови закони, приемани на национално равнище;
- да подобри бързо своята система за събиране на данни, така че тя да обхваща всички области от Конвенцията. Данните трябва да бъдат разпределени, както по други критерии, така и по възраст, пол, увреждане, географско положение, етнически и национален произход и социално-икономическа среда, за да се улесни анализа на положението на всички деца, и по-специално на тези, които са в уязвимо положение;
- да гарантира пълно изпълнение на съответните действащи закони за защита срещу дискриминацията, включително чрез подкрепа на обществено-образователни кампании за премахване на отрицателното социално отношение към деца-роми, деца с увреждане, деца от малцинствени групи и деца-бежанци и такива, търсещи убежище;
- да осигури възможност възгледите на децата да бъдат зачитани съгласно член 12 от Конвенцията в семейството, в училище, в съда, както и при административни и други процедури, които ги засягат, наред с останалото, чрез приемането на подходящо законодателство, обучение на професионалисти, въвеждането на специфични дейности в училищата и общо повишаване на осведомеността;

- да обмисли провеждането на консултации със семейства и деца и с неправителствени организации, с цел укрепване на стратегиите и мерките за намаляване на бедността сред децата;
- да увеличи подкрепата за деца, живеещи под прага на бедността – семейства на самотни родители, семейства с три или повече деца, семейства на деца с увреждания и да гарантира, че мерките за социална закрила покриват реалните разходи за достоен живот на децата, включително свързани с правото им на здравословен живот, питателна храна, образование, подходящо жилище и достъп до вода и санитарни услуги;
- да преразгледа законодателството, политиките и програмите за жилищно настаняване, за да предотврати и премахне наличието на бездомност, като вземе предвид специалните нужди на децата, включително децата-роми, децата с увреждания, техните семейства и младите хора, които напускат алтернативна грижа;
- да подпомогне събирането на данни за деца с увреждания и да проведе изследвания и анализи на ефективността на действащите закони и политики;
- да даде приоритет на мерките, които подпомагат пълното включване на децата с увреждания, включително деца с интелектуални и психо-социални увреждания, във всички сфери на обществения живот, като дейности в свободното време, предоставяни от общността грижи и осигуряване на социални жилища;
- да проведе всеобхватна оценка на бюджетните нужди на децата и да отдели достатъчно бюджетни средства съобразно член 4 от Конвенцията за спазване на правата на децата, да увеличи бюджетните средства, предназначени за социалните сектори и справяне с различията въз основа на индикатори, свързани с правата на децата, и по-специално съществено увеличение на бюджетните средства в областта на образованието и социалната помощ до необходимите равнища;
- да увеличи усилията си за осигуряване на подходящо и системно обучение и/или насочване на вниманието към правата на децата на професионални групи, работещи с или по проблемите на децата, като правоприлагачи органи, парламентаристи, съдии, юристи, здравни работници, учители, училищна администрация, академичната общност, социални работници, журналисти и други подобни съгласно съществуващите изисквания.

Какви са основните препоръки на организациите, членове на Национална мрежа за децата?

- Създаване на Детски омбудсман, като в структурата на Омбудсмана на Р България се създаде специална длъжност „омбудсман по правата на детето“, чиято основна функция да бъде независим мониторинг на политиките и практиките за деца в страната.
- Преориентиране на политиките, програмите и законодателството към повишаване благосъстоянието на всички деца и родители в страната, а не само фокусиране върху децата в риск, и разработване на концепция за реформа в структурите, които отговарят за децата и семействата, което включва и преосмисляне на правомощията, ролята и мястото в административно-функционално отношение на Агенцията за социално подпомагане и Отделите за закрила на детето.
- Разработване на концепция за участието на децата в процеса на планиране, прилагане и оценка на детските политики, която да е част от актуализираната Национална стратегия за детето и семейството и подкрепена с план за действие с ясни цели, дейности, лидерство и отговорна институция, ресурси и времеви рамки за нейното прилагане на практика.
- Подобряване на ефективността на социалните плащания, включително и чрез обвързване на социалните помощи със социалната работа, базирана на индивидуален подход и оценка на семейството. Подкрепата към семейството следва да се осъществява не само след преценка на доходите на родителите, но и на другите фактори, определящи възможността на родителите да се грижат за децата си.
- Да се разработи нова Националната жилищна стратегия, в която да се поставят ясни цели и да се разработят конкретни програми и нормативни документи за тяхното постигане в областта на: подобряване жилищните условия на маргинализирани и уязвими групи от обществото; осигуряването на социални жилища; подобряване на достъпа до жилищно финансиране; подобряване състоянието на съществуващия сграден фонд, вкл. за повишаване енергийната ефективност на сградите; управление на необитавания жилищен фонд и др.

АНГАЖИМЕНТ 1

Разработване на Закон за социалните услуги

ОЦЕНКА:

Слаб 2

поради липса на предприети стъпки през годината по изпълнение на ангажмента и спорни промени в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане, които не са били обект на професионална дискусия и консултиране с местни власти, доставчици на услуги и граждански организации, работещи с уязвими групи.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2016 – 2018 г., Област на въздействие: Подобряване качеството на живот на децата и насърчаване на социалното включване.

СРОК:

юни 2016 г.

НАПРЕДЪК:

Няма напредък.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Със заповед на Министъра на труда и социалната политика Ивайло Калфин № РД01-421 от 18.05.2015 г. е сформирана междуинституционална работна група за разработване на проект на Закон за социалните услуги.

Проведени са няколко срещи на работната група, по време на които е обсъждана разработената от МТСП концепция на Закон за социалните услуги. През ноември 2015 г. представители на доставчици на услуги, граждански организации и мрежи с дългогодишен опит и експертиза в развиването и прилагането на различни услуги за деца и възрастни, част от които е и Национална мрежа за децата, изпращат общо становище по концепцията, като заявяват своята подкрепа за работа по конкретни текстове, но само след професионална дискусия и съгласуване на обща визия за структура на закона и глави, като ясно се посочи какъв кръг обществени отношения ще уреждат те. Организацията предлагат и структура на проекта на закон по глави, конкретни теми и акценти, които следва да бъдат включени и взети предвид при работата по законопроекта.¹

В началото на юни 2016 г., МТСП започна консултации за подобряване на националната политика за гарантиране на правата на децата като зададе няколко основни въпроса към представители на граждански организации, работещи с

деца и семейства. Единият от въпросите е свързан с ролята на социалните услуги и работещ механизъм за предоставяне на социални услуги от частни доставчици с държавно финансиране. В своята позиция по поставените въпроси², Национална мрежа за децата изразява становище, че неравнопоставеността на различните доставчици и смесването на ролите по планиране, управление и контрол на услугите са едни от ключовите предизвикателства за повишаване на качеството на социалните услуги, тяхната ефективност, ефикасност и иновативност.

На 25 юли 2016 г. заповедта за целите и състава на работната група е актуализирана от министър Зорница Русинова като крайният срок за разработване на проекта на документ е удължен от 30 април до 15 октомври 2016 г. До края на декември 2016 г. не са провеждани нито срещи на работната група, нито задълбочени професионални обсъждания по темата.

В същото време, след спорните промени в Закона за социално подпомагане (свързани с неясна дефиниция на социалните услуги, въвеждане на условие за достъп до социална услуга за всички уязвими групи след индивидуална оценка и индивидуален план за подкрепа от мултидисциплинарен екип и др.)³, през месец ноември бяха приети и промени

1. Становище относно Концепция за Закон за социалните услуги: <http://bit.ly/2ofCFfd>

2. Позиция на Национална мрежа за децата за подобряване на системата за правата на децата: <http://bit.ly/2nESxai>

3. Приети от Народното събрание на 15 януари 2016 г. със Закон за изменение и допълнение на Закона за социално подпомагане: <http://bit.ly/2nZpVyw>

Неравнопоставеността на различните доставчици и смесването на ролите по планиране, управление и контрол на услугите са едни от ключовите предизвикателства за повишаване на качеството на социалните услуги, тяхната ефективност и ефикасност.

в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане. Промените бяха последвани от указания на Агенцията за социално подпомагане за прилагането на текстовете, свързани с профилирането на Центровете за настаняване от семеен тип (ЦНСТ) на база възраст и прехвърлянето на мултидисциплинарната оценка на потребностите и индивидуалния план за подкрепа към доставчиците на услуги. Редица граждански организации, включително Национална мрежа за децата, реагираха остро на направените промени и указания като изразиха сериозни притеснения за изпращането на възрастни хора за оценки към услуги за деца, както и предстоящото преместване на приблизително 1500 деца и младежи с увреждания до края на месец април 2017 г. не на база индивидуални нужди, а на принципа „където има място“.⁴ След поредица от срещи през януари 2017 г., Министерството на труда и социалната политика пое ангажимент за отлагане на промените до 01.01.2018 г. и сформирани

ране на работна група за обсъждане на промени в ППЗСП и управлението на социалните услуги.

Към края на 2016 г., освен липсата на напредък по разработването на проект на Закон за социалните услуги, не е ясно и какъв е резултатът от предприетата консултация относно подобряване системата за правата на децата и препоръката на Национална мрежа за децата за преориентиране на политиките и програмите към повишаване благосъстоянието на всички деца и родители в страната, а не само фокусиране върху децата в риск.

Отговорните министерства и различните заинтересовани страни продължават да нямат и споделено разбиране за интегриран подход и обща концепция за интегрирани услуги, което води до дублиране на функции, планиране и регламентиране на нови услуги на парче и липса на ефективност и ефикасност на вложените ресурси.

ПРЕПОРЪКИ

- Структуриране на работата на групата чрез изработване на график на заседанията и правила за нейната работа включително процес на взимане на решения, които да гарантират прозрачност на процеса, равнопоставеност на всички участници и да осигуряват възможност за професионален диалог и търсене на консенсус по определени концептуални въпроси;
- Съгласуване на обща визия за структура на закона и глави, като ясно се посочи какъв кръг обществени отношения ще уреждат те;

- Преориентиране на политиките, програмите и законодателството към повишаване благосъстоянието на всички деца и родители в страната, а не само фокусиране върху децата в риск, и разработване на концепция за реформа в структурите, които отговарят за децата и семействата, което включва и преосмисляне на правомощията, ролята и мястото в административно-функционално отношение на АСП и ОЗД.

⁴ Пълното становище на Национална мрежа за децата може да бъде видяно на: <http://bit.ly/2oUAlnT>

АНГАЖИМЕНТ 2

Закрила и интеграция на непридружени малолетни и непълнолетни деца

ОЦЕНКА:

Слаб 2

поради липсата както на достъп до базисни услуги, така и на гарантирането на правата на непридружените малолетни и непълнолетни деца.

КЪДЕ:

Специфична цел 2 към Приоритет 8. Интеграция на бежанците в социалния, икономическия, културния и гражданския живот на българското общество от Националната стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в Р България 2014-2020

НАПРЕДЪК:

Няма напредък. Изпълнението на ангажимента не е стартирало.

ОТГОВОРНА ИНСТИТУЦИЯ:

ДАБ при МС, ДАЗД, АСП, МТСП, МОН, общински и областни администрации

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2016 г. броят на непридружените непълнолетни лица, търсеци закрила, и бежанци⁵ в България продължи да расте. Според Евростат⁶ през 2015 г. те са 1815, а за периода 01.01.2016 – 31.10.2016 г. по данни на Държавната агенция за бежанци (ДАБ) регистрираните непридружени деца са 2457 (424 – малолетни и 2033 непълнолетни). През 2016 г. се наблюдава нова тревожна тенденция – нарастване на броя на малолетните непридружени деца. Въпреки че непридружените непълнолетни са посочени като уязвима група както в европейското, така и в националното законодателство, системата за закрила продължава да изпитва сериозни трудности да предостави адекватна грижа и защита на тези деца. Най-острите проблеми продължават да бъдат свързани с настаняването им в сигурна и защитена среда, осигуряването на представителство, което да гарантира съблюдаването на техните права и най-добър интерес, както и достъпа до образование и социални услуги.

Въпреки че спазването на правата на децата бежанци, тяхната уязвимост, необходимостта от предприемане на мерки за обезпечаване на адекватната подкрепа и закрила бяха поставени на фокус на редица форуми на местно, национално и международно ниво, въпреки публикуваните доклади за положението на тази уязвима група деца, както и направените законодателни промени, на практика не се отчита напредък по отношение на грижата за тях. И през 2016 г. противоречията между отделните институции не бяха преодолени, поради което не беше

финализиран и приет обсъжданият повече от три години Координационен механизъм за взаимодействие между органите по закрила на детето на национално и местно ниво за работа по случаи на деца-чужденци търсеци или получили международна закрила.

Настаняване на търсещите закрила деца

Децата, търсеци закрила, и децата бежанци продължават да се третират различно от децата, лишени от родителска грижа и другите деца в риск. Почти всички се настаняват съгласно чл. 29, ал.10, т. 2 от ЗУБ в т.нар. други места за настаняване със специални условия за малолетни и непълнолетни лица, т.е. в приемателните центрове на ДАБ. Места, които нямат статут на социална услуга от резидентен тип за деца, в този смисъл не отговарят на минималните изисквания за функциониране и качество на услугата, материална база, персонал и процедури, на които отговарят Центровете за настаняване от семеен тип, където се настаняват децата, лишени от родителска грижа. УНИЦЕФ⁷ обръща внимание, че непридружените деца са особено уязвими, не само защото са лишени от родителска грижа, а и поради това, че не говорят езика и идват от различен контекст и че по отношение на тях трябва да бъде предотвратена всяка пряка и непряка дискриминация. Предоставените от АСП⁸ данни показват, че през 2016 г. едва 19 непридружени деца са настанени по реда и условията на ЗЗД в социална услуга от резидентен тип, като не е уточнено дали това са деца,

5. За целите на този доклад се използва определението за непридружено непълнолетно лице, предвидено в Конвенцията за правата на детето, Общ коментар №6 (2005): Третирание на непридружени и отделени от семействата си деца извън държавата им по произход, достъпен на: <http://bit.ly/2o5fhng>. „Непридружени деца“ (наричани също „непридружени непълнолетни“) са „деца“ съгласно определението в член 1 от Конвенцията, които са отделени както от родителите си, така и от останалите роднини, и за тях не полага грижи възрастен, който по силата на закон или на обичай е отговорен за това.

6. Данни на Евростат: <http://bit.ly/2llG6Dd>

7. Анализ на законодателството с оглед принципа за защита на най-добрия интерес на непридружените деца-мигранти в България, УНИЦЕФ, 2016 г. <http://bit.ly/2nzHVKm>

8. Информация по ЗЗД, предоставена от АСП с изх. N: 39-133 от 15.03.2017 г.

От началото на 2016 г. до края на октомври има само 7 непридружени деца, настанени в социална услуга от резидентен тип, от общо 2457 регистрирани в страната.

пристигнали в страната през 2016 г., или настаняването продължава от предходен период. Едно дете е било настанено в приемно семейство като това е първият случай на непридружено непълнолетно дете, настанено в приемна грижа. Неподходящото настаняване продължава да бъде една от причините за високия брой непридружени деца, които изчезват и се намират в неизвестност. Въпреки че не се поддържа база данни за броя на изчезналите преди приключването на процедурата по предоставяне на международна закрила непридружени деца, както и на тези, изчезнали след предоставянето на закрила или отказ на такава, сравняването на данните, предоставени от различните институции, показва, че почти всички такива деца, потърсили закрила в България, изчезват. Начинът, по който се подхожда по отношение на настаняването, показва, че те все още се третират на първо място като чужденци и след това като деца, което противоречи както на международните стандарти като Конвенцията за правата на детето, така и на българското законодателство в областта на закрилата и правата на децата. В същото време от АСП отбелязват, че има случаи на деца, спрямо които е предприета мярка за закрила, които не са могли да се адаптират към живота в социалните услуги, където се настаняват децата български граждани, които са в риск или са лишени от родителска грижа. Това още по-остро поставя въпроса за необходимостта от резидентни услуги за непридружени непълнолетни деца, където грижата е съобразена и организирана съобразно потребностите им.

Гарантиране на представителство

Осигуряването на представителство е една от най-важните мерки за гарантирането на правата и най-добрия интерес на непридружените деца. Промените в ЗУБ от 16.10.2015 г. само отчасти регламентираха въпросите, свързани с назначаването на представител, което се осъществява от общинската администрация определено от кмета на общината или от оправомощено от него длъжностно лице. Чл. 25 на ЗУБ не въвежда ясно и/или изцяло всички изисквания на Директиви 2013/32/ЕС и 2013/33/ЕС спрямо представителя и неговите задължения. Вън от обхвата на закона остава изискването назначеният представител да притежава необходимите познания. Също така законът не указва в какъв срок и на какъв етап би следвало да се назначи представител. Липсват единни данни за това на колко непридружени деца през 2016 г. е осигурено представителство. Информацията, предоставе-

на от трите столични района, на чиято територия се намират приемателните центрове на ДАБ в София, където основно се настаняват непридружени деца, показва, че практиката по отношение на назначаването на представители е твърде различна. В район Кремиковци са били назначени 2 представители, които са отговаряли за 54 непридружени деца, в район Овча Купел 1 представител е отговарял за 200 деца, а в район Сердика – 1 представител е отговарял за три деца. Сравнението на тези данни с броя на регистрираните през 2016 г. непридружени деца повдига въпроса за достъпа до представител, ефективността и качеството на представителството. На практика година след законодателните промени, които уреждат представителството, все още няма яснота по отношение на основни моменти от процедурата като напр. от кой момент се назначава представителят, какъв е редът за промяна на представителството при преместване на детето на територията на друга община; взаимодействие с другите институции; отчетност и контрол на определения на детето представител.

Интеграция

Картината по отношение на мерките за интеграция също остава непроменена. В двете стратегии – Национална стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в РБ 2014-2020 и Национална стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията 2015-2020 г., непридружените непълнолетни са посочени като една от уязвимите групи. В същото време, през 2015 г. все още няма разработени планове за действие с ясни мерки, срокове на изпълнение и отговорни институции, което продължава да ги прави по-скоро пожелателни документи.

Нищожен брой деца бежанци посещават училище. Според данни на МОН 49 деца търсеци или получили международна закрила са завършили успешно учебната 2015/2016 година. От тях 27 са били ученици за първа година в българско училище. Броят на незавършилите учебната година, поради напускане на училище преди приключване на втория учебен срок, е 12. Към момента на изготвяне на доклада, МОН все още не разполага с обобщени данни за броя на учениците, търсеци закрила и бежанци за учебната 2016/2017 година. Поради липса на данни не може да се определи колко от посещаващите училище, търсеци и получили закрила деца, са непридружени. Ако изобщо има такива, те са единици, като можем да твърдим, че регистрира-

ните от ДАБ 424 малолетни непридружени деца, намиращи се в задължителна училищна възраст, не са обхванати от образователната система. Като се прибави към тях броят на непълнолетните, можем да заключим, че за непридружените деца не е осигурен достъп до образование. Факт, който буди сериозна тревога.

Независимо от липсата на координирана и ефективна политика за закрила и интеграция на непридружените деца, международни и местни организации, както и доброволци, продължават да полагат усилия за подобряване на ситуацията и да оказват подкрепа на децата.

ПРЕПОРЪКИ

Нито една от препоръките, отправени от НМД в Бележник 2016 г., не е изпълнена, поради което те остават непроменени и през тази година.

→ Разработване и приемане на планове за действие към Националната стратегия за интеграция на лицата, получили международна закрила в РБ, 2014-2020 г., и Националната стратегия в областта на миграцията, убежището и интеграцията 2015-2020 г., с конкретни мерки, индикатори за тяхното изпълнение, срокове и отговорни институции;

→ Завършване и приемане на Координационния механизъм за взаимодействие между органите по закрила на детето на национално и местно ниво за работа по случаи на деца-чужденци, търсещи или получили международна закрила;

→ Създаване на указания и процедури за прилагане на законодателното решение във връзка с представителството на непридружените деца бежанци, свързано с уточняване от кой момент се назначава представителя, ясна процедура за промяна на представителството при преместване на детето на територията на друга община; взаимодействие с другите институции; отчетност и контрол на определения на детето представител“ и др.;

→ Гарантиране на ефективен достъп до здравни, образователни и социални услуги за непридружените деца.

АНГАЖИМЕНТ 1

Да се създадат механизми за зачитане мнението на децата при изработване и прилагане на политиките за тях

ОЦЕНКА:**Среден 3,**

защото една единствена дейност бе свързана с ангажмента – започване на процес по създаване на процедура за избор на членове на Съвета на децата, която подпомага косвено изпълнението му.

КЪДЕ:

Национална стратегия за детето 2008-2018, Детско участие

СРОК:

2018 г.

НАПРЕДЪК:

Няма съществен напредък. На фона на развитието през 2015 г., през 2016 г. нито едно действие на институциите не работи пряко за изпълнението на този ангажимент.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Правото на децата на мнение е предвидено в чл. 12 в Конвенцията за правата на детето (КПД). Чл. 12 е и един от водещите пет принципа на КПД, тъй като от упражняването на това право зависи и упражняването на много други права на децата.

Разглежданият тук ангажимент е една от общо тринайсет мерки, заложи в сферата на участието на децата в Националната стратегия за детето 2008-2018 г. По много от тези мерки се наблюдава напредък – специализацията на съдии, прокурори, следователи, административни служители; създаването на специални стаи за изслушване на деца; въвеждането на конкретни начини за ученическо самоуправление чрез новия Закон за предучилищното и училищното образование; Съветът на децата към ДАЗД започна да дава мнение по различни политики за деца и др. В същото време разглежданият ангажимент е различен от секторните усилия за насърчаване участието на децата, тъй като е свързан със стратегически усилия и създаване на цялостна рамка и конкретни механизми за зачитане правото на мнение на всички деца във формирането и оценката на политиките за тях.

Но за да се изпълни този ангажимент, считаме за съществени няколко въпроса: 1) Коя е институцията, която поема ос-

новна отговорност за толкова мащабна стратегическа мярка, непопадаща в никой конкретен сектор? 2) Тази институция разполага ли с необходимия ресурс – финансов, човешки, административен и експертен капацитет, а дори и власт, – за да се справи с такава отговорност? 3) Как и съответно, от кого се концептуализира толкова сложно стратегическо начинание като създаването на „механизми за зачитане мнението на децата при изработване и прилагане на политиките за тях“? Тъй като към момента институцията на Омбудсмана не е реструктурирана така, че да включва в себе си и омбудсман за правата на децата, то ДАЗД продължават да бъдат единствената институция, имаща мандата и експертизата да координира подобен процес.

През изминалата година бе извършена само една дейност, при това само косвено, свързана с изпълнението на ангажмента. Това е разработването на нова процедура за избор на членове на Съвета на децата и стартираният процес на нейното консултиране с Националния съвет за закрила на детето (НСЗД) в края на годината. Новите правила предвиждат отмяна на досегашното сформирание на състава на Съвета през училищните, общинските и областните структури на децата и въвеждат избори на деца чрез кандидатури в различния направления (различни общности на децата

През 2016 г. беше разработена нова процедура за избор на членове на Съвета на децата, но процесът по нейното консултиране и приемане не беше завършен.

– училищни, доброволни, от социални институции и др.) и чрез свикване на комисии от възрастни към общинските и областните администрации по разпореждане поетапно на председателя на ДАЗД, областните управители и кметове. Национална мрежа за децата, като член на НСЗД, взе отношение към новата процедура, акцентирайки, че тя ще допринесе като механизъм за получаване на мнението на децата в България само ако гарантира действително представителство на деца от деца; ако избирането на децата не е (само) от възрастни; и ако начините за отчитане мнението на децата от уязвими ситуации също следват представителна, а не квотна логика.⁹

Това действие обаче само косвено ще допринесе за зачитане мнението на всички деца. Само доколкото новата процедура трябва да гарантира по-демократично представителство в Съвета на децата и само при положение, че в последствие това представителство се „свърже“ с адекватни начини на консултиране на всички нива. Но Съветът на децата, в съгласие с друга мярка от Стратегията, и в момента вече разглежда политики и дава обратна връзка по политики, насочени към децата.

ПРЕПОРЪКИ

→ Използване на резултатите от Инструмента за оценка на детското участие на Съвета на Европа, с прилагането на който ДАЗД се ангажира през 2016 г. Такава оценка може да послужи за отлична база, върху която да се концептуализира стратегически изпълнението на ангажимента за в бъдеще;

→ Разработване на концепция за участието на децата в процеса на планиране, прилагане и оценка на детските политики, която да е част от актуализираната Национална стратегия за детето и семейството и подкрепена с план за действие с ясни цели, дейности, лидерство и отговорна институция, ресурси и времеви рамки за нейното прилагане на практика.

9. Национална мрежа за децата изх. № 205/11.11.2016 г. и допълнения 213/25.11.2016 г./ДАЗД вх. № 25-01-27/16.11.2016 г.

АНГАЖИМЕНТ 1

Намаляване на децата във възрастовия интервал 0-18 години, живеещи в бедност, със 78 000 (30% от общата национална цел и 25% от броя на бедните деца през 2008 г.).

ОЦЕНКА:**Среден 3,**

тъй като делът на бедните деца и децата в риск от бедност намаляват, но в същото време липсват целенасочени стъпки и интегриран подход между различните секторни политики за устойчиво разрешаване на проблема.

КЪДЕ:

Национална стратегия за намаляване на живеещите в бедност с 260 хил. души до 2020 г. в „Национална стратегия за намаляване на бедността и социалното изключване 2020 г.“

НАПРЕДЪК:

Делът на децата, изложени на риск от бедност, намалява с 6.3 процентни пункта спрямо последната отчетна година. През годината бе увеличен доходният критерий за получаване на семейните помощи за деца и бяха предложени спорни нови помощи, обвързани със степента на увреждането на детето.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Според изследване на Националния статистически институт (НСИ) за 2015 г., базирано на данни от 2014 г.,¹⁰ 25.4% от децата на възраст 0 – 17 години в България живеят в бедност, което е с 6.3 процентни пункта по-малко спрямо 2013 г. В хиляди това се равнява на 305,6 за сметка на 377,3 предишната година. Комбинираният индикатор за измерване на риска от бедност или социално изключване сред населението показва, че 43,7% от децата попадат в тази група. Въпреки подобренията нива на тези индикатори спрямо миналата година (45,2%), е важно да се отчете фактът, че в България детската бедност продължава да е сред на-високите в ЕС. А увеличаващото се с всяка изминала година неравенство в разпределението на доходите като цяло в обществото – най-богатите 20% от населението имат 7,1 пъти по-високи доходи от най-бедните 20% – неминуемо се отразява и върху децата.

Според последните налични данни, относителният дял на децата между 0 и 15 години с материални лишения (лишени от поне един от 13 показателя) е 54,0%, между 0 и 17 години е 37,3%, а за 10,7% от децата, нито една потребност не може да бъде удовлетворена поради финансови причини.

Половината от децата (49.7%) не могат да си позволят почивка извън дома поне една седмица в годината, редовни занимания с плуване, свирене на музикален инструмент, участие в младежки организации и др. (43.1%) и екипировка за игри навън – 45.9%. Оценките на бедността в зависимост от типа на домакинството показват, че бедността е концентрирана сред възрастните едночленни домакинства, самотните родители с деца, както и домакинства с три и повече деца.

От 1 юли 2016 г. бе увеличен доходният критерий за получаване на четирите вида семейни помощи с доходен тест – от 350 лв. на 400 лв. Със Закона за държавния бюджет на Република България за 2017 г. бяха въведени и нови помощи за семействата на деца с увреждания според степента на увреждането както следва:

- 930 лв. за децата с 90 и над 90 % определена степен на увреждане;
- 450 лв. за децата от 70 до 90 % определена степен на увреждане и
- 350 лв. за децата от 50-70 % определена степен на увреждане.

¹⁰ Индикатори за бедност и социално включване общо за страната, НСИ: <http://bit.ly/2nzsu3v>

Относителен дял на бедните деца и децата в риск от бедност или социално изключване в България, източник: НСИ

Година на провеждане на изследването	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Година, за която се отнасят данните	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Дял на бедните деца процент от населението	25.5	24.9	26.7	28.4	28.2	28.4	31.7	25.4
Дял на бедните деца в хиляди	326.4	316.1	340.4	363.9	343.9	335.9	377.3	305.6
Деца в риск от бедност процент от населението	44.2	47.3	49.8	51.8	52.3	51.5	45.2	43.7
Деца в риск от бедност в хиляди	564.1	601.3	634.7	662.7	637.0	608.8	539.2	527.2

Половината от децата (49.7%) не могат да си позволят почивка извън дома поне една седмица в годината, редовни занимания с плуване, свирене на музикален инструмент, участие в младежки организации и др. (43.1%) и екипировка за игри навън – 45.9%.

Национална мрежа за децата счита, че държавата продължава да гледа на социалната изолация само от гледна точка на паричното подпомагане, което не е в състояние да отговори на комплексните потребности на лицата. В този смисъл, за организацията даването на определена сума за материална подкрепа е поредна мярка на парче, която няма да промени съществено средата, в която детето живее и неговото приобщаване.¹¹

Организациите-членове на Мрежата споделят виждането на МТСП за необходимостта от „интегриран подход между различните секторни политики“ за разрешаването на проблема с детската бедност. В същото време обаче, работата по проекта на План за действие за периода 2017-2018 г. за изпълнение на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 (Стратегията) демонстрира неумението на Министерството за прилагане на такъв подход. Дублирането на мерки и дейности, както и включването на такива, които са вече установени със закон, бяха честа практика в процеса. В същото време, приносът от страна на различните заинтересовани страни често не се отразяваше и/или съгласуваше с останалите участници в групата, което допълнително затруднява процеса на координация и взаимодействие. Въпреки намерението на Министерството да финализира Плана преди началото на 2017 г. с цел навременно планиране на дейностите, това не се случи.

Наред с това, Междинният преглед за изпълнението на Стратегията отчете, че „за постигане на заложената цел за намаляване на броя на децата, живеещи в бедност, със 78 хиляди души спрямо нивото от 2008 г., е необходимо до 2020 г. техният брой да намалее с общо 57.2 хиляди души“. Тази статистика показва, че голяма част от мерките за изпълнение на Стратегията не са достатъчно ефективни, тъй като целта – три години преди крайния срок на документа, все още е много далеч от изпълнена. Освен това, Междинният преглед, както и Планът, не са официално приети.

Предлаганите мерки включително за по-високи плащания не са решение нито за момента, нито за по-далечно бъдеще, тъй като не адресират системния характер на бедността. Преодоляването на системното и трайно социално изключване на децата и уязвимите групи не може да бъде реализирано без структурни промени в публичните услуги като образование, здравеопазване и пр. и обвързване на социалните помощи със социална работа, базирана на индивидуален подход и комплексна оценка на нуждата от подкрепа.

11. Пълното становище на Национална мрежа за децата може да бъде видяно на: <http://bit.ly/2nXz1s0>

ПРЕПОРЪКИ

- Актуализация на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване;
- Промяна на фокуса от „децата в риск“ в политиките, програмите и услугите за деца в страната към „подкрепа за **всички** деца и техните родители“ и реално прилагане на семейно-ориентиран подход;
- Подобряване на ефективността на социалните плащания, включително и чрез обвързване на социалните помощи със социалната работа, базирана на индивидуален подход и оценка на семейството. Подкрепата към семейството следва да се осъществява не само след преценка на доходите на родителите, но и на другите фактори, определящи възможността на родителите да се грижат за децата си.

АНГАЖИМЕНТ 1

Обезопасяване и модернизирание на детските площадки за игра

ОЦЕНКА:

Добър 4,

поради увеличени брой на новоизградени и обезопасени детски площадки. Все още, обаче, родителите и гражданските организации не са включени активно в процеса и липсва орган, който да обобщава и анализира данните за цялата страна, както и да гарантира, че изграждането на детски площадки става спрямо броя и гъстотата на населението.

КЪДЕ:

Национална програма за закрила на детето 2016/ Развитие на различни форми, модели и инструменти за превенция на инцидентите и травматизма при деца

ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ:

МРРБ, Общини

ИНДИКАТОРИ:

Брой новоизградени или реновирани обекти

НАПРЕДЪК:

Наблюдава се напредък при обезопасяването и модернизирането на детските площадки през последната година спрямо предходните години. Все повече са новоизградените и реновирани площадки, като се забелязва нарастване на броя им и в по-малки населени места. Все още не се прави достатъчно за децата с увреждания.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Правото на децата да играят е сред основните права, залегнали в Конвенцията за правата на детето. С приетата през 2009 г. Наредба № 1 за условията и реда за устройството и безопасността на площадките за игра се определят условията и редът за устройството и безопасността на обществено достъпни площадки за игра, разположени на открито и на закрито, в т.ч. изискванията за безопасното им ползване, поддържането и контрола. Във връзка с указаните мерки за поддръжка и контрол все още няма единен държавен орган за контрол, а собствениците на детски площадки трябва да се обръщат към лицензирани такива за извършване на годишния контрол. Липсата на ефективен контрол за прилагане на законовите изисквания води до неяснота относно колко от собствениците спазват своите задължения, което не гарантира безопасността на децата.

По данни на Министерството на регионалното развитие и благоустройство, като част от оперативната програма „Регионално развитие“ 2007 – 2013 са ремонтирани общо 847 сгради на училища и детски градини¹². По програмите за трансгранично сътрудничество по

Инструмент за предприсъединителна помощ (ИПП) България – Сърбия 2007 – 2013 са финансирани общо 12 общински площадки за игра, по ИПП България – Македония са финансирани общо 6 общински програми за игра и по ИПП България – Турция 2007 – 2013 са финансирани общо 10 общински площадки за игра.¹³

Приоритетна ос 1 „Устойчиво и интегрирано градско развитие“ на оперативна програма „Региони в растеж“ 2014 – 2020 г. предвижда подкрепа за подобряване на градската околна среда включително обновяване на градовете чрез инвестиции в зони за обществен одих – паркове, зелени площи, детски площадки, зоопаркове, градски площи и др. Основната роля на този приоритет е да подкрепи инвестиции в рамките на интегрираните планове за градско възстановяване и развитие (ИПГВР) като за неговото реализиране са предвидени около 63% от финансовия ресурс на програмата. През 2015 г. е стартирала процедура „Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие 2014-2020“, с основна цел изпълнение на проекти в рамките на интегрирани пла-

12. Писмо с изх. N: 92-00-450/30.03.2017 г. от МРРБ относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

13. Информация по ЗДОИ, предоставена от МРРБ с изх. N: 94-00-81/ 23.12.2016 г.

По данни от проучване на ДАЗД към края на 2011 г., общият брой площадки за игра в 28те области е 8669, като за 4076 или 47% процента от тях е установено, че не отговарят на изискванията на Наредба 1 от 2009 г. за устройството и безопасността на детските площадки.

нове за градско възстановяване и развитие на територията на 39 общини на градове. Сред допустимите дейности по приоритетна ос 1 по ОПРР 2014-2020 е и подобряване на градската среда на територията на 39-те общини, включително и възможността за финансиране на детски площадки, паркове, зелени площи, междублокови пространства, спортни площадки за свободен достъп и др.¹⁴

През 2016 г. обновените и новоизградени детски площадки са финансирани предимно със средства от общинските бюджети, дарения от корпоративни дарители или по програма "Красива България". Последното проучване за състоянието и броя на площадките за игра в страната е проведено по инициатива на Държавната агенция за закрила на детето в края на 2011 г. Оттогава подобно мащабно проучване не е правено, което затруднява проследяването на систематизирани данни за детските площадки. По данни от проучването общият брой площадки за игра в 28те области към края на 2011 г. е 8669, като за 4076 или 47% процента от тях е установено, че не отговарят на изискванията на Наредба 1 от 2009 г.

Следва да се отбележат и усилията на местните власти за изграждане на нови детски площадки, като по-големите общини могат да си позволят да инвестират и собствени средства. Обратната връзка на родители и граждански организации показва, че се наблюдава ръст в изграждането и обновяването на детски площадки, като за съжаление все още не са достатъчно местата за игра за деца с увреждания и за децата в малките населени места. Често пространствата около детската площадка продължават да не са облагородени и да създават рискове за безопасността на децата. Друго предизвикателство е неразбирането на значението и важността на активното включване и насърчаване участието на родителите, местните общности и гражданските организации в цялостния процес по планиране, изграждане и поддръжка на изградените площадки и пространства.

ПРЕПОРЪКИ

- Да се възложи на орган на държавната власт да отговаря за събирането, обобщаването и анализа на броя и състоянието на детските площадки и съоръженията за игра в страната с оглед осигуряване на достъп и безопасност;
- Да се предвиждат достатъчно средства в общинските бюджети за осигуряване на съответствието на площадките за игра с изискванията на Наредба 1 от 2009 г.;
- Да се изградят повече интегрирани детски площадки, с място за игра на деца с увреждания;
- Да се предвиди монтирането на камери около детските площадки, с цел предотвратяване на вандалски прояви;
- Планирането, изграждането и механизмите на контрол и поддръжка на нови детски площадки да става с активното участие на родители, деца и младежи, местните общности и заинтересовани граждански организации.

14. Писмо с изх. N: 92-00-450/30.03.2017 г. от МРРБ относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

АНГАЖИМЕНТ 2

Подкрепа за осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на маргинализирани групи от населението, включително ромите – на база Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие

ОЦЕНКА:

Среден 3

Предприети са стъпки по изпълнение на ангажмента, но все още няма видим напредък/конкретни резултати от изпълнението.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2016 – 2018 г.

ОТГОВОРНА ИНСТИТУЦИЯ:

Министерство на регионалното развитие и благоустройството

ИНДИКАТОРИ:

Брой новоизградени или реновирани обекти

НАПРЕДЪК:

Твърде бавен. Към 30.11.2016 г. само една община – Община Благоевград, от 39 допустими бенефициенти, има подписан договор с УО на ОПРР, за изпълнение на проект „Изграждане на социални жилища в IV-ти микрорайон“ по процедура BG16RFOP001-1.039 „Изпълнение на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие 2014-2020“.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

По Оперативна програма „Региони в растеж“ 2014-2020г., приоритетна ос 1 „Устойчиво и интегрирано градско развитие“, през м. юли 2015 г. бе обявена процедура BG16RFOP001-1.039 „Изпълнение на интегрирани планове за градско възстановяване и развитие 2014-2020“, в рамките на която се финансира изпълнението на проекти за социални жилища, включени в Инвестиционните програми на 39 града от 1-во, 2-ро и 3-то йерархично ниво от националната полицентрична система (Столична, Варна, Пловдив, Бургас, Русе, Стара Загора, Плевен, Благоевград, Велико Търново, Видин, Добрич, Хасково, Пазарджик, Шумен, Сливен, Габрово, Ямбол, Перник, Враца, Ловеч, Кърджали, Разград, Смолян, Казанлък, Асеновград, Монтана, Горна Оряховица, Гоце Делчев, Дупница, Кюстендил, Силистра, Димитровград, Търговище, Лом, Петрич, Свищов, Велинград, Карлово и Панагюрище).

Общият размер на безвъзмездната финансова помощ по процедурата възлиза на 1,3 млрд. лв., от които планираните средства за група дейности „Социална инфраструктура“, към които спада и изграждането на социални жилища, възлизат на 55 838 273,70 лв. Заложените целеви стойности за тази мярка „Подкрепа за осигуряване на съвременни социални

жилища за настаняване на маргинализирани групи от населението, включително ромите – на база Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие“ в матрицата с мерки за изпълнението на Националната програма за развитие „България 2020“, е 560 жилища и 1,353 лица до 2023 г. Програмата предвижда най-малко 5% от общия размер на безвъзмездната финансова помощ за всеки бенефициент (горепосочените 39 града) да е насочен за изпълнение на група дейности „Социална инфраструктура“.

До края на месец май 2016 г., Управляващият орган на ОПРР одобри всички 39 Инвестиционни програми на общините по цитираната процедура. Проектни предложения се подават текущо до 31 май 2019 г., като до 31 юли 2016 г. всяка община следваше да подаде проектни предложения за минимум 50% от бюджета на града по процедурата. Резултатът – 25 общини от всички 39 са предвидили в одобрените инвестиционни програми проекти за изграждане на социални жилища (Благоевград, Бургас, Варна, Велинград, Враца, Габрово, Горна Оряховица, Гоце Делчев, Казанлък, Кърджали, Ловеч, Лом, Монтана, Перник, Петрич, Пловдив, Разград, Русе, Свищов, Силистра, Смолян, Стара Загора, Търговище, Хасково, Шумен).

България продължава да няма цялостна жилищна политика и законодателство, които да дават дългосрочна визия, разпределяне на отговорностите и ефективни механизми за решаване на основните жилищни проблеми. По данни на НСИ, 63.3 % от децата живеят в пренаселени жилищни условия.

Единствената община, която през 2016 г. е подготвила и внесла за одобрение проект за съвременни социални жилища за настаняване на маргинализирани групи от населението, включително ромите – на база Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие, е Община Благоевград. Договорът за изпълнение на проект „Изграждане на социални жилища в IV-ти микрорайон“ е подписан на 21.11.2016 г., срокът за изпълнение е 2 години до 21.11.2018 г., а стойността на договора е 9 506 000 лв.

Проектът предвижда изграждането на съвременни социални жилища за настаняване на уязвими, малцинствени и социално слаби групи от населението и други групи в неравностойно положение, както и осигуряването на допълващи социални услуги за наемателите (образование, заетост, здравеопазване, социално приобщаване). Новопостроените 202 социални жилища се очаква да дадат подслон на поне 404 човека, от които 50 представители на маргинализирани групи, включително роми, което ще се отрази и върху благосъстоянието на семействата и децата сред тях. По този начин проектът се очаква да допринесе за изпълнението и на Националната стратегия на Република България за интегриране на ромите 2012-2020 г.

Всички дейности и мерки по ангажимента „Подкрепа за осигуряване на съвременни социални жилища за настаняване на маргинализирани групи от населението, включително ромите – на база Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие“ се изпълняват в условията на липса на цялостна жилищна политика в страната, както и на законодателство,

което да улеснява и насърчава решаването на проблемите в областта на жилищните условия. Не е ясно дали компонентът за осигуряване на социални жилища е обвързан с друга подкрепа, насърчаваща социалното включване, като също ключово е как той ще бъде управляван, за да не допринесе за инвестиране в нови микро „гета“ и ескалиране на социално и етническо напрежение на местата, където ще бъде осъществяван. Няма закон, който да регламентира какви са задълженията на държавата/общините в областта на осигуряването на достъп до жилище, вкл. по отношение на социалните жилища и с какъв инструментариум да се осигурят. Положителен знак е заявеното от МРРБ в края на 2016 г. намерение за възлагане разработването на Национална жилищна стратегия и национални програми за нейното реализиране. За постигането на Целите за устойчиво развитие за периода 2016 – 2030¹⁵, политическите цели на Европейския съюз, заложи в Стратегията Европа 2020 – икономическа стабилност, борба с изменението на климата и социално приобщаване, както и на целите на Република България, заложи в Националната програма за развитие „България 2020“, жилищното настаняване следва да има все по-голяма роля. Според доклад на Eurofound (Европейската фондация за подобряване на условията на живот и труд) за качеството на жилищата в Европа¹⁶, ако всички необходими подобрения в областта се направят наведнъж, тяхната цена ще бъде изплатена за 18 месеца от икономиките на ЕС. Прогнозираните икономии ще дойдат от по-ниските разходи за здравеопазване и подобрените социални резултати. С други думи, за всеки инвестирани 3 евро, 2 от тях ще се изплатят за една година.

ПРЕПОРЪКИ

→ Да се поставят по-високи целеви стойности за изпълнение на мярката – 560 жилища за периода до 2023 г., за 39 общини е изключително занижена стойност, която няма да доведе до реално решаване на жилищните проблеми на маргинализирани и уязвими групи;

→ Да се приложат административни мерки за ускоряване на подготовката на проектни предложения за финансиране на социални жилища от страна на общините бенефициенти;

→ Да се разработи нова, адекватна Националната жилищна стратегия, в която да се поставят ясни цели и да се разработят конкретни програми и нормативни документи за тяхното постигане в областта на: подобряване жилищните условия на маргинализирани и уязвими групи от обществото; осигуряването на социални жилища; подобряване на достъпа до жилищно финансиране; подобряване състоянието на съществуващия сграден фонд, вкл. за повишаване енергийната ефективност на сградите; управление на необитавания жилищен фонд и др.

15. Приети на Срещата на върха на ООН на 25 септември 2015 г.

16. Eurofound (2016), Inadequate housing in Europe: Costs and consequences, Publications Office of the European Union, Luxembourg.

2.

СЕМЕЙНА СРЕДА И АЛТЕРНАТИВНИ ГРИЖИ

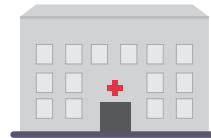
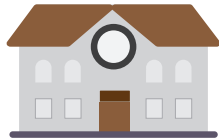
ДЕИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ

СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА ДЕЦА

Сериозно намаляване на броя на децата в институционална грижа - брой настанени за 5-годишен период (2012 - 2016)

ДДЛРГ 22

Домове за деца, лишени от родителска грижа

ДМСДГ 17

Домове за медико-социални грижи за деца

1059 общо

деца в специализирани институции към 2016

Не са включени деца в СПИ и ВУИ

ДЕЦА В РЕЗИДЕНТНА ГРИЖА (Центрове за настаняване от семеен тип)

Брой настанени деца към 31 декември 2016 г.

1 552

Деца и младежи без увреждания

1 507

Деца и младежи с увреждания

ДЕЦА В АЛТЕРНАТИВНА ГРИЖА

Настанени при близки и роднини

995
2016

5 927
ОБЩО

Осиновени

555
2016

1 503
Вписани кандидат осиновители

Настанени в приемно семейство

1 125
2016

2 355*
ОБЩО

*10 доброволни и 2 345 професионални приемни семейства

СРАВНЕНИЕ НА РАЗХОДИТЕ

Издръжка на дете в различните типове институции

ДМСДГ

6000 лв.

**ЦНСТ
(БЕЗ УВРЕЖДАНИЯ)**

8806 лв.

ДДЛРГ

7347 лв.

**ЦНСТ
(С УВРЕЖДАНИЯ)**

9320 лв.

ВУИ/СПИ 10 690 лв.

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво мислят децата, родителите и професионалистите?

Работещите всеки ден със семейства, които са в риск да изоставят детето си, споделят, че е много важно да се имат предвид най-честите причини за решението на едно семейство да изостави детето си – липсата на пари, тежки увреждания на детето, преценка на родителите, че не могат да се грижат. Голяма е липсата на достатъчно специалисти, които да могат да окажат необходимата подкрепа навреме.

Деца смятат, че за да няма деца, които са изоставени от родителите си, несъмнено е важно самите родители да могат да осигурят условия и да знаят как да се грижат за детето си. Ролята на институциите, обаче, виждат именно в подпомагане на родителите да се справят, когато проблемите са все още малки. Деца споделят още, че повечето от тях не са получили много информация, тя е била подвеждаща или невярна, когато са били изведени от семейството си – внезапно и много стресово. Трудно е било и заради невъзможността да кажеш дори „чао“ на родителите, приятелите и всички, което ти е било познато до момента. Според децата е важно на детето да му се каже всичко, така, че то да разбере какво се случва, защо и какво предстои.

Що се отнася до осиновяването, децата смятат, че детето трябва да бъде съгласно да е осиновено. Осиновителите от своя страна трябва да имат възможност да се грижат за децата, включително финансово, и трябва да обръщат внимание на децата и да играят с тях. Осиновителите споделят, че изпитват затруднения както в намирането на информация относно процеса на осиновяване, защото невинаги и самите институции имат едно и също разбиране как се случва той, така и заради недостатъчните обучения и недостатъчната подкрепа, включително в следосиновителния период.

Приемните родители споделят, че основното предизвикателство пред тях е неразбирането, че приемният родител – като човек, който се грижи за детето, настанено при него – има нужда от повече подкрепа, за да осигури най-добрата среда за детето. Трудностите са най-вече от гледна точка на пропуските в системата, които създават рискове за самото дете – претоварени социални работници, тежки административни процедури. Споделят, че им е трудно да не знаят какво се случва с детето след извеждането му от приемното семейство.

Как да се случи промяната? Препоръките към България на Комитета по правата на детето към ООН

Основни препоръки в сферата на семейната среда и алтернативни грижи, отправени към България от Комитета по правата на детето на ООН на 3 юни 2016 г.:

- Спешно да намали настаняването на деца под три години в институции, включително деца с увреждания и да ускори поставянето им в грижа, близка до семейната среда;
- Да реформира системата за социално подпомагане на деца с увреждания и техните семейства, за да избягва институционализацията;
- Да гарантира, че институционализацията се прилага само в краткосрочен план и да предприеме мерки за повишаване осведомеността на обществото срещу стигматизирането и дискриминацията на деца, поставени под алтернативни грижи;
- Да осигури подходящи подготвителни процедури преди пренасочване към новосъздадени центрове за настаняване от семеен тип, включително с участие на детето, да създаде механизъм за мониторинг за гарантиране на достатъчно и редовно обучение на персонала;
- Да осигури достатъчно средства за правна защита и ясни критерии за определяне на това дали на дадено дете трябва да бъдат предоставени алтернативни грижи, като отчита неговите възгледи и висши интереси и да повиши осведомеността на съдиите, разглеждащи семейни дела;

- Да засили подкрепата за децата и младите хора, които напускат публична грижа, за реинтеграция в обществото чрез осигуряване на достъп до подходящ дом, правни, здравни и социални услуги, както и възможности за обучение.
- Да гарантира недискриминация на деца с увреждания и деца-роми при осиновяване;
- Да измени Семейният кодекс така, че да гарантира допитването до деца на 14 годишна възраст по отношение на всички решения, които са свързани с техния живот, включително в случай на осиновяване; да въведе законодателство, което да гарантира правото на детето да знае своя произход;
- Да осигури подобряване на сътрудничеството между компетентните агенции, както и достатъчно обучение на персонала, за да гарантира подходяща дългосрочна подкрепа за осиновеното дете и родителите-осиновители.

Какви са основните препоръки на организациите, членове на Национална мрежа за децата?

- Извършване на задълбочен анализ на актуалната ситуация/анализ на капацитета на системата, който да определи мерките и дейностите, които следва да бъдат заложи в краткосрочен и дългосрочен план за промяна на системата;
- Подготовка на концепция и разработване на Закон за повишаване на благосъстоянието на детето и семейството и цялостна семейна политика, която да включва ясни цели, мерки и дейности, насочени към прилагане на семейно-ориентиран подход във всички дейности, които засягат детското благосъстояние – социално-икономически мерки, здравеопазване, образование, жилищно настаняване, закрила на детето, социално подпомагане и др.;
- Поставяне на фокус върху целенасочена работа по превенция, активна работа на терен и подкрепа към семействата;
- Засилване на капацитета на Отделите за закрила на детето чрез разрешаването на структурни и системни проблеми: преодоляване на дублирането на функции, подобряване на координацията и взаимодействието с другите отговорни институции, доставчици на услуги и НПО; създаване на стандарти за социална работа – за качество, ефективност и натовареност; предоставяне на обучения, супервизия и подкрепа.

2.1

СЕМЕЙНА СРЕДА

АНГАЖИМЕНТ 1

Предприемане на мерки в подкрепа на родителите при наличие на риск за детето от изоставяне – осъществяване на дейности по предотвратяване на изоставянето.

ОЦЕНКА:

Среден 3,

тъй като 91%¹⁷ от децата в системата за формална грижа се отглеждат в семейна или близка до семейната среда. Тези усилия са недостатъчни, защото броят деца, разделени от биологичните си семейства, остава почти непроменен. Това изисква сериозно преразглеждане на мерките и услугите за превенция на между-секторно ниво.

КЪДЕ:

Националната стратегия за детето 2008 – 2018

СРОК:

2018 г.

ИНДИКАТОРИ:

Намален относителен дял на децата, отглеждани в специализирани институции. Броят на децата, настанени в семеен тип среда, се равнява поне на 50% от броя на децата, настанени извън техните биологични семейства.

НАПРЕДЪК:

Заложените индикатори са изпълнени, но остава висок броят на децата, изведени от родните си семейства, което е сигнал за неефективност на дейностите по предотвратяване на изоставянето и раздялата на детето със семейството му.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

В Актуализирания план за действие¹⁸ се посочва, че с близо 50% е по-висок дялът на децата, които се отглеждат във формална грижа в семейна среда (с семейства на роднини и/или близки и приемни семейства), в сравнение с децата във формална резидентна грижа.

В същото време, Планът отчита липса на напредък за намаление на дела на децата във формална грижа, който остава висок и почти непроменен за последните 6 години. „Високият брой на децата в риск от изоставяне (или раздяла от биологичните им родители) и високият брой на децата във формална грижа са най-големите неуспехи в първия етап от процеса на деинституционализация на грижата за децата“.¹⁹

В страната продължават да липсват държавно-делегиранни универсални услуги за подкрепа на родителството, както и услуги за проследяване на детското развитие и ранна детска интервенция, ранно идентифициране на рискове и активна първична социална работа в общностите, особено с рискови групи. Социалните работници от ОЗД и услугите започват работа при идентифициран

риск – сигнал от общността или родилно отделение, което се оказва късно и предопределя големия брой на неуспешни случаи, при които детето влиза в системата за формална грижа.

Необходимо е насочване на усилията към интегриран и комплексен подход за спазване правата на всички деца и поставянето на фокус върху превенцията, ранната интервенция и подкрепата на родителите. Водещ принцип следва да е откриване на проблемите в зародиш и недопускане проблемите да се разрастват с негативни последствия за детето и родителите му. За целта, освен гарантирането на достъп до различни услуги и форми на грижа, следва да се подкрепят и регламентират различни програми и услуги, насочени към увеличаване на активната работа на терен – обходи и издирване на децата и семействата с проблеми и директна теренна работа за тяхната подкрепа, насочване към различни услуги и специалисти и прилагане на ефективни координационни механизми за проследяване на случаите.

В Актуализирания план за действие отново липсва холистичен подход за ад-

17. Цифрата е получена на база статистиката на стр. 2 в Актуализирания план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ 2016-2020

18. Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ 2016-2020 г. <http://bit.ly/2nFe0jn>

19. Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ 2016-2020 г – стр. 5

Въпреки усилията за превес на мерки в семейна среда, делът на децата във формална грижа остава висок. Намалването на децата в специализирани институции и алтернативна грижа спрямо 2009 г. е приблизително 17%, което е резултат предимно от негативните демографски процеси в страната, отколкото на политиката за подкрепа на семействата.

ресиране на индивидуалните нужди на децата и семействата чрез различни секторни политики – заетост, жилищно настаняване, здравеопазване, образование, социални плащания. Вместо това, се предлагат предимно реформи и развития в областта на закрилата на

детето и социалните услуги за деца и семейства, които към момента се ползват след идентифициран риск и насочване от ОЗД.

ПРЕПОРЪКИ

→ Разработване и прилагане на достатъчно мерки за първични (универсални) и междусекторни услуги за предотвратяване на раздялата на децата от семействата им, включително мерки за подобряване на ефективността на системата за социално подпомагане и осигуряване на жилища на семейства в риск;

→ Частично това може да бъде преодоляно, ако програмите по превенция на изоставянето и раздялата, които ще се предоставят от реформираните ЦОП, са с максимално отворен вход и добро ресурсно обезпечаване за кризисна материална подкрепа и мобилна работа в общностите за развитие на родителски умения и ранно идентифициране на рискове за децата.

АНГАЖИМЕНТ 2

Предприемане на мерки в подкрепа на родителите при наличие на риск за детето от изоставяне – развиване на професионалните умения на социалните работници за ранно идентифициране на риска от изоставяне и предприемане на мерки за закрила.

ОЦЕНКА:

Среден 2,50,

защото не се усеща устойчивост от инвестициите по проект „Укрепване капацитета на АСП за повишаване качеството и ефективността на социалната работа“. Въпреки, че се увеличава процентът на успешно решаваните случаи по превенция и реинтеграция²¹ това, че няма съществено намаление на броя на децата във формална грижа, показва слаб капацитет за подкрепа на семействата.

КЪДЕ:

Национална стратегия за детето 2008 – 2018

НАПРЕДЪК:

Въпреки осигуряваните обучения, супервизия, методическа подкрепа и допълнителни ресурси, капацитетът на Отделите за закрила на детето (ОЗД) остава слаб поради нерешени структурни и системни проблеми. ОЗД са част от структурата на Агенцията за социално подпомагане, като системата функционира централизирано и непрозрачно и „не е добро навсякъде сътрудничеството с другите органи за закрила, ангажирани институции и организации, което води до негативна обществена оценка“²⁰. Заплащането и социалният статус на социалните работници са несъразмерно ниски спрямо натовареността, отговорностите и санкциите и водят до голямо текучество.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Проектът „Укрепване капацитета на АСП за повишаване качеството и ефективността на социалната работа“ целеше увеличаване на броя на работещите в ОЗД с около 200 души и в отдел „Хора с увреждания и социални услуги“ с около 200 души. Към 30.07.2011 г. служителите в ОЗД са били 813 души. Към 01.01.2016 г. са 893 души, а към 31.10.2016 г. са 855 души – само с 42 повече от 2011 г.²² От тях 59 са със средно образование и само 11 са психолози. На новоназначените по проекта социални работници беше осигурена основна заплата от 370 лв. и % за трудов стаж и професионален опит върху тази заплата. Считано от 01.06.2013 г. основната заплата беше увеличена на 450 лв., а от 01.05.2014 г. на 475 лв. Предвид размера на минималната заплата от 420 лв, определено работата в ОЗД не е сред престижните и търсени работни места и трудно могат да се привлекат кадри с потенциал и желание за развитие. По данни на АСП от същото писмо, 60% от преминалите въвеждащо обучение новоназначени социални работници са преминали в щата на АСП и 70% от преминалите надграждащо обучение служители от ОЗД към момента работят в ОЗД. През юни 2013 г. от проекта отпада индивидуалната и групова супервизия, „с цел да се избегне двойно финансиране с други проекти“²³.

През 2016 г. повече от 215²⁴ служители на териториалните поделения на АСП участват в обучения по темите, заложили в Оперативния план за национални и международни обучителни програми на Центъра за развитие на човешките ресурси и регионални инициативи (ЦР-ЧРРИ) към Министерството на труда и социалната политика.

Един от ключовите въпроси е създаване на механизъм за оценка и управление на натовареността на служителите. Съгласно отговора на АСП²⁵ такъв механизъм има, но какъв точно е той, кой е участвал в създаването му и как се използва, не става ясно от подадената информация. Системата функционира затворено, чрез вътрешни срещи и указателни писма, чрез които се тълкува нормативната уредба или се подават определени послания. Това не е добра основа за сътрудничество с останалите заинтересовани страни – институции, доставчици на социални услуги, НПО. На много места ОЗД остават чужди на парадигмата за значението на родителите за детето и осигуряване на подкрепа, стъпваща на силните страни и ресурси на семейството. Действията са предимно от позицията на властта и често обслужват други административни интереси – запълване на капацитет на услуги, приемни семейства, ЦНСТ.

20. Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“ 2016-2020 г., стр. 5

21. Писмо с изх.№92-00-0224#1/15.11.2016г., от АСП, относно: Предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?: за периода 01.01.2016 до 30.09.2016 г. ОЗД са работили по 3193 случая по превенция на изоставянето, от които 2253 са успешни и по 1117 случая на реинтеграция, от които 774 са успешни.

22. Изх.№ 92-00-0333#1/22.11.2016г., АСП, относно: Предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

23. Информация по ЗДОИ, предоставена от АСП с изх. № 92-00-0333 # 1 от 22.11.2016

24. Пак там

25. Пак там

Работещите в ОЗД към 31.10.2016 г. са 855 души – само с 42 повече от 2011 г. и с 38 по-малко от началото на 2016 г.²⁶ От тях 59 са със средно образование и само 11 са психолози.

ПРЕПОРЪКИ

→ В Актуализирания план за действие са застъпени редица мерки за повишаване ефективността на системата, въпреки че инвестициите отново са фокусирани върху сгради, а не върху подобряване на капацитета на работещите в системата. Необходимо е акцентирание и инвестиране в подобряване на капацитета на работещите в системата и адресиране на системните и структурни проблеми, отколкото фокусиране върху строително-ремонтните дейности;

→ Особено належащи и вече нееднократно коментирани в предишни-

те издания на Бележника са разработването на стандарти за социална работа – за качество, ефективност и натовареност, разработване и утвърждаване на национални профили на професионални компетенции на различните специалисти в системата, с участието на заинтересовани НПО и ВУЗ;

→ Поставяне на акцент върху възможностите за кариерно развитие, ресурсното обезпечаване за пряка социална работа и начина на управление/защитеност поради сложното естество на работа.

26. Пак там

АНГАЖИМЕНТ 1

Актуализиране на Плана за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“

ОЦЕНКА:

Среден 3,

защото в процеса на актуализиране на Плана липсваше цялостен и ефективен подход, както и се подмени работата на НПО и част от институциите, участващи в междуведомствената работна група, което доведе до излишно напрежение и забавяне на първоначално съгласуваните срокове.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие: България 2020 в периода 2016-2018 г.

ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ:

Междуведомствена работна група по деинституционализация на високо ниво

СРОК:

2016 г.

ИНДИКАТОРИ:

Актуализиран план за действие

НАПРЕДЪК:

Индикаторът е изпълнен, но процесът по изготвянето на Актуализирания план за действие и по планирането на законодателните промени, касаещи деинституционализацията на деца, до голяма степен изключи или не взе предвид мнението и експертизата на гражданския сектор и общините.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2016 г. продължи положителната тенденция на намаляване на броя на функциониращите институции за деца в страната и съответно на броя на настанените деца и младежи в институционална грижа. По данни на АСП и МЗ от началото на 2016 г. до 01.10.2016 г. са закрити 6 Дома за деца с умствена изостаналост (ДДУИ), 7 Дома за деца, лишени от родителска грижа (ДДЛРГ), както и 1 Дом за медико-социални грижи за деца (ДМСГД).²⁷ Към края на 2016 г. всички 24 ДДУИ са закрити и функционират 25 ДДЛРГ, в които са настанени 479 деца и младежи²⁸, както и 17 ДМСГД със 580 деца на резидентна грижа в тях²⁹. От АСП посочват, че през годината са разкрити 60 нови социални услуги за деца и семейства в общността, включително от резидентен тип, с общ капацитет 1035 потребители.

През 2016 г. беше приет Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деин-

ституционализация на децата в Република България“ за периода 2016 -2020 г. Макар това да е положителен момент в процеса на деинституционализацията на деца, притеснителен е начинът, по който новият План беше изготвен и приет. На 27.01.2016 г. се проведе първата среща на работната група за разработване на новия План, сформирана от министъра на труда и социалната политика и координирана от ДАЗД. Работата на групата продължи до края на април 2016 г. Няколко месеца по-късно, от МТСП представиха проект на Актуализиран план за действие, който не следваше съгласуваните в рамките на работната група структура, цели и съдържание. Неправителствените организации от Национална мрежа за децата и Коалиция „Детство 2025“ остро се противопоставиха на подмяната на целите и съдържанието на документа. Последваха неформални консултации, в рамките на които текстовете на Актуализирания план за действие бяха

27. Писмо с изх. N: 92-00-0224#1/15.11.2016г. от АСП, писмо с изх. N: 91-00-101/24.11.2016 г. от МЗ относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

28. Информация по ЗДОИ, предоставена от АСП с изх. N: 62-00-0045#1/07.03.2017

29. Информация по ЗДОИ, предоставена от МЗ с изх. N:93-00-27/16.03.2017

преработени за две седмици. Процесът завърши с обсъждане на проекта на заседание на Постоянната експертна работна група по деинституционализация през септември 2016 г., на което представителите на неправителствения сектор приветстваха постигнатото съгласие по целите на Актуализирания план, но изразиха притеснения по някои от заложените мерки, като тенденцията да се инвестира в сгради вместо в повече меки мерки, насочени към повишаване на капацитета на професионалистите в системата; липсата на финансов механизъм за прехвърляне на средствата от закритите институции към услугите за деца и семейства; неизяснената нужда от някои от планираните нови услуги. Впоследствие бяха проведени срещи за уточняване на функционалните характеристики на планираните услуги, но повдигнатите въпроси относно нуждата от някои услуги и целевите им групи остават неадресирани.

Други елементи, които липсват в Плана, са разработването на междусекторна стратегия за ранно детско развитие; връзка и координация с реформата в областта на детското правосъдие и закриването на СПИ и ВУИ; обвързване на Плана с реформите в образователната система; недостатъчни мерки за първична превенция на разделянето на децата от семействата, вкл. подобряване ефективността на системите за социалното подпомагане, жилищно настаняване и др.

Актуализираният план за действие беше приет през октомври 2016 г. с постановление на Министерски съвет след решение на Междуведомствената работна група по деинституционализация на високо ниво (МРГ)³⁰. От протокола от заседанието на МРГ от 14.09.2016 г. става ясно, че състоялата се дискусия в рамките на ПЕРГ не е била обект на обсъждане в МРГ. Това за пореден път повдигна въпроса за необходимостта от механизъм за връзка между двете групи, който да гарантира, че експертното мнение стига до вземащите решения. Неправителствените организации неколккратно са заявявали готовност да излъчат свой представител в МРГ, но продължават да бъдат изключени от състава на групата.

Отношение към процеса на деинституционализация имат и промените в Закона за социално подпомагане (ЗСП) и в Правилника за прилагане на Закона за социално подпомагане (ППЗСП), приети през 2016 г.³¹ Тези промени бяха напра-

вени без предварително професионално обсъждане. Съгласно промяната в ЗСП, всички доставчици на услугите Център за обществена подкрепа (ЦОП), Център за социална рехабилитация и интеграция (ЦСРИ) и Дневен център (ДЦ) имат задължението да изготвят индивидуални оценки на потребностите от подкрепа и съобразени с тях индивидуални планове за подкрепа за всички лица, които желаят да ползват социални услуги, след получаване на насочени направления от дирекциите „Социално подпомагане“. В резултат на това, се получи крайно неуместни ситуации, в които услуги, специализирани единствено в подкрепата на деца, получиха направления за оценка на възрастни хора. Въвеждането на дейността предположи и цялостна реорганизация, промяна на графиците на работа и пренасочване на ограничените ресурси на услугите към дейности, за които професионалистите нямат ресурс. Промяната в ППЗСП също предизвика остри реакции от общини и НПО, тъй като предвижда трансформирането на съществуващите ЦНСТ за деца и младежи с увреждания в ЦНСТ за деца с увреждания и ЦНСТ за младежи с увреждания и масово преместване на тези уязвими деца и младежи до края на април 2017 г. В резултат на изпратени становища от страна на НПО, НСОРБ и Омбудсман на Република България, в началото на 2017 г. МТСП инициира отлагане на спорните разпоредби до 2018 г., което влезе в сила с Постановление №34 от 16.02.2017 г. и създаване на постоянна работна група, която да предложи нови текстове в ППЗСП. Остана неясно какви бяха аргументите на МТСП за спешното внасяне и приемане на несъгласувани промени, вместо разработване на нов Закон за социалните услуги, който да осигури въвеждането на модерен подход за предоставяне на социална подкрепа и за организиране на социалните услуги.³²

30. Решение 859 от 13.10.2016 г. на Министерски съвет за приемане на Актуализиран план за действие за изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република България“

31. Писмо № 39-566/14.11.2016г. от МТСП относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

32. Повече информация за изпълнението на този конкретен ангажимент може да се види в Глава 1. Общи принципи по Конвенцията за правата на детето, раздел Недискриминация.

ПРЕПОРЪКИ

- Създаване на работещ механизъм и набелязване на конкретни цели, дейности, отговорници, ресурси и крайни срокове за изпълнение на заложеното в Актуализирания план за действие;
- Създаване на работещ механизъм за предаване на информацията от ПЕРГ към МРГ и осигуряване на публичност на проведените обсъждания и взетите решения;
- Отмяна на нормативните разпоредби, които касаят профилирането на ЦНСТ на деца и младежи с увреждания и изготвянето на индивидуални оценки на потребностите от подкрепа и индивидуални планове за подкрепа за всички лица от доставчиците на услугите ДЦ, ЦСРИ и ЦОП;
- Провеждане на професионален дебат в рамките на постоянна работна група към МТСП за изготвяне на изменения и допълнения в ППЗСП с участието на НПО и общините;
- Изработване и приемане на финансов механизъм за трансфер на средствата от институциите към услугите за деца и семейства.

АНГАЖИМЕНТ 1

Да се развиват социални услуги за задължителна подготовка на кандидат — осиновители и на деца, на които им предстои да бъдат осиновени, и за подкрепа на осиновители и осиновени.

ОЦЕНКА:

Среден 3,

поради увеличаване брой на новоизградени и обезопасени детски площадки. Все още, обаче, родителите и гражданските организации не са включени активно в процеса и липсва орган, който да обобщава и анализира данните за цялата страна, както и да гарантира, че изграждането на детски площадки става спрямо броя и гъстотата на населението.

КЪДЕ:

Национална стратегия за детето 2008 – 2018

НАПРЕДЪК:

През 2016 г. се регламентира правото на изплащане на еднократна помощ при осиновяване, въпреки че нейният размер не може да превишава помощта за първо родено дете, независимо от поредността на детето в семейството. Беше изработен и Закон за изменение и допълнение на СК, който остана на ниво обществено обсъждане.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Към настоящия момент, българското законодателство в областта на осиновяването на деца не отговаря адекватно на нуждата от гарантиране на правата на децата при осиновяване и не следва динамиката на потребностите на осиновителите. Все още не е изработен единен стандарт за обученията на кандидат осиновителите и съществуват различия във формата и продължителността им при доставчиците на социални услуги. Липсват задължителни услуги за подкрепа на детето и родителите, осиновили деца, в следосиновителния период, както и специализирано обучение за родителите при осиновяване на второ дете. Работата със семействата, осиновили деца, няма превантивен характер. Наблюдението, извършвано от ОЗД (Правилник за прилагане на ЗЗДет. чл.26), все още е формално и не предоставя подкрепа, служителите не са специално обучени да работят с осиновители и осиновени деца. Родителите се насочват към услуга след идентифицирането на проблем, но АСП не анализира информацията за възникнали проблеми в семействата, осиновили деца, за наличие на насилие, за изоставане на децата в образователната система и други. Събираната статистика и данни се разминават в различните институции и показва липсата на ясен единен държавен механизъм за събиране, обобщаване и анализиране на информацията с

оглед оценка на актуалната ситуация и планиране на промени в практиките и законодателството.

Вписаните в Регистъра деца, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване, за 2014 г. са 3053, в това число 1728 здрави деца. Осиновени са едва 688 деца. За 2015 г. общият брой деца е 2546, в това число 1340 здрави деца, осиновени 626 деца. Към 31.12.2016 г. общия брой деца е 2352, осиновени са едва 555 деца, като 3 деца са с увреждане. За този период не са събрани и анализирани данни за причините, **довели до намаляване на вписаните в Националния регистър на осиновяващите при условията на пълно осиновяване и малкия брой осиновени деца.** Може да се предполага, че става въпрос за множество причини, включително за икономически фактори и други форми на заобикаляне на законовата процедура. Статистическите данни показват спад в желанието на български родители да осиновят дете. Докато през 2014 г. са вписани 1578 кандидати, през 2015 г. те са 1544. Към 31.12.2016 г. са вписани 1503 кандидат осиновители.

АСП и ДАЗД не разполагат с информация и дали и колко семейства са се възползвали от приетия през 2013 г. отпуск за осиновители на деца от 2 до 5-годиш-

Към 31.12.2016 г. вписаните в Регистъра деца, които могат да бъдат осиновени при условията на пълно осиновяване, са 2352, осиновени са едва 555 деца, като 3 деца са с увреждане.

на възраст. В същото време, статистиката на НОИ³³ за броя на осиновителите, на които е изплатено обезщетение за отглеждане на дете, осиновено между 2 до 5 г. възраст, съгласно чл.164б, ал.1 от Кодекса на труда показва, че за 2014 г. са изплатени обезщетения на едва 91 родители при осиновени 688 деца, през 2015 г. те са 117 при 626 осиновени деца, а до септември 2016 г. са 45 при 405 осиновени деца. Тъй като няма официална статистика за възрастта на децата при осиновяване, вероятните причини за тези резултати могат да бъдат, че по-голямата част от осиновяванията са в период, когато децата са или под 2 или над 5 годишна възраст. Така предвиденият отпуск поставя в позиция на дискриминация по възраст някои от децата при осиновяването им.

Национална мрежа за децата счита, че отпуск за осиновяване трябва да получават всички родители, тъй като този отпуск е целеви и не е пряко свързан с възрастта на детето, а със задоволяване на специфични нужди, свързани с адаптацията му в новата семейна среда и ежедневно интензивно участие на родителите в този изключително важен процес.

Считано от 01.01.2016 г. е регламентирано правото на изплащане на еднократна помощ при осиновяване (чл. 6б от Закона за семейните помощи за деца), но нейният размер не може да превишава помощта за първо родено дете, независимо от поредността на детето в семейството. Въпреки промяната, законът прави разлика между осиновяване и раждане и не предвижда по-високо подпомагане при второ и трето осиновяване, каквото е обичайно при раждане на дете.

Процесът по промяна на законодателството, което регулира осиновяването, е и пряко свързан с препоръката към България от Съвета по правата на човека на ООН за „Въвеждане на законодателство, което забранява тайната на осиновяването и да гарантира правото на детето да знае своя произход“ и Националната стратегия за детето 2008-2018 – осиновяването да дава възможност за запазване и развиване на идентичността (етническа, религиозна, културна и др.) на детето. През септември 2016 г. МП и МТСП предложиха промени в Семейния кодекс. Законопроектът предизвика широк обществен интерес, като дебатът в интернет събра най-много коментари в практиката за обществено обсъждане на законопро-

екти досега. В промените се предвиждаше създаване на Национален съвет по осиновяване, като авторите на проекта смятат, че така ще се ускори и улесни процедурата за национално осиновяване и ще намалееят сигналите за злоупотреби. Предвидено е облекчаване на достъпа до биологичен произход чрез създаване на Съвет за достъп до информация за произхода към МП и ограничаване на възможността за прекратяване на осиновяването. Законопроектът не стигна до НС през 2016 г.

Със Закона за бюджета на ДОО за 2017 г. Народното събрание прие промени в Кодекса на труда (КТ) и Кодекса за социалното осигуряване (КСО), които касаят правата на осиновителите. С новата разпоредба на чл. 163, ал. 9 от КТ се дава възможност на бащите да ползват 15 дни отпуск при осиновяване на дете, което досега беше възможно само при раждане. Промените ще влязат в сила от 01.06.2017 г.

През септември 2016 г., Българска асоциация „Осиновени и осиновители“ – БАОО организира Национална информационна седмица за осиновяването, която допринесе за по-добрата осведоменост и повишаване на имиджа на осиновяването у нас.

33. Информация по ЗДОИ, предоставена от НОИ с изх. N: 1020-40-2НЗ/05.12.2016

ПРЕПОРЪКИ

- Ясна държавна политика за подкрепа на процеса на осиновяване, повишаване на информираността на обществото и формиране на обществена нагласа за толерантно отношение към осиновяването;
- Специализация на работещите в областта на осиновяването, както в системата за закрила на детето, така и по отношение на доставчиците на услуги, включително и в системата на образованието;
- Събиране, обобщаване и анализиране на подробни статистически данни за процеса на осиновяване и адаптирането на осиновените деца в семейството;
- Регламентиране на задължителен пакет услуги за подкрепа на осиновителите и изработване на регламент и финансов стандарт на услуги за подкрепа и съпровождане на детето и осиновителите, както в периода на „напасване“, така и в следосиновителния период;
- Събиране и съхраняване достатъчно важна информация за произхода на детето, включително и информация, свързана с медицинските обстоятелства и генетичната предразположеност;
- Облекчаване на режима и процедурата за упражняване правото на информация за биологичния произход, при зачитане правата и интересите на всички засегнати страни;
- Отпускът за осиновители на деца да бъде целеви за осиновяване и необвързан с възрастта на детето;
- Социалните помощи, свързани с отглеждане на деца при осиновяване, да са еквивалентни на тези при раждане.

АНГАЖИМЕНТ 2

„Да се подобрява качеството на услугите „настаняване при роднини или близки“ и на доброволната и професионална приемна грижа“

ОЦЕНКА:

Среден 3,

тъй като липсва достатъчно информация за ефективността и получената подкрепа при налагане на мярката „настаняване при близки и роднини“, а съществен напредък за подобряване качеството на услугата „приемна грижа“ не се наблюдава.

КЪДЕ:

Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г.

НАПРЕДЪК:

Изготвена е Програма за базисно обучение на специалисти и екипи по приемна грижа в партньорство с НПО, както и обстоен анализ на регионалните потребности. Текущият и периодичният мониторинг в рамките на „Приеми ме 2015“ представляват първи стъпки за проследяване на качеството на услугата.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2016 г. по мярката „настаняване при близки и роднини“ не е поет ангажимент от държавата. Продължава тенденцията тази мярка за закрила да се negliжира и да не се развива от гледна точка на нуждите на децата. Няма информация от институциите за нивото на качеството ѝ, а за нея се коментира през призмата на количествените резултати. Не се събира информация и не се анализират причините, поради които близките/родните поемат или имат трудности да се грижат за децата. Наблюдава се неразбиране за нуждите от разработване на пакет услуги/мерки по повишаване мотивацията на семействата, за подкрепа и обучение, с които да се повиши качеството ѝ.

И през 2016 г. се запазва тенденцията близо 6000 деца да са настанени по ЗЗД за отглеждане от близки и роднини, като към 31.12.16 г., общият им брой е 5 927. За периода 01.01.16 г. – 31.12.16 г. настанени в семействата на роднини и близки са 886 деца. В същото време, към настоящия момент не се анализират настаняванията по ЗЗД и общите тенденции на местно ниво; не се събират данни колко от тези семейства търсят услуги, по какви индикации и т.н. Отчита се единствено фактът, че при необходимост и констатирани затруднения, семействата и децата могат да бъдат насочени към социални услуги в общността и че имат възможност за финансова подкрепа (по ППЗЗД).

През 2016 г. общо 2 355 деца живеят в приемна грижа. Проектът „Приеми ме

2015“ е единственият инструмент, който отчита развитието на приемната грижа в страната. Проектът се изпълнява от АСП в партньорство с общините в България. Неговата цел е да се разшири обхвата на услугата „приемна грижа“ и да затвърди нейното предоставяне на местно ниво като алтернативна форма за отглеждане на деца в риск в семейна среда.

През 2016 г. Консултативният експертен съвет (КЕС) по проект „Приеми ме 2015“ прие Визията за управление и предоставяне на услугата „приемна грижа“, разработена на базата на извършен обстоен анализ на регионалните потребности от настаняване на деца в риск и свързаната с тях численост и локация на ЕПГ на местно ниво. Сформирани са екипи за управление и предоставяне на услугата на областно ниво (ОЕУП) и екипи по приемна грижа (ЕПГ); извършва се текущ и периодичен мониторинг, което позволява проследяване на успеваемостта и осъществяване на контрол на качеството на услугата чрез регулярен обмен на информация, наблюдение на място, анализ на прогреса и ефективността на проекта. С помощта на УНИЦЕФ България и след обсъждане на опита и добрите практики на водещи доставчици по приемна грижа, през юли 2016 г. беше изготвена Програма за базисно обучение на специалисти и екипи по приемна грижа (социални работници от ЕПГ, комисиите по приемна грижа, експерти от териториалните структури на АСП).

За периода 01.01.16 г. – 31.12.16 г. настанени в приемни семейства са 1 125 деца, като към 31.12.16 г. общият брой на децата, настанени в приемни семейства, е 2 355, от които:

- 10 деца са настанени в доброволни приемни семейства;
- 2 345 деца са настанени в професионални приемни семейства.

За периода 01.01.16 г. – 31.12.16 г.³⁴ настанени в приемни семейства са 1 125 деца, като към 31.12.16 г., общият брой на децата, настанени в приемни семейства е 2 355, от които:

- 10 деца са настанени в доброволни приемни семейства;
- 2 345 деца са настанени в професионални приемни семейства.

За периода 01.01.16 г. – 30.09.16 г. са утвърдени 281 приемни семейства, от които:

- 7 са доброволни приемни семейства;
- 274 са професионални приемни семейства.

Към 31.12.16 г., общият брой на утвърдените приемни семейства е 2 552, вписани в регистрите на РДСП, от които:

- 41 са доброволни приемни семейства;
- 2 511 са професионални приемни семейства.

Запазва се тенденцията, наблюдавана от началото на годината, за най-голям дял настанени деца от възрастова група 6-14 г. – около 37% от общия брой деца. Настанените деца от 0-3 г. са близо 32 %. Липсва информация за другите целеви групи – деца с увреждания и децата бежанци.

Някои от предизвикателствата, останали без отговор през 2016 г.:

- Приемните семейства се наемат на граждански договор, а не на трудов.

От една страна – в случай, че в едно приемно семейство временно няма настанено дете, те губят всичките си доходи, не могат да се регистрират в Бюрото по труда, не могат да започнат друга работа. Отделно, приемното семейство не може да ползва болничен и право на отпуск. От друга страна, това рефлектира върху динамиката на екипните взаимоотношения професионален приемен родител/ОЗД (например, при изготвянето на плановете за грижа на детето, професионалните приемни семейства не участват като активни колеги-партньори, а като страна, с която се съгласуват предвидените мерки и ангажименти).

Практиката показва, че със сключването на граждански договор с приемното семейство, декларативно се приемат отношения на партньорство с (не)ясно дефинирани общи цели, права и задължения. Практиката показва, че част от приемните семейства губят сигурност и мотивация.

- Подготовката на детето за предстоящото извеждане от приемното семейство (реинтеграция, осиновяване) би трябвало да се извършва по нетравмиращ за детето начин, като се зачитат неговите нужди, воля и най-добър интерес (вкл. по начин, който не травмира и приемното семейство).

Към момента, сроковете за извеждане на дете от приемното семейство не са адекватни на нуждите и интересите на детето. Извеждането става с уведомяване на приемното семейство в продължение на 3-4 срещи, понякога и без участието на приемното семейство.

- Опитът показва, че е необходимо да се въведе специализация на приемните семейства, съобразно нуждите на детето и семейството му. Към момента, професионализацията и специализацията се разглеждат единствено през призмата на носителя на грижата (приемния родител/семейството), но не и през доставчика на приемна грижа, както и органите, които отговарят за настаняването – ОЗД и Комисията по приемна грижа, което също допринася за липсата на споделено разбиране, подходи и екипност между ключовите участници в процеса;

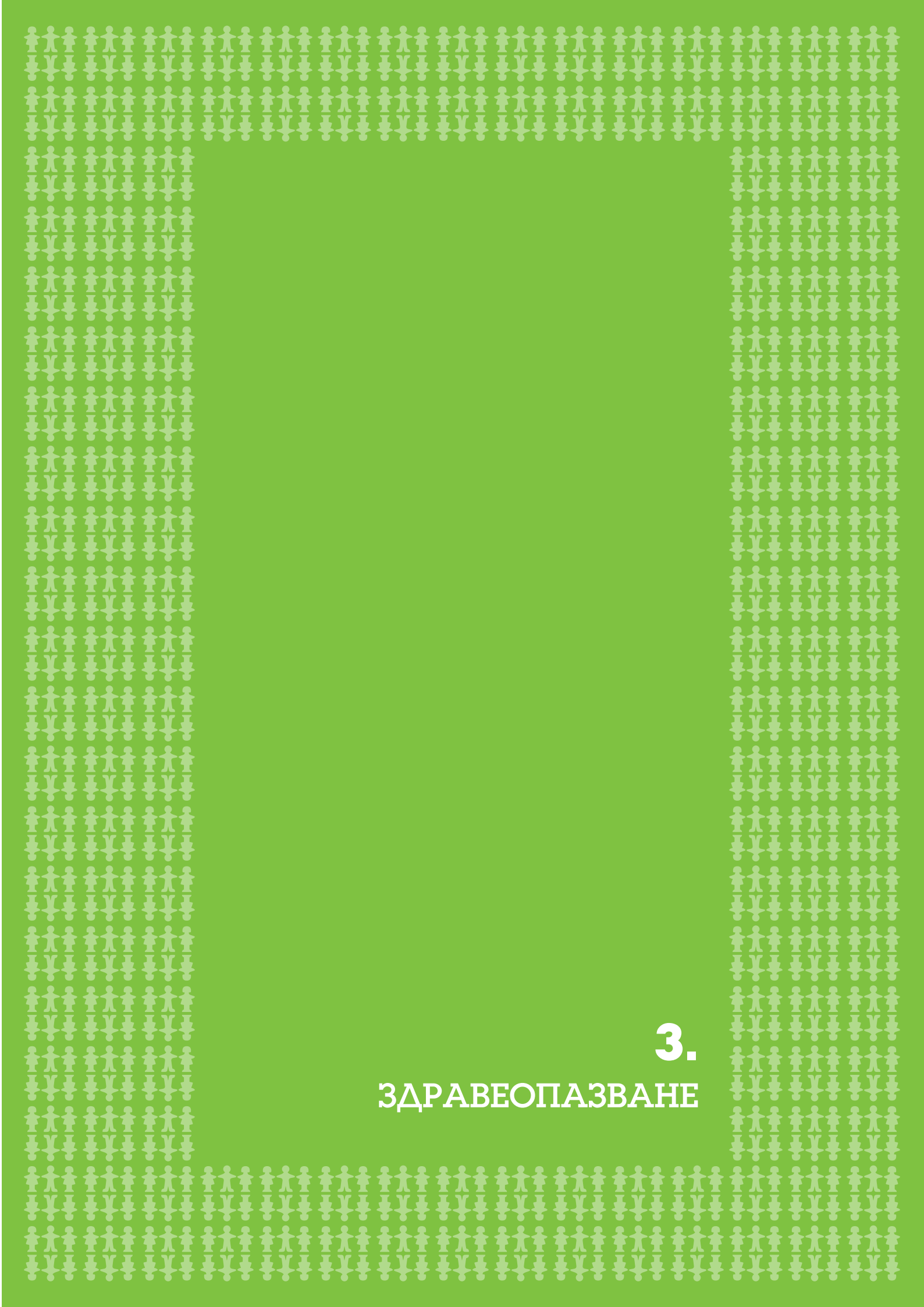
- Необходимо е извеждане на базови и специализирани компетенции на специализираните приемни родители и семейства, както и на доставчиците, отделите за закрила и Комисията по приемна грижа в съответствие с профила на децата, както и формите за подкрепа на специализацията – през опита, обученията, супервизията и др.; разработване на краткосрочен и дългосрочен план за развиване на професионализацията и специализацията на приемната грижа, включително в рамките на „Приеми ме 2015“ г. – развитие на капацитет, нормативни промени и др.;

34. Информация по ЗДОИ, предоставена от АСП с изх. №: 62-00-0045#1/7.03.2017

- През 2016 г. изработването на Единен финансов стандарт за приемната грижа бе отложено и не се реализира. Разработването на такъв стандарт е от ключово значение за устойчивостта на приемната грижа след края на проект „Приеми ме 2015“ и финансирането на приемната грижа през средства от европейските програми;
 - Подобряването на услугата „приемна грижа“ чрез външни супервизии на ЕПГ и приемните семейства бе отложено и не се реализира през 2016 г.
- Макар и Национална мрежа за децата да се застъпи за разработването на дългосрочен план за развитие на приемната грижа, това не се случи, а на негово място беше приет оперативен, краткосрочен план. Липсата на такъв план води до несигурност, разпокъсаност на мерките и висока вероятност отново да не бъде осигурена устойчивост през преминаване на услугата към държавно-делегирана дейност.

ПРЕПОРЪКИ

- Да се направят изследвания на качеството на грижата в мярката „настаняване при близки и роднини“, както и анализ на настаняванията, за да се прецени дали е необходимо да се развива пакет услуги/мерки за повишаване качество на този тип настаняване;
- Да се работи в посока повишаване на капацитета на ОЗД, ЕПГ и ПС за организиране на извеждането на децата по нетравмиращ начин;
- Да се разработи визия и дългосрочен план за развитие на приемната грижа;
- Да се актуализират ролите в приемната грижа на различните участници, както и стандартът за качество за всяка от тези роли. Да се акцентира върху възможността отделни специалисти от РДСП и ДСП/ОЗД да се консултират и конкретно да отговарят за услугата „приемна грижа“;
- Да се направи дългосрочен план за развитие на приемната грижа в страната с участието на всички заинтересовани страни и с оглед на обема настанявания, които тя ще поеме, на фона на поддържане на висок брой деца в грижа извън собствените си семейства в процеса на деинституционализация. Планът да интегрира различните подходи към приемната грижа – общински, областен;
- Да се повиши информираността и прозрачността на различните етапи от реализирането на дейностите по проект „Приеми ме 2015“. АСП да инвестира в изграждането на положителен образ на приемните семейства на базата на информацията, добрите практики и успехи, отчетени от проекта.

3.

ЗДРАВЕОПАЗВАЊЕ

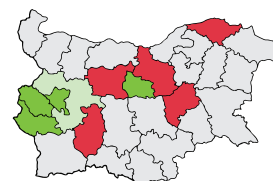
ЗДРАВЕ

ДЕТСКА СМЪРТНОСТ

През 2015 г. в страната са починали 434 деца на възраст до 1 г. (517 за 2014 г.), като коефициентът на детската смъртност е намалял от 7.6‰ през 2014 г. на 6.6‰ през 2015 г. Въпреки това, детската смъртност остава по-висока, отколкото в ЕС (3.69‰)

Областите с най-висока детска смъртност са Ловеч (12.9‰), Сливен (12.8‰), Пазарджик (11.8‰), Велико Търново (9.8‰), Силистра (9.4‰), а с най-ниска: София (2.5‰), Кюстендил - (3.2‰), Габрово - (3.8‰), Перник (4.6‰).

Детска смъртност до 1 година общо за страната

Година	2011	2012	2013	2014	2015
Брой деца	601	536	489	517	434

РАННИ РАЖДАНИЯ

Брой живородени деца по възраст на майката под 20 години

ЗДРАВНО НЕОСИГУРЕНИ БРЕМЕНИ

Ситуация в страната* (Наредба № 26) от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на неосигурени жени и за изследвания извън обхвата на задължителното осигуряване бременни жени.

ОБЩ БРОЙ РАЖДАНИЯ ОТ ЗДРАВНО-НЕОСИГУРЕНИ ЖЕНИ

7 588 | 7 975 ↑
2015 | 2016

*Информацията е съгласно ЗДОИ с РД 19-37 от 17.02.2017 от НЗК

ЗДРАВНО ПОВЕДЕНИЕ

На децата в училищна възраст - хранене, наднормено тегло и вредни навици –
Институт за изследване на населението и човека, Българска академия на науките

Най-честите оплаквания - изнервеност (36,8%) и раздразнителност (30,9%)

Най- консумирани храни: сладки неща (43,8%), зеленчуци (41,1%), плодове (36,7%), безалкохолни напитки (със захар) (34,5%)

1/4 от момчетата и 13% от момичетата са с по-високо от нормалното тегло

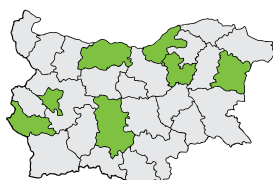
Българските юноши са на първите места по ежеседмична употреба на алкохол и цигари

40% от 15 г. момчета и 21% от момичетата съобщават, че са имали сексуални контакти

ДЕТСКА ПСИХИАТРИЧНА ПОМОЩ

7/28

В момента в България има 7 амбулаторни центрове при положение, че следва да има поне 28 - по един за всеки областен град.

САМО

26

ДЕТСКИ ПСИХИАТРИ

Броят на специалистите с призната специалност по детска психиатрия у нас е само 26.

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво мислят децата, родителите и професионалистите?

Различните майки имат в различна възможност степен да отидат на лекар по време на бременността. Някои от майките смятат, че проблемът не е в достъпа до здравни услуги изобщо, а в достъпа до здравни услуги, които да оказват помощ – тъй като невинаги вниманието и лечението, които получават, посещавайки лекар, са адекватни, или пък, за да има ефект, се изисква допълнително плащане.

Родителите на деца с увреждания смятат, че има известен напредък в грижата за децата с увреждания и подкрепата на техните семейства, като например помощта при закупуване на помощни средства и предварителното отпускане на средства. В същото време, продължават да съществуват основни трудности от гледна точка на липса на цялостно разбиране за необходимата подкрепа, индивидуален подход, административни и финансови затруднения и др. Проблем е субективността на ТЕЛК, както и липсата на реално подкрепящи мерки за семействата на деца с увреждания след навършването на 18 годишна възраст. Друг проблем е липсата на информация и подкрепа от лекарите още при раждането на дете с увреждане.

Психичното здраве е коментирано най-вече що се отнася до твърде малкото детски психиатри и неравномерно разпределение на услугите в страната.

Как да се случи промяната? Препоръки към България на Комитета по правата на детето към ООН

Основни препоръки в сферата на уврежданията и основни здравни услуги, отправени към България от Комитета по правата на детето на ООН на 3 юни 2016 г.:

- Да подпомогне събирането на данни за деца с увреждания и да проведе изследвания и анализи на ефективността на действащите закони и политики;
- Да даде приоритет на мерките, които подпомагат пълното включване на децата с увреждания, включително деца с интелектуални и психо-социални увреждания, във всички сфери на обществения живот, като дейности в свободното време, предоставяни от общността грижи и осигуряване на социални жилища;
- Да предприеме кампании за повишаване на осведомеността за борба със стигматизирането и предрасъдъците към децата с увреждания.
- Да отдели достатъчно човешки и финансови ресурси, за да гарантира пълноценно изпълнение на Националната програма за подобряване на майчиното и детското здраве 2014-2020 и да подкрепи и увеличи подкрепата за ромските общности от страна на новоназначени здравни медиатори;
- Да увеличи усилията, за да гарантира достъп до подходящи медицински грижи, включително предродилна помощ за неосигурени бременни, на най-уязвимите семейства, и по-специално тези, които живеят в маргинализирани и отдалечени региони;
- Да прилага основан на човешките права подход за изпълнение на политики и програми за намаляване и премахване на предотвратимата смъртност и заболяемост на деца до пет години;
- Да разработи национална програма за защита, популяризиране и подкрепа на кърменето чрез широкообхватни кампании. Майките да бъдат надеждно подкрепени чрез консултантски структури в болници, клиники и общността, а инициативата „Болници – приятели на бебето“ следва да бъде осъществена в цялата страна.
- Увеличение на броя на детските психиатри и психолози.
- Да се заеме с проблема с използването на наркотици от деца и юноши като им предостави точна и обективна информация и осигуряване на достъпни и съобразени услуги за лечение на наркотични зависимости и намаляване на вредните въздействия.

Какви са основните препоръки на организациите, членове на Национална мрежа за децата?

- Създаване на подходяща среда за децата във всички родилни и детски отделения в страната;
- Гарантиране на равен достъп до здравеопазване и качество на здравната грижа за всички деца;
- Развиване на целенасочена държавна политика за инвестиране и задържане в страната на специалисти, завършили ключови за детското здраве специалности като „педиатрия“, „детска психиатрия“ и др.

АНГАЖИМЕНТ 1

Разширяване на обхвата на предоставяните медицински услуги за бременни и деца в риск

ОЦЕНКА:

ДОБЪР 4,

поради предприетите действия за разширяване на обхвата на предоставяните медицински услуги за бременни жени и деца, но незадоволително от гледна точка на уязвими деца и здравно неосигурени бременни жени.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2014-2016 г.

НАПРЕДЪК:

Разработен е пакет от стратегически документи и законодателни промени, насочени към реализацията на краткосрочните мерки за преодоляване на задълбочаващите се проблеми в системата на здравеопазване.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2015 и 2016 г. Министерство на здравеопазването разработи пакет от стратегически документи, които отразяват визията и конкретните мерки за системата на здравеопазване до 2020 г. През 2016 г. успешно се изпълнява Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2014-2020 (НППМДЗ), чрез която се предоставят здравни услуги, които имат значителен здравен ефект, свързан с ранната диагностика и комплексното лечение на определени заболявания, и за които няма осигурено финансиране от други източници.

Със средства по Програмата са разкрити 31 Здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве (ЗКЦ)³⁵. В тях медицински и немедицински специалисти – лекари, психолози и социални работници, предоставят специализирани консултации, домашни посещения и психологическа подкрепа и превенция на изоставяне на деца за бременни, родилки с патология на бременността, деца с увреждания и хронични заболявания и недоносени деца. По Програмата се финансират и допълнителни консултации при наличие на заболявания, възникнали по време на бременността, в т.ч. допълнителен преглед от специалист по АГ освен прегледа, извършван по реда на Наредба 26 на МЗ за предоставяне на акушерска помощ на здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени. От стартирането на програмата през м. септември 2015 до 31.12.2016 г. чрез ЗКЦ е оказана психологическа

подкрепа и медицински консултации на 20 172 бременни жени и деца с хронични заболявания, увреждания и недоносени деца, а 1 440 деца са посетени на място³⁶. На 5 ЗКЦ, разкрити в университетски и специализирани АГ и педиатрични болници в градовете София, Пловдив, Варна, Плевен и Стара Загора, е възложено и осигуряването на дейността на експертните комисии за изготвяне на индивидуални медико-социални планове за деца с хронични заболявания. По програмата са осигурени и средства за извършване на лабораторни изследвания и консултации в рамките на биохимичен скрининг за бременни за оценка на риска от раждане на дете с болест на Даун, други анеуплоидии, спина бифида, аненцефалия и тежък дефект на коремната стена.

В същото време обаче, организации-членове на Национална мрежа за децата сигнализират за проблеми при здравно неосигурените бременни жени, засегнати от малкия обхват и приложение на Наредба N: 26 на Министерство на здравеопазването. Към настоящия момент, много от здравно неосигурените жени нямат достъп до профилактични прегледи и изследвания по време на своята бременност, тъй като лекарите не са запознати с нормативната уредба, която се отнася до предоставянето на медицински услуги извън обхвата на здравното осигуряване, както и процедурата по документирание и заплащане на тези дейности от страна на НЗОК. Въпреки заложените допълнителен преглед и пакет изследвания в НППМДЗ, все още остава голям броят на не обхванатите здравно

35. Информация по ЗДОИ, предоставена от МЗ с изх. N: 93-00-99/28.11.2016

36. Писмо с изх. N: 91-00-28/04.04.2017 от МЗ относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

37. Информация по ЗДОИ, получена от НЗОК с изх. N: РД 19-37 от 15.02.2017

неосигурени бременни жени, като през 2016 г. за София град, от 616 раждания от здравнонеосигурени жени, са извършени само 2 прегледа съгласно Наредба N: 26.³⁷ На практика здравно неосигурените бременни жени са лишени от достъп до медицинска помощ по време на бременността и проследяването ѝ по смисъла на чл. 82 от Закона на здравето, включително и предвид силно ограниченото поле на нормативно признатите медицински дейности. По този начин, здравнонеосигурените бременни жени биват поставени в неравностойно положение и социално изключване, което от своя страна е предпоставка впоследствие и за поставяне на децата в ситуация на нарушаване на техните права.

В края на годината бяха приети и промени в медицинския стандарт по „Педиатрия“. Национална мрежа за децата приветства включването в педиатрията на дейности по превенция на изоставянето, ранно детско развитие и интегрирани здравно-социални услуги за деца в риск. В същото време, организациите членове на Мрежата се застъпват изискванията към педиатрите за участия в допълнителни медицински обучения да бъдат разширени и с включване на „немедицински“, но свързани с широкото разбиране за здравето като физическо, психическо и социално благополучение теми като правата на децата, комуникация с родителите, мулти-дисциплинарен подход при изготвяне на оценка на нуждите и планове за действие и др.

Повече информация относно позициите и препоръките на Мрежата във връзка с регламентирането на Центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания и промените

в правилника за дейността на „Фонд за лечение на деца“ може да се получи от анализа на следващия ангажимент в доклада „Осигуряване на профилактика, диагностика, лечение, рехабилитация и грижи за деца със специални потребности“.

Към настоящия момент, липсва и каквато и да е нормативна уредба за придружител на дете в лечебно заведение. На практика, всяко лечебно заведение само определя вътрешни правила или въобще не определя как и по какъв ред могат родителите да остават с децата си при хоспитализация. Необходимо е създаване на нарочна нормативна регулация на тези правоотношения, предвид ситуацията на чести злоупотреби: родителите заплащат, за да останат като частни пациенти или биват хоспитализирани по някоя клинична пътека, без да боледуват.

Организациите, членове на Национална мрежа за децата сигнализират и за редица случаи, в които сега действащата система от дневни центрове не успява да отговори на нуждата на децата с усложнен здравословен статус – тежка епилепсия, хранене със сонда, шънтове и др. и е изключително важно да се уточни как и кой поема медицинската грижа за тези деца и какво се разбира под интегриран подход в развиването на услуги за деца в риск. Съгласуването на общ и споделен подход между МЗ и МТСП е необходимо и предвид приетия Актуализиран план за действие в изпълнение на Националната стратегия „Визия за деинституционализация на децата в Република в България“, в който се предвижда изграждането на още 16 Дневни центрове за деца с тежки увреждания и техните семейства, което е насочено към задоволяване на потребностите на общността от подобен род грижа.

ПРЕПОРЪКИ

- Създаване на подходяща среда за децата във всички родилни и детски отделения в страната;
- Преглед и актуализация на стандартите и механизма за осъществяване на превенция на изоставянето на ниво родилно отделение и осигуряване на възможност за консултация от социален работник във всяка болница с родилно отделение, който да осъществява и координацията с екипите на ОЗД и ЦОП/услугите;
- Завишаване на честотата и обхвата на прегледите в Наредба 26 на МЗ с цел осигуряване на максимален достъп до здравеопазване и превенция на заболяванията и последствията от тях;
- Разписване на ясни указания/методика от страна на МЗ относно приложението на Наредба 26 и разпространението им до всички ОПЛ, специалисти/гинеколози, РЗОК и РЗИ, лаборатории, включително и подготвяне на информация, насочена към целевата група на Наредбата; олекотяване на механизма за отчитане на дейността.

37. Информация по ЗДОИ, получена от НЗОК с изх. N: РД 19-37 от 15.02.2017

АНГАЖИМЕНТ 2

Осигуряване на профилактика, диагностика, лечение, рехабилитация и грижи за деца със специални потребности

ОЦЕНКА:

Среден 3,

защото има поета посока и положени усилия на институциите през годината, но децата със специални потребности се нуждаят от още по-целенасочени и категорични действия, за да се стигне до реално подобряване в грижата и качеството им на живот.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2014-2016 г.

НАПРЕДЪК:

През годината беше разширена поднормативната уредба, с която се определи и достъпът до медицинска и немедицинска грижа за децата с увреждания и хронични заболявания. Беше осигурено европейско финансиране за продължаване на някои услуги за подкрепа на деца и семейства, но устойчивостта им е спорна, тъй като няма гаранции, че след приключване на проекта, те ще продължат да функционират.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2015 г. по проект „Социално включване“ на МТСП като част от изградените 66 Общностни центрове за деца и семейства в риск бяха създадени и 47 Центрове за ранна интервенция на уврежданията в България и грижата за децата със специални нужди и подкрепата за семействата им придоби национален мащаб. След приключване на проекта през декември 2015 г., на общините, в които услугите бяха разкрити, бе дадена възможност да осигурят тяхното продължаване с финансиране от операцията „Услуги за ранно детско развитие“ по ОПРЧР 2014-2020 г. Справка в ИСУН 2020 показва, че към момента 65 общини продължават работата по услугите³⁸. Въпреки осигуряването на финансиране за следващите няколко години, не бе осигурен плавен преход между програмните периоди, както и не е ясно в каква посока държавата планира да осигури устойчивост на различните услуги и интервенции след края на финансирането от европейските структурни фондове. В някои общини прекъсването на услугите отне 10 месеца, което остави деца и семейства почти година без подходящи услуги.

По данни на МТСП на национално ниво през 2016 г. се изпълняват две програми в подкрепа на семействата, които полагат грижи за хора с увреждания и възрастни хора: Национална програма „Асистенти на хора с увреждания“ (НПАХУ) и Програма „Подпомагане на семейства с деца“. Чрез втората програма предимно се осигурява финансиране по реда на Закона за семейни помощи за деца и чрез нея за месец октомври

2016 г. са подпомогнати 24 434 семейства³⁹. Чрез НПАХУ се предоставят грижи в домашна среда на лица/деца с трайни увреждания. При децата най-често асистент е майката. При близо 26 000⁴⁰ деца с увреждания в България, броят на тези, подпомогнати от НПАХУ, е едва 907⁴¹. Броят е крайно недостатъчен, предвид критичното значение на асистентската подкрепа за децата.

Други недостатъци на НПАХУ, които се коментират от семействата, са липсата на диференцираност на услугите по възраст, а програмите са общи: и за деца, и за възрастни, което води до ситуация на неприемлива конкуренция на хора от различни групи; усложнена процедура по кандидатстване; липса на прозрачност относно срокове, изисквания, необходима документация; критериите за подбор изключват голяма част от семействата; часовете за асистентска помощ са крайно недостатъчни и не са съобразени с нуждите на децата – например 2 или 4 часа на ден, което води и до по-ниско заплащане; сроковете по договорите са твърде кратки.

Проблемни ситуации има и при децата с пълна загуба на слуха, за които е необходима кохлеарна имплантна система, за която поддръжката, ремонта и/или подмяната и енергийното осигуряване е поето частично, а стойността е между 11 000 и 36 000 лв. В тази връзка, необходимо е разширяване на пакета от медицински изделия за децата, който да бъде поет от бюджета на МЗ или на МТСП, както напр. решението за слуховите апарати

38. Справка в ИСУН 2020: <http://bit.ly/2охас7Q>

39. Информация по ЗДОИ, предоставена от МТСП с изх. N: Ц-00-46/27.01.2017 г.

40. Данни на МТСП: <http://bit.ly/2охТгст>

41. Информация по ЗДОИ, предоставена от АСП с изх. N: 92-00-0379 # 1 от 05.12.2016 г.

ти и батериите, ремонта и поддръжката им, които са изцяло за сметка на МТСП.

В резултат на несъответствието на политиката, програмите и услугите спрямо нуждите на децата с увреждания и техните семейства, през 2016 г. те организираха няколко национални протеста и многократно внасяха своите предложения и искания в МТСП и други държавни институции, алармирайки за нуждата от промяна за осигуряването на комплексна грижа за семейства на деца и хора с увреждания. От страна на държавните институции има поети ангажименти за осигуряване на адекватна асистентска помощ, но към момента не са изпълнени.

Във връзка с изпълнение на дейности по Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве, МЗ е разкрило общо 31 Здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве⁴².

В края на 2016 г. бяха приети Наредба за промените в медицинския стандарт „Педиатрия“ и „Правилник за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични болести“. В положителна насока са усилията на МЗ да осигури достъп до качествена медицинска и немедицинска грижа за децата с увреждания и хронични заболявания чрез Центровете за комплексно обслужване и насърчаването на мултидисциплинарен и интегриран подход в работата им. В същото време, продължава да не е ясно какви точно ще са комплексните услуги, които ще се предлагат в Центровете, на какъв принцип ще се осъществява връзката и координацията с предоставяните социални услуги в общността, включително и за подкрепа на семейството.

Във връзка с оптимизиране на структурите и дейността на ТЕЛК и НЕЛК, от НЕЛК потвърждават, че съществува изграден и функциониращ централизиран регистър на гражданите, преминали през системата на медицинската експертиза, създаден по проект BG051PO001-6.2.12 „Единна информационна система на медицинската експертиза в България“, финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“⁴³. Проектът е приключил през 2013 г. и по него са изплатени 729 307 лв.⁴⁴ Въпреки поетите ангажименти и направените инвестиции, от НЕЛК съобщават, че единната система все още не се използва от „РКМЕ при РЗИ Варна; Видин; Перник; София-град и Хасково“⁴⁵, което води до непълнота на справките и безсмисля в голяма степен изпълнението

на проекта. Допълнително, необходимо е ТЕЛК и НЕЛК да бъдат задължени да издават всички изисквани направления за изследвания и консултации, свързани с медицинската експертиза. Това от своя страна ще облекчи дейността на общопрактикуващите лекари, а от друга ще отпадат изискванията на ТЕЛК.

Национална мрежа за децата счита, че съществуващите в страната законодателство и практики по отношение оценката на потребностите на децата с увреждания често са в противоречие с принципите, залегнали в Конвенцията на ООН за правата на детето и в други основополагащи международни документи за човешките права.

В резултат на традиционния подход към тях като към болни деца, които имат нужда предимно, ако не и само, от медицински грижи и съчувствие, нормативната уредба ползва терминология, която предполага добронамерено, но в същото време дискриминационно отношение – още при определяне на диагнозата ги третира като загубили (в %) възможност за социална адаптация⁴⁶. Необходимо е разширяване на пакета от дейности на общопрактикуващите лекари и увеличаване на броя на направленията, които издават. Това е добра възможност редица манипулации да бъдат извършвани от тях и общопрактикуващите лекари да се превърнат в основна медицинска единица, а не само да насочват към специалисти и болници чрез издаване на направления към специализирана извънболнична медицинска помощ или специализирана болнична медицинска помощ.

През 2016 г. станяхме свидетели и на различни събития и промени в Център „Фонд за лечение на деца“, които доведоха до срив на общественото доверие към Фонда. Не можем да подминем протестите на родители и НПО срещу пропуски и забавяне на лечение на деца и липса на прозрачност през последните месеци.

Национална мрежа за децата в свое становище от юли 2016 г. настоя за **достатъчно ясни и прозрачни механизми за съкращаване на сроковете за вземане на решения за лечение на деца**, за повече ефективност и ефикасност при разходване на средствата за тези цели и гаранции за ефективно гражданско участие в процеса на разработване на промени, които да защитават най-добрия интерес на децата, а не интересите на институциите.

42. Повече информация за Центровете и тяхната дейност може да бъде видяна в ангажимент „Намаляване на детската смъртност“

43. Информация по ЗДОИ, предоставена от НЕЛК с изх. N: 3940 от 25.11.2016 г.

44. Справка в Информационна система за управление и наблюдение на структурните инструменти на ЕС в България: <http://bit.ly/2ох6eMG>

45. Информация по ЗДОИ, предоставена от НЕЛК с изх. N: I-202 от 17. 01. 2017 г.

46. Наредба № 19 на МЗ за експертиза на инвалидността при децата до 16-годишна възраст

ПРЕПОРЪКИ

- Популяризиране дейността на Здравно-консултативните центрове за майчино и детско здраве, на предоставяните в тях услуги и реда за ползването им, за да обслужват по-голям брой нуждаещи се деца;
- Ясна регламентация на дейността на Центровете за комплексно обслужване в посока кои деца ще ползват дневната грижа; на какъв принцип ще бъде определен нейният обхват и капацитет, както и как ще се избегне дублирането на услуги, които предстоят да се разкриват от социалната система;
- Интегриране в работата на Центровете за комплексно обслужване на Международната класификация на функционирането, уврежданията и здравето – детската и младежка версия, което ще насърчи мулти-дисциплинарния и холистичния подход в посрещането на нуждите на детето и семейството и използването на една методология и споделени принципи между отделните професионалисти;
- Пълно навлизане и използване в работата на Централизирания регистър на гражданите, преминали през системата на медицинската експертиза, създаден по проект „Единна информационна система на медицинската експертиза в България“;
- Оценка на въздействието на промените в Правилника за дейността на Център „Фонд за лечение на деца“ и стартиране на диалог с различните заинтересовани страни, включително родителски и дарителски организации, за предизвикателствата и начините за подобряване на прозрачността в работата на Фонда и неговата ефективност.

АНГАЖИМЕНТ 3

Утвърждаване на модела на здравни медиатори като предпоставка за подобряване на достъпа до здравни грижи на уязвимите групи

ОЦЕНКА:

Добър 4

Прилаганата политика се осъществява инертно, на нормативно ниво няма положени усилия, за да се утвърди моделът на професията и да се гарантира качеството на работа на здравните медиатори.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие на България 2020, който е за периода 2014 – 2016 г.

НАПРЕДЪК:

Има напредък, като всяка година се разкриват около 20 нови работни места за здравни медиатори. През 2015 г. са назначени 170 човека в 99 общини, а през 2016 г. работещите здравни медиатори в страната са 195 в 110 общини в общо 26 области. В същото време, има нужда от по-сериозна ангажираност за утвърждаването и промотирането на професията, идентифицирането на нови общини, където има нужда от здравни медиатори и подобряване ефективността на работата им и подкрепата към най-уязвимите групи.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Професията здравен медиатор (ЗМ) беше въведена в България като иновативна практика за подобряване достъпа до здравни грижи сред уязвими групи от граждански организации през 2001 г. Моделът на работа беше оценен като работещ и се превърна в национална политика. През 2005 г. обучените пет ЗМ от Дупница и Добрич са назначени по Програмата „От социални помощи към заетост“, а през 2006 г. тринадесет здравни медиатори са назначени по същата програма. През 2007 г., благодарение на усилията на Министерството на здравеопазването, Министерството на труда и социалната политика, Дирекцията по етнически и демографски въпроси към Министерски съвет и не на последно място на неправителствените организации, работещи в тази сфера, петдесет и седем здравни медиатори са назначени на работа в тридесет общини чрез делегиран бюджет. Намерението за институционализирането на новата професия „здравен медиатор“ е ясно определена национална политика. Тя е в национал-

ния класификатор на професиите, приета е и длъжностна характеристика на здравния медиатор.

Здравните медиатори са назначени на работа към общините и обслужват квартали и/или населени места, в които живеят уязвими общности. В същото време, средствата за заплатите им се превеждат с делегиран бюджет от Министерство на финансите, т.е. решението за назначаване на здравен медиатор се взема от общината, но средствата за изпълнение се осигуряват от държавния бюджет чрез определените стандарти за държавно-делегираните дейности. Финансовият стандарт за 2016 г. е определен на 6980 лева годишно за един здравен медиатор.⁴⁷

Данните показват, че всяка година се разкриват нови работни места за около 20 здравни медиатори и в този смисъл поетият ангажимент от Министерство на здравеопазването за утвърждаване на модела в периода 2014-2016 г. чисто количествено се изпълнява.

Година	Брой обучени ЗМ	Брой наети на работа ЗМ
2015	25	170
2016	53	195
Прогноза за 2017 г. ⁴⁸		215

47. Съгласно решение № 859/3.11.2015 г. за изменение на решение № 276 на МС за приемане на стандарти за делегираните от държавата дейности с натурални и стойностни показатели през 2016 г.

48. Прогнозата е на Национална мрежа на здравните медиатори

В същото време, разбирането на гражданските организации, работещи с деца и семейства за утвърждаването на модела, включва и полагане на усилия по отношение на законодателното регламентиране на професията, професионалните компетентности като знания и умения, които медиаторите трябва да притежават, както и механизми за проследяване и оценка на ефективността от подкрепата, която те оказват.

Организациите, членове на НМД считат, че ако целите и мерките на политиката са насочени към развиване и прилагане на „устойчиви, качествени и достъпни междусекторни услуги с цел превенция на социалното изключване“, както и „условия за промоция на здраве и профилактика на болестите сред уязвимите групи“, то броят здравни медиатори не може да е единственият индикатор, по който се измерва дали такива междусекторни услуги са предоставени и какво е тяхното качество и устойчивост.

Според Тригодишния план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие на България 2020 за периода 2014 – 2016 г., МЗ е необходимо да идентифицира населените места, в които има нужда от здравни медиатори, както и да осигури подготовка на здравните медиатори в Медицински университет/колеж. Към момента няма държавен механизъм, който осигурява извършването на мониторинг, проучвания и посещения на място в общините. Това поставя в известен риск механизма за въздействие и реализиране на изпълнението на поетия ангажимент, включително и поради липса на каквато и да е устойчивост в дългосрочен план.

Възможен изход от тази ситуация е дейността да бъде делегирана на неправителствени организации чрез разработването и приемането на конкретни указания и/или правила за работа на здравните медиатори, с ясно разписани задължения и отговорности на ангажираните организации и държавни институции.

Ситуацията е сходна и по отношение на организацията на обучението на нови ЗМ във Факултета по обществено здраве към Медицинския университет в София. Участието на Министерството е спорадично, като основният принос е в осигуряване на общезитие по време на престоя на обучаващите се нови ЗМ в София. Средствата за обучения на нови ЗМ се осигуряват от общините или

от донорски организации. Държавата в намерението си да утвърждава и разширява мрежата от ЗМ досега не е поемала никакъв ангажимент за финансирането на таксата за обучение на нови ЗМ, което прави и тази практика неустойчива.

Сериозен пропуск при утвърждаване на модела на ЗМ е и липсата на правила за избора, работата и отчитането на здравните медиатори. Нарастването на броя им и спецификите по места (например работа в големи махали с уязвими общности или в отдалечени селски райони), изискват гъвкавост при прилагане на програмата, вкл. приоритизиране на задачите и отговорностите в ежедневната работа и др.

Националната мрежа на здравните медиатори и неправителствените организации, работещи в областта на здравето и подкрепата на уязвими и маргинализирани общности, имат ресурс да подкрепят Министерството в преодоляване на рисковете за утвърждаване на модела. НМЗМ изготви и предложи на МЗ методически указания за избор, работа и отчетност на ЗМ (вкл. и стандартизирана форма за отчет). През месец декември 2016 г. МЗ изпрати на Национално сдружение на общините в Република България (НСОРБ) разработената от НМЗМ форма за отчет на работата на ЗМ. От своя страна НСОРБ изпрати отчетната форма до целевите общини, които са в списъка за разпределение на броя на здравните медиатори за 2017 г. По този начин се гарантира не само прозрачност в дейността на ЗМ, но и се създават условия за активизиране ролята на общините в процеса на възлагане, контрол и отчетност на работата на ЗМ на местно ниво.

ПРЕПОРЪКИ

- Включване дейността на ЗМ в Закона за здравето;
- Изготвяне, одобрение и прилагане на указания за работата на ЗМ с ясни процедури за включване на нови общини и нови здравни медиатори в програмата; избор на нови ЗМ чрез конкурс; осигуряване на работно място и добри условия за работа; унифицирана стандартна форма за отчет за работата на ЗМ;
- Целенасочена работа с общините за прилагане на модела на работа на ЗМ на местно ниво, вкл. промотиране на професията на ЗМ и привличане на местните власти за партньор в изпълнение на политиките и мерките за подобър достъп до здравеопазване за най-уязвимите групи;
- Делегиране на дейности на неправителствени организации, свързани с разширяването на мрежата от ЗМ, вкл. извършване на мониторинг и анализ на постигнатите резултати от ЗМ и ефектът върху предоставените от тях услуги за най-уязвимите общности.

АНГАЖИМЕНТ 1

Въведени програми за психично-здравно благополучие на децата, включително превантивни програми от грижи за деца с психични разстройства и техните семейства.

ОЦЕНКА:

Среден 3

Предприети са стъпки за изпълнение на ангажимента, но те са спорадични и няма видими и конкретни резултати за децата и техните семейства.

КЪДЕ:

Национална здравна стратегия 2020 г.

НАПРЕДЪК:

Продължава регламентирането на различни услуги и възможности в здравната, образователната и социалната сфера, но държавата все още няма споделена концепция за интегрирани услуги и целенасочена политика за психично здраве и превенция на психичните заболявания.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Нарушенията на психичното здраве на децата и юношите следва да се разглеждат в общия контекст на комплексен подход към грижите за здравето. За децата с психични проблеми е необходимо освен лечение, да се гарантират и условия за тяхната пълноценна социална адаптация. На практика обаче, грижата е разделена между социалната и здравната системи, което води до липса на холистичен/цялостен подход към нуждите на децата и родителите и недобра координация. В системата на здравеопазването се предоставя предимно медицинска диагноза и лечение, а в социалните услуги не е достатъчен клиничният опит и експертиза за обяснение и разбиране на проблемните поведенчески прояви на децата.

През последните години се полагат усилия за развиване и предоставяне на различни иновативни услуги⁴⁹, но държавата продължава да няма единна и споделена от различните заинтересовани страни концепция за това какво представляват интегрираните услуги, как те следва да бъдат регламентирани и прилагани ефективно на практика.

През ноември 2016 г. в Държавен вестник бе обнародван и Правилник за устройството, дейността и вътрешния ред на центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания. Правилникът предвижда центровете да предоставят и немедицински услуги в подкрепа на децата и семействата, но не дава яснота какви точно ще са комплексните услуги, които ще се предлагат, на какъв принцип ще се

определя тяхното използване и как ще става насочването към други образователни и социални услуги в общността.⁵⁰

Психиатричната помощ за деца у нас продължава да страда от недостиг на специалисти, програми и услуги в подкрепа на децата и родителите. Във всеки областен град следва да има кабинети по детско-юношеска психиатрия, т.е. те да са поне 28 на брой, а за момента амбулаторните центрове са едва 7 (в София, Варна, Русе, Пловдив, Търговище, Кюстендил и Плевен). Именно тези кабинети трябва да осъществяват първичната психиатрична помощ за деца в общността – диагностика, превенция, насочване към специалисти от свързаните професии, работа с родителите и др. В момента в страната стационарни легла за деца с психични разстройства има само в София, Варна и Търговище. В страната ни съществува изключително голяма стигма по отношение на децата с психични проблеми, включително и от техните родители и най-близки роднини. За преодоляване на ситуацията е необходима по-задълбочена информираност на обществото като цяло относно психичните разстройства, с използване на целия ресурс на влияние – държава, неправителствени организации и медии.

От 01.08.2016 г. влезе в сила и новият Закон за предучилищното и училищното образование, който въвежда принципи за развитие на личността на децата и учениците. В Главата „Деца и ученици“ е включен Раздел „Подкрепа за личностно развитие“, с който се регламентира осигуряването и предоставянето на подкрепа за всяко

49. Услугите, предоставяни в рамките на Общностните центрове, изградени по Проекта за социално включване, финансиран със заем от Световна банка; Здравно-консултативните центрове за майчино и детско здраве, изградени към областните многопрофилни болници; Комплексите от услуги като Център за майчино и детско здраве, ранна интервенция, семейно-консултативни центрове и др., разкрити по проект „Посока: семейство“; услугите, предвидени в актуализирания План за действие по деинституционализация за периода 2016-2020 г. и др.

50. Становище на Национална мрежа за децата по отношение проект на Правилник за устройството, дейността и вътрешния ред на центровете за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания

дете и ученик, което може да има нужда от такава в хода на своето обучение в детската градина и в училището. Също така, в нивото на допълнителната подкрепа за личностно развитие е включена психосоциалната рехабилитация като дейност в училище или в центровете за подкрепа за личностно развитие. В закона, както и в държавния образователен стандарт за приобщаващо образование, се задължават детските градини и училищата да осигурят екипи от специалисти – психолози, логопеди и ресурсни учители, като прилежащата наредба за педагогическите специалисти съдържа ясен профил на психолога и необходимите компетенции.

Друго положително развитие е възстановяването от страна на МОН на Националната мобилна група от психолози за кризисни интервенции, която може да бъде използвана в подкрепа на образователната система не само при справяне с кризи, но и за превенция на прояви на агресия и насилие в училище, както и проактивен подход в справянето с кибертормоза.

Стартирането на пилотния проект „Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“ като продължение на проекта „Включващо обучение“ реализира дейност в детските градини за прилагане на скрининг тест при 3-3,5 годишни деца за проблеми в развитието на детето и програми за емоционално, психомоторно и езиково развитие в периода на ранна грижа и образование. Същият скрининг е задължителен с влизането в сила на закона за предучилищно и училищно образование, но в пилотния проект се структурира практиката в подкрепа на детското развитие и създаване на приобщаваща среда в пилотните детски градини.

В изпълнение на мерките, залегнали в Плана за действие към Националната здравна стратегия 2020, през 2016 г. НЦОЗА стартира разработването на проект на Национална програма за психично здраве, който предстои да бъде финализиран и предложен за широко обществено обсъждане. Очакванията на експертите и гражданските организации, работещи с деца и семейства, е националната програма да даде яснота как нуждата от целенасочени и системни действия за подобряване на психичното здраве и превенция на психичните разстройства ще бъде посрещната на практика чрез конкретни програми, дейности, услуги, срокове на изпълнение и ясни финансови параметри.

Специално внимание трябва да се обърне и на липсата на специфични политики и програми за превенция на зависимостите сред деца, включително и на развити услуги за подкрепа и преодоляване на неблагоприятните за психичното и физическото здраве последствия от употребата на психоактивни вещества (тютюн, наркотични вещества, алкохол). С Наредба № 16 от 21.09.2016 г. беше приет Държавният образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, с което се даде възможност за осъществяване на интегрирано обучение и/или чрез самостоятелни учебни предмети по утвърдени от директора на училището учебни програми. Необходимо е усилията да продължат в посока разработването на адекватни програми, регламентиране на начина, по който те ще бъдат осъществявани и осигуряване на ресурс за подготовка на учителите, които ще провеждат часовете.

ПРЕПОРЪКИ

- Да се проведе изследване за детското психично здраве у нас, което да проучи нуждите от услуги и програми за грижа и да информира развиването на политиката, базирана на данни и анализи;
- Да се разработи концепция за интегрирани услуги, която да насърчи използването на обща философия, споделени подходи и ефективната координация между различните сфери – здравна, социална, образователна и правосъдна – при развиването, регламентирането и прилагането на интегрирани услуги, базирани в общността;
- Да се подготви и внесе в дневния ред на НС Законопроект за психологията и психотерапията;
- Да се включат в основния пакет от медицински дейности на НЗОК консултациите при психолог като превенция и лечение на деца с леки форми на психични разстройства;
- Да се създадат условия за ефективен и равен достъп до детски психиатри, ефективни програми и услуги.

АНГАЖИМЕНТ 1

1. Сnižаване на смъртността при децата от 0-1 годишна възраст до 6.8 на 1000 живородени деца.
2. Сnižаване на смъртността при децата от 1-9 годишна възраст до 0.24 на 1000

ОЦЕНКА:

Добър 4,
защото целта е постигната по отношение на детската смъртност общо за страната още през 2016 г., но показателът продължава да е доста по-висок в селските райони и в някои области, и по-висок, отколкото в ЕС.

КЪДЕ:

Национална здравна стратегия 2020 – Национални здравни цели до 2020 г.

НАПРЕДЪК:

Достигната е целта по отношение на коефициента на детската смъртност общо за страната. Работи се по Плана за действие към Националната здравна стратегия 2020 и по Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве, но няма напредък по отношение намаляване на коефициента в определени области на страната. Смъртността при децата от 1-9 годишна възраст е близо до заложената, но се увеличава спрямо 2015 г.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2015 и 2016 г. МЗ разработи пакет от стратегически документи, които отразяват визията и конкретните мерки за системата на здравеопазване до 2020 г. През 2016 г. успешно се изпълнява Националната програма за подобряване на майчиното и детско здраве 2014-2020 (НППМДЗ), чрез която се предоставят здравни услуги, които имат значителен здравен ефект, свързан с ранната диагностика и комплексното лечение на определени заболявания, и за които няма осигурено финансиране от други източници.

Със средства по Програмата са разкрити 31 здравно-консултативни центрове за майчино и детско здраве (ЗКЦ). В тях медицински и немедицински специалисти – лекари, психолози и социални работници, предоставят специализирани консултации, домашни посещения и психологическа подкрепа и превенция на изоставяне на деца за бременни, родилки с патология на бременността, деца с увреждания и хронични заболявания и недоносени деца. По Програмата се финансират и допълнителни консултации при наличие на заболявания, възникнали по време на бременността, в т.ч. допълнителен преглед от специалист по АГ освен прегледа, извършен по реда на Наредба № 26 от 2007 г. за предоставяне на акушерска помощ на

здравно неосигурени жени и за извършване на изследвания извън обхвата на задължителното здравно осигуряване на деца и бременни жени. По данни на МЗ към края на м. септември 2016 г. в Центровете е оказана психологическа подкрепа и медицински консултации на 18 318⁵¹ бременни и деца с увреждания и хронични заболявания, а 1 373⁵² деца са посетени на място.

По НППМДЗ са осигурени средства за извършване на лабораторни изследвания и консултации в рамките на биохимичен скрининг за бременни за оценка на риска от раждане на дете с болест на Даун, други анеуплоидии, спина бифида, аненцефалия и тежък дефект на коремната стена. Отделно от това, за провеждане на биохимичен скрининг, Министерство на здравеопазването закупи и необходимите реактиви и консумативи за изследванията, които са осигурени по реда на Наредба № 26/2007 г. За периода на действие на Програмата е направена пренатална диагностика на 12 776 бременни.

С цел разширяване на диагностичните възможности в областта на пренаталната диагностика са приети изменения на Наредба № 26/2007 г., с които Центърът по молекулярна медицина на Медицинския университет – София е включен в

51. Информация по ЗДОИ, предоставена от МЗ с изх. N: 93-00-101 от 6.12.2016 г.

52. Пак там

През 2015 г. в страната са починали 434 деца на възраст до 1 г. (517 за 2014 г.), като коефициентът на детската смъртност е намалял от 7.6‰ през 2014 г. на 6.6‰ през 2015 г. Въпреки това, детската смъртност остава по-висока, отколкото в ЕС (3.69‰). Този показател е индикатор за качеството на медицинската помощ, но върху неговата динамика влияят жизненият стандарт и здравната култура на населението. В селата показателят остава по-висок от този в градовете (съответно 10.9‰ и 5.2‰).

списъка с генетични лаборатории, за които от държавния бюджет се закупуват необходимите китове, реактиви и консумативи за извършване на високотехнологични генетични диагностични изследвания. Центърът разполага с технологични възможности за изследвания от ново поколение и за скъсяване на времето за поставяне на точна генетична диагноза, като се изследват едновременно 550 гена за наследствени заболявания и над 4800 гена за свързани клинични заболявания. На следващ етап тази техника ще бъде приложима за неинвазивна дородова диагностика, което ще намали необходимостта от извършването на амниоцентеза, което от своя страна намалява риска от спонтанен аборт.

Данните от Годишния доклад за състоянието на здравето на гражданите в Република България за 2015 г.⁵³ по отношение на детската смъртност сочат, че тя намалява, като достигнатото равнище през 2015 г. е най-ниското в цялата история на демографската статистика в България. През 2015 г. в страната са починали 434 деца на възраст до 1 г. (517 за 2014 г.), като коефициентът на детската смъртност е намалял от 7.6‰ през 2014 г. на 6.6‰ през 2015 г. Въпреки това, детската смъртност остава по-висока, отколкото в ЕС (3.69‰). Този показател е индикатор за качеството на медицинската помощ, но върху неговата динамика влияят жизненият стандарт и здравната култура на населението.

В селата показателят остава по-висок от този в градовете (съответно 10.9‰ и 5.2‰). Причини за това могат да се търсят във влошаване на социално-икономическите условия в селата, ограничения достъп до здравни услуги, по-ниското образование и култура. Областите с най-висока детска смъртност са Ловеч (12.9‰), Сливен (12.8‰), Пазарджик (11.8‰), Велико Търново (9.8‰), Силистра (9.4‰), а с най-ниска: София (2.5‰), Кюстендил – (3.2‰), Габрово – (3.8‰), Перник (4.6‰).

Перинаталната детска смъртност през 2015 г. намалява на 9.1 на 1000 родени деца спрямо 10.4‰ през предходната година, при среден показател за ЕС (6.09‰). Показателят за мъртворождаемостта също намалява на 6.3‰ спрямо предходната година, но е по-висок от средната стойност за ЕС (4.81‰).

Благоприятни тенденции се установяват и по отношение на другите повъзрастни показатели за детска смъртност: неонатална и постнеонатална, които показват устойчива тенденция на намаляване, макар че все още остават по-високи от средните стойности за ЕС.

Неонаталната детска смъртност след 2000 г. показва тенденция за намаляване и достига през 2015 г. 4.0‰. Средната стойност в ЕС е 2.52‰.

Постнеонаталната детска смъртност намалява през 2015 г. в сравнение с 2014 г. от 3.3 на 2.6 на 1000 живородени без починалите до 28 ден. Средната стойност за ЕС е 1.16%.

Анализът на умирианията при децата до 1-годишна възраст по причини показва, че най-голям е броят на починалите поради някои състояния, възникващи през перинаталния период – 188 (43.32%). Следват вродените аномалии, деформации и хромозомни аберации – 118 (27.19%), болести на дихателната система (12.67%) и болести на органите на кръвообращението (5.07%). Тези 4 класа обуславят 88.25% от всички умириания на деца до 1-годишна възраст. Не се наблюдава съществена разлика в структурата на умирианията до 1 година по пол.

Интегралният показател, характеризиращ вероятността за умиране на децата преди достигане на 5-годишна възраст в България, е 9.43‰ – 2 пъти по-високо ниво от средното за ЕС (4.37‰). Основните причини за смърт на децата до 5 години са: някои състояния, възникващи през перинаталния период, болести на дихателната система, вродени аномалии, болести на органите на кръвообращението и външни причини за заболяемост и смъртност. Недоносеността е важен фактор и има съществен „принос“ за нивото на перинаталната детска смъртност. През 2015 г. броят на недоносените новородени е 5 618, което представлява 8.5% от живородените. Недоносените мъртвородени са 301, което представлява 71.67% от мъртвородените.

По отношение заложената цел в Националната здравна стратегия „Снижаване на смъртността при децата от 1-9 годишна възраст до 0.24 на 1000“ може да се посочи, че този показател през 2014 г. е бил 0,23‰, а през 2015 г. 0,25‰⁵⁴, което показва, че заложената цел не е висока и може да бъде достигната трайно в рамките на следващите години.

Въпреки заложените цели в Националната здравна стратегия 2020, остава неясен въпросът защо те са лесно достижими.

53. Данни от МЗ: <http://bit.ly/2oxUh97>

54. По данни на НСИ, изискани с писмо с изх. №: УП-231/18.01.2017 г.

ми, а стремежът България да достигне настоящите средноевропейски нива по посочените показатели се отлага за 2025 г.⁵⁵ Коефициентът на детската смъртност е постигнат през 2015 г., но е много по-висок от този в Европейския съюз.

Всяка година се дават препоръки за специално внимание на областите, в които коефициентът на детската смъртност е почти двойно по-висок от средния за страната и на следващата година се посочват почти същите области. В плана за действие към Националната здравна стратегия 2020 не се откриват такива целенасочени действия за областите Ловеч, Сливен, Пазарджик, Силистра, Шумен, Хасково, Монтана, Разград и др.

Данните ясно показват необходимостта от съсредоточаване на усилията и за повишаване на здравната култура и информираност на населението в малките и отдалечени населени места.

ПРЕПОРЪКИ

→ Приоритетно по различните програми и проекти да се реализират целенасочени дейности, които да доведат до намаляване на детската смъртност в областите и населените места на страната, където тя е най-висока;

→ Реализиране на планираните дейности по различните планове и програми, свързани с майчиното и детско здраве и ежегодното им публичното отчитане.

55. Национална здравна стратегия 2020:
<http://bit.ly/2nFaRjG>

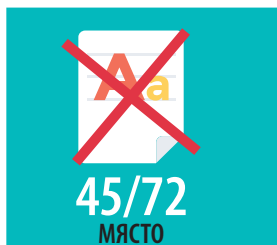

4.

ОБРАЗОВАНИЕ

ОБРАЗОВАНИЕ

ФУНКЦИОНАЛНА ГРАМОТНОСТ

PISA 2015

Изследване за постиженията на 15-16-годишните ученици в три познавателни области – природни науки, математика и четене.

НИВО НА ГРАМОТНОСТ

„Функционалната грамотност измерва възможностите на учениците за разбиране на материала, за неговото анализиране, за логично изразяване на идеите, както и за справяне с приложни задачи на база на наученото“

ОТПАДАНЕ ОТ УЧИЛИЩЕ

Всеки 7-и ученик между 15 и 18 години не е в училище. Това означава, че в повечето случаи той/тя не завършва гимназия или това се случва по-късно.

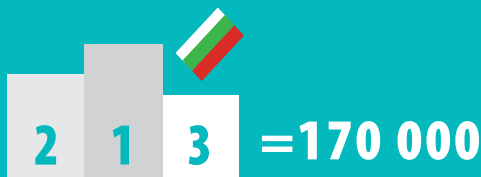

Отпадналият през учебната 2015/16

NEETs - НЕ УЧАТ, НЕ РАБОТЯТ ИЛИ НЕ СЕ ОБУЧАВАТ

България е на **трето място** в ЕС по брой младежи (15-29 години), които нито учат, нито работят, нито се обучават.

ЕДИН NEET

ВРЪЗКАТА ОБРАЗОВАНИЕ - РЕАЛИЗАЦИЯ

Лицата със средно или под средно образование са силно застрашени от социално изключване и са обречени на доходи под средните за страната.

НАЧАЛНО ИЛИ < ОБРАЗОВАНИЕ

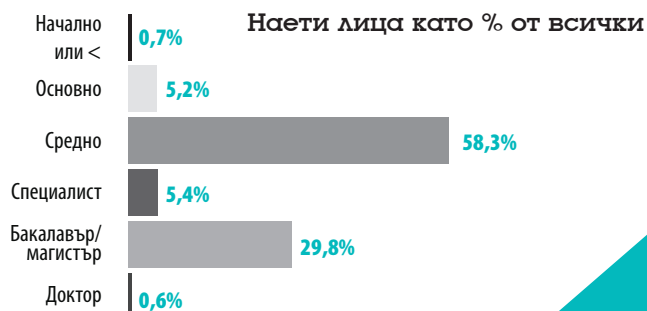
СРЕДНО ОБРАЗОВАНИЕ

ОСНОВНО ОБРАЗОВАНИЕ

ВИШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво мислят децата, родителите и професионалистите?

В областта на ранното детско развитие, родителите споделят, че основно предизвикателство е, от една страна, липса на единен подход и достатъчно гъвкави и разнообразни възможности. Критикуват и липсата на достатъчна и навременна подкрепа и помощ на самите работещи, особено в детските градини, тъй като от това страда тяхната отдаденост и мотивация.

Според децата, що се отнася до достъпа до училищно образование и отпадането от училище, за да може техен връстник да посещава училище е от значение той да вижда смисъл в нещата, които учи и прави в училище, да не се чувства отхвърлян, да бъде подкрепян от родителите си, както и да има учебници, подходящи дрехи и обувки и пари за джобни. Често пъти децата не ходят на училище, тъй като едно или повече от тези неща липсва. Отношението на училището също е много важно.

По-голямата част от децата не са съвсем запознати с термина „приобщаващо образование“. Някои от тях го свързват с децата, които отпадат от училище, децата от различен етнически произход, социално слабите деца, децата със заболявания. При обяснението му казват, че тяхното училище по-скоро не е много приобщаващо. Децата със специални образователни потребности споделят по-често от децата без установени такива, че не се чувстват съвсем безопасно в училище. Изискванията на самата система също не подпомагат приобщаващото образование. Често пъти учителите гонят нормативи и нямат време да обръщат повече внимание, ако е необходимо. Далеч не във всяко училище или детска градина има достъп до психолог, логопед или ресурсен учител, който да помага на децата при необходимост.

Как да се случи промяната? Препоръки към България на Комитета по правата на детето към ООН

Основни препоръки в сферата на образованието, отправени към България от Комитета по правата на детето на ООН на 3 юни 2016 г.:

- Да увеличи още повече усилията си за **подобряване на достъпа до качествено образование в селските региони и малките градове**, включително достъпа до предучилищно, средно и висше образование;
- Да изработи програми, наред с мониторинга и оценката на такива програми, за **намаляване на броя напуснали училище ученици**;
- Да гарантира на всички деца с увреждания правото на **приобщаващо образование** в общообразователните училища независимо от това дали е получено родителското съгласие;
- Комитетът препоръчва да бъдат осигурени реално **достъпни услуги в областта на психичното здраве** и да бъде засилена **превантивната дейност в училищата, в семействата и в центровете за грижи, както и увеличение на броя на детските психиатри и психолози**.
- Да подпомогне **участието и включването на деца от ромски произход в образованието на всички равнища**, включително в предучилищното образование, да повиши осведомеността на учителите и персонала на центровете за психологически и педагогически консултации относно историята и културата на ромите, да гарантира използването на невербални и специфични за тяхната култура тестове.
- **Да се разшири обхвата на Националната програма за сексуалното и репродуктивно здраве 2013-2017**, за да се осигури всеобхватно подходящо за възрастта обучение за сексуалното и репродуктивното здраве, включително информация за семейното планиране и противозачатъчните, опасностите от ранна бременност и предпазването и лечението на сексуално предавани болести.

Какви са основните препоръки на организациите, членове на Национална мрежа за децата?

- Приемане на **интегрирана междусекторна стратегия за ранното детско развитие**, която да го изведе като национален приоритет, и разработване на **концепция за нормативно и финансово регламентиране на интегриран подход и интегрирани услуги**.
- Въвеждане и проследяване на **качествени показатели за програмите, свързани с достъпа до образование** и като цяло училищното и предучилищното образование.
- Извършване на **качествено проучване за оптималния брой ученици спрямо вида на всяко училище** и установяване на „равновесна точка“ бюджет-постигане на държавно-образователни стандарти.
- **Анализ на отпадането по видове училища и региони и разработване и прилагане на гъвкав и работещ координационен механизъм** с ясни роли и отговорности на различните заинтересовани страни по обхващане, задържане и реинтеграция в училище на децата и учениците.
- **Кампания за повишаване на обществената информираност и подкрепа към философията на приобщаващото образование и пътна карта**, която да планира в следващите от 3 до 5 години визия и конкретни действия за въвеждане на приобщаващото образование в детските градини и училищата в страната.

ОБРАЗОВАНИЕ И ГРИЖИ В РАННА ДЕТСКА ВЪЗРАСТ

АНГАЖИМЕНТ 1

Развитие и предоставяне на интегрирани услуги за ранно детско развитие (0-7 години)

ОЦЕНКА:

Среден 3,

защото през 2016 г. се наблюдава застой и липсва визия за дългосрочно разрешаване на предизвикателствата в сферата на ранното детско развитие на национално ниво.

КЪДЕ:

План за действие за периода 2015-2016 г. за изпълнение на Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020

СРОК:

2016 г.

ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ:

МТСП, общини

ИНДИКАТОР:

66 общини, предоставящи услуги за ранно детско развитие.

НАПРЕДЪК:

Въпреки временно осигурената устойчивост на услугите, създадени по Проект „Социално включване“, липсва трайна устойчивост и визия за развитието както на интегрираните, така и на секторните услуги в сферата на ранното детско развитие.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2016 г. ангажиментът на държавата в сферата на ранното детско развитие беше свързан с развитието и предоставянето на интегрирани услуги, като единствените официално считани се за такива са услугите, които бяха развити в рамките на приключилия в края на 2015 г. проект за социално включване (ПСВ), който се изпълняваше от МТСП със заем от Световната банка. Услугите по ПСВ бяха създадени в 66 общини в страната и обхванаха над 30 000 деца и техните родители, като бяха разделени на услуги за възрастовата група 0-3 и такива за възрастовата група 4-7. Финансираха се както мерки за подобряване и създаване на инфраструктура, така и мерки за развитие на услуги и изграждане на капацитет. Въпреки мащаба на проекта и иновативните подходи и услуги, които са заложили в него, липсва оценка на постиженията и резултатите и са налице само ограничен брой данни, предста-

вени от МТСП, за изпълнението на дейностите по проекта спрямо заложените количествени индикатори.⁵⁶

За осигуряването на устойчивост на услугите, създадени по ПСВ, от началото на 2016 г. стартира изпълнението на операция „Услуги за ранно детско развитие“ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014-2020 г. Операцията е с бюджет 30 000 000 лв. и дава възможност на общините-бенефициенти по ПСВ да получат финансиране за продължаване дейността на разкритите услуги до 31.12.2018 г. През 2016 г. бяха сключени договори с 65 от общините-бенефициенти по ПСВ за продължаване дейността на услугите. Дейностите по проектите на общините са насочени към педагогическа подкрепа за деца от уязвими групи и подготовка за повишаване на училищната готовност на децата; ранна интервенция на увреденията и

56. Презентация на Министерство на труда и социалната политика за ПСВ: <http://bit.ly/2ox08JT>

дейности по консултиране, обучение и мобилна работа с детето в неговия дом; подобряване достъпа до здравеопазване и промоция на здравето чрез подкрепа за осигуряване на здравна детска консултация; предоставяне на психологическа подкрепа и консултиране на бъдещи и настоящи родители за формиране на родителски умения; семейно консултиране и подкрепа; и други.⁵⁷ Въпреки това, на немалко места предоставянето на услугите по ПСВ беше временно преустановено докато текоха процедурите и се изчакваше сключването на договор по ОПРЧР, което доведе до загуба на работна ръка и натрупаните знания, както и до спиране на ключови форми на подкрепа за уязвими деца и семейства, ползващи услугите.

Операцията също така даде възможност на 8-те общини, които през 2015 г. изпълниха проект „ПОСОКА: Семейство“, насочен към закриването на осем Домове за медико-социални грижи за деца (ДМСГД) в страната, да получат финансиране за услугите, разкрити на мястото на институциите. Въпреки това, във всички общини се наложи преустановяването на работата на по-голямата част от услугите в началото на 2016 г., поради неяснота относно финансирането им, което доведе до загуба на кадри и експертиза, както и до прекъсване на работата по случаи на уязвимите деца и семейства, които услугите подкрепяха. Това налага извода, че освен, че закъсня, операцията „Услуги за ранно детско развитие“ не беше използвана от общините за поддържане на всички иновативни модели и услуги, подкрепящи процеса на деинституционализация на децата в ранна възраст, които бяха създадени по проект „ПОСОКА: Семейство“. Освен това, притеснение буди фактът, че операцията е с краен срок 31.12.2018 г., след тази дата няма никаква яснота дали и как ще бъде осигурена устойчивост и финансиране на създадените услуги.

Не е случайно, че фокусът на ангажмента е върху развитието именно на „интегрирани“ услуги. Има все повече разбиране не само за важността и високата обществена възвръщаемост на инвестициите в ранното детско развитие като цяло, но и на необходимостта от интегрираност между здравния, образователния и социалния елемент именно в тази възрастова група, предвид особеностите на ранното детство. Забавеното развитие през първите години, в която и да е област, води до по-ниски постижения в образованието, намалена икономическа активност и производителност

в зрялата възраст на индивида (и съответно по-високи разходи за неговото здраве и социална защита), по-висок риск от поведенчески, социални и емоционални проблеми, престъпност и други предизвикателства, всяко от които носи сериозни обществени последици и разходи. Затова е необходим интегриран подход, но това не се ограничава до развитието на интегрирани услуги, а касае също така предоставянето на качествени и достъпни секторни услуги в сферата на здравеопазването, образованието и социалните грижи. Необходимо е политиките в тези сфери да осигуряват равен достъп във всички региони и за всички социално-икономически групи, като отделят специално внимание както на децата от уязвими групи, така и на развитието и подобряването на универсалните услуги за всички деца.

Откъм развитие на секторните политики, през 2016 г. беше приета Наредба за предучилищното образование като част от новите държавни стандарти по Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО). Тя внася някои положителни промени, като концепцията за „цялостно развитие на детето“ и за „опазване на психическото и физическото му здраве и благополучие“ (чл. 3), но не предлага нужната рамка за педагогическо взаимодействие с децата във възрастта от 10 месеца до 3 години и не припознава ролята на ранното стимулиране и учене в яслени групи. В Наредбата е спомената отговорността за координиращи действия между отговорните институции, но текстът не указва ясно кои са те, какви са принципите на взаимодействие между тях и кой има водещата роля по отношение на този процес. Също така, според чл. 24 на ЗПУО е предвидено да бъдат разработени и приети със съвместна наредба на министъра на здравеопазването и министъра на образованието и науката стандарти за ранно детско развитие. Такава наредба не беше приета до края на 2016 г., а според получената в НМД информация⁵⁸, Министерството на труда и социалната политика не е било поканено да участва в процеса на разработването на документа, което говори за продължаваща липса на сътрудничество между ключовите министерства в сферата на ранното детство и парцелиран подход към ангажиментите на всяко от тях.

Фрагментираният подход в секторните услуги извежда необходимостта от координиране на националните усилия за насърчаване на цялостното развитие на децата в най-ранна възраст, включи-

57. За повече информация – Информационна система за управление и наблюдение на ЕСИФ (ИСУН 2020): <http://bit.ly/2oheiNi>

58. Писмо с изх. №39-133/15.03.2017 г. от Министерство на труда и социалната политика до НМД относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

телно чрез приемането на интегрирана стратегия за ранното детско развитие, която да съчетава развиването както на интегрирани услуги, така и на интегрирани подходи в секторните услуги. Този комплексен подход би отчел взаимодействията и пресичащите се нишки, които влияят върху развитието на детето, и би стимулирал реформи за постигането на ясни национални цели в тази сфера.

През 2016 г. от отговорните институции беше изразена принципна нагласа за разработването на междусекторна стратегия, но все още няма ясно изразена политическа воля и действия в тази насока.

ПРЕПОРЪКИ

- Приемане на интегрирана междусекторна стратегия за ранното детско развитие, която да го изведе като национален приоритет;
- Разработване на концепция за развиване и ефективно прилагане включително нормативно и финансово регламентиране на интегриран подход и интегрирани услуги, която да уеднакви вижданията на различните заинтересовани страни и гарантира споделено разбиране в развиването и прилагането на политиките и практиките;
- Осигуряване на устойчиво и трайно финансиране на интегрираните услуги за ранно детско развитие;
- Гарантиране на качеството и достъпа до съществуващите услуги за ранно детско развитие, както секторни, така и интегрирани;
- Мерки за подготовка и повишаване на квалификацията и подобряване условията на труд на специалистите, работещи с деца в ранната възраст;
- Въвеждане на механизми за събиране на данни за ранното детско развитие и предоставяните услуги и мерки с оглед измерване на тяхното въздействие;
- Приемане на стандарти за ранно детско развитие според наредбата в чл. 24 от ЗПУО, които са разработени в съответствие с международните стандарти и с включване на граждански организации;
- Законово регламентиране и въвеждане на програми като ранна детска интервенция, които да адресират проблеми в развитието на възможно най-ранен етап и които да стъпват върху съществуващите и прилагани от страна на гражданския сектор добри практики;
- Повишаване на общественото разбиране за важността на ранното детство и чувствителност за необходимостта от инвестиране в децата.

АНГАЖИМЕНТ 1

Подкрепа на достъпа до предучилищно и училищно образование

ОЦЕНКА:**ДОБЪР 4,**

поради предприетите действия за изпълнение на ангажмента, но все още напредъкът се мери чисто количествено и повечето усилия са през пилотни интервенции и подкрепа от външни партньори и донори.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2014-2016 г.

НАПРЕДЪК:

Предприети са стъпки за осигуряване на транспорт; подкрепа за децата, за които българският е втори език и насърчаване на дуалното образование и кариерно ориентиране.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Въпреки че през последните години усилено се говори за нуждата от и се предприемат мерки за улесняване на „достъпа до образование“ за всяко дете, както и терминът присъства в редица стратегически документи, то обхвата на това понятие никъде не е описан, което затруднява поставянето на конкретни цели и измерването на резултати.

I. Предучилищно образование

Поставената цел в България 2020 е 95% обхват за 4-годишните.

След въвеждането на задължителна предучилищна за шестгодишните през 2004 г. и такава за петгодишните през 2012 г., нетният коефициент на записване в детските градини поддържа относително стабилни нива през последните 6 години – между 81% и 83,6 % (74% през 2004 г.), като за съжаление най-ниската му стойност – 81% е регистрирана именно през учебната 2015/2016 г.

Предизвикателствата за достъпа до предучилищно образование са основно в две насоки:

- При децата от уязвими общности се отчитат диспропорционално ниски нива на участие и посещаемост на детска градина. Участието на децата от общности в неравностойно положение, особено

на ромите, е трайно под 50%.⁵⁹ Често това са децата, които биха имали най-голяма полза от образованието в ранна детска възраст.

- По отношение на задължителната предучилищна подготовка, проблемът с образователната инфраструктура е решен с организиране на предучилищни групи, ползващи базите на училищата. Проблемите с инфраструктурата остават в големите градове, където наличието и ефективността на използване на съществуващите заведения създава реални предизвикателства за обхващането на всички деца в детските градини.

II. Училищно образование

Подкрепата за достъпа до училищно образование може да бъде разгледана през няколко основни аспекта:

1. Физически

1.1. *Осигуряване на достъп до специфичен транспорт, учебна среда и технологии, позволяващи пълноценно включване в учебния процес на деца с различни увреждания и нужда от допълнителна подкрепа – вж. глава 4.3.1. „Приобщаващо образование“*

1.2. *Осигуряване на безплатен транспорт за децата, живеещи отдалечено от училище и осигуряване на безплатна*

59. Според данни от доклада на ЕК за България за 2016 г., само 38 % от ромските деца на възраст от 3 до 5 години са записани в предучилищното образование, което е по-малко от половината от процента за останалата част от населението (81 %), като регионите с най-многолюдно ромско население са с най-нисък процент на записаните в предучилищни детски заведения. http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_bulgaria_bg.pdf

Уязвимите групи като ромите и учениците от бедни семейства продължават да са изправени пред значителни пречки при достъпа до образованието и неговото завършване, особено в селските райони. Според индекса на ромското включване от 2015 г. около 26 % от ромските деца се образоват de facto в сегрегирани училища.

храна по време на учебния ден за ученици от семейства с нисък социален статус.

Съгласно приетият в края на 2015 г. Закон за предучилищното и училищно образование (ЗПУО), всички ученици имат право да използват определени намалявания за градски и междуградски транспорт. В бюджета за 2016 г. са заложили 30,5 млн. лева (съответно с 2 и 3 милиона повече в сравнение с 2013 г. и 2014 г.) за осигуряване на безплатен транспорт на учениците до 16-годишна възраст, живеещи в населени места, в които няма нужното за тях училище, до средищното училище в най-близкото населено място на територията на общината или в съседна община. За целта се изготвя и база данни за пътуващите ученици по училища, населени места и области. Преминването на част от основните училища в малките населени или средищните училища в обединени би следвало също да допринесе за достъпа до образование по този признак. Проблематичен остава въпросът какво се случва с „пътуващите“ ученици след завършване на 8-ми клас, които нямат пряк достъп до обединено училище или гимназия. Организацията – членове на Национална мрежа за децата считат, че рискът за отпадане и при тях драстично се повишава, като това се подкрепя и от данните на НСИ, съгласно които нетният коефициент на записване е най-нисък за гимназиален етап – вж. глава 4.2.2. Същото е валидно и при осъществяването на предвидените оптимизации на училищна мрежа. Закриването на училища, дори и на квартални, води до съществено повишаване на риска от отпадане. Въпреки това темата с оптимизацията не е задълбочено засегната в „Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013 – 2020)“, а изборът на училища, които да бъдат закрити, обикновено пада върху общините и е воден предимно от финансови показатели. Като допълнително затруднение за мобилността на учениците можем да посочим и ограничения брой на общежитията към училищата и „самостоятелни ученически общежития“ в страната (22 на брой) и факта, че някои особености около тяхното управление остават неуредени в ЗПУО, като например желанието на директорите на тези общежития да бъдат директно назначавани от началника на съответното РУО.

2. Достъп за деца „в риск“ или такива, за които българският е втори език.

В стратегическата рамка България 2020 като основни взети мерки в тази насока

се посочват различните дейности по ОП НОИР, План за действие по изпълнение на националната стратегия за образователна интеграция на деца и ученици от етническите малцинства (2015 -2020 г.), тригодишната програма за дейността на ЦОИДУЕМ за периода 2016-2018 г. и др. Предвидените дейности са допълнително обучение по български език за децата и учениците, за които българският език не е майчин; повишаване на капацитета на педагогическите специалисти за работа в мултикултурна среда; анализ на резултатите от националните външни оценявания в IV и VII клас по майчин език и разработване на обучителни пакети по съответните учебни предмети за децата и учениците, за които българският език не е майчин, осигуряване на подходяща образователна среда за включване на децата и учениците от ромски произход от обособените по етнически признак детски градини, подкрепа за продължаване на образованието в гимназиалния етап на средното образование и във висши училища, създаване на активни ученически съвети, които да мотивират своите съученици да участват в извънкласни дейности и пр. Това са все стъпки в правилната посока, като за реализирането им са осигурени и средства от европейските структурни фондове и националния бюджет. Липсва информация за реално предприетите мерки през 2016 г. и ефекта от тях.

Основните предизвикателства пред системното въздействие на поставените цели и добри намерения са:

- проектният принцип на дейности, който води до ограничена продължителност и обхват;
- количественото измерване на резултатите през брой включени детски градини и училища, ученици и др., без да се отчита напредъкът за всяко индивидуално дете и ученик;
- ограниченият брой бенефициенти и изискванията за партньорство с ВУЗ или друга институция, като в същото време не се насърчава партньорството с граждански организации;
- липсата на специализирани учебници и учебни програми за изучаването на български като втори език на практика.

3. Достъп до високо качество – ИКТ, дуално обучение, кариерно ориентирани и пр.

3.1. Достъп до ИКТ

Като основен документ в тази насока може да се разглежда „Стратегия за ефективно прилагане на ИКТ в образованието и науката на Република България (2014-2020 г.)“. За периода 2016-2018 г., ще бъдат отпуснати близо 300 млн. лева за осъществяване на целите на стратегията: „да се подобри качеството на услугите в образованието и обучението, да се обогати учебното съдържание и да се подпомогне въвеждането на иновационни образователни технологии и методи в учебния процес чрез ефективно използване на съвременни ИКТ“. Национална мрежа за децата счита, че създаването на учебно съдържание (уроци, домашни работи, проекти) е най-времеемко като процес и задача и следва да бъде приоритизирано с оглед ефективната употреба на ИКТ и предотвратяване моралното остаряване на закупените технологии.

3.2. Дуално обучение и кариерно ориентиране

За учебната 2016/2017г. бе обявен план прием за 22 паралелки с дуално образование в 12 области и по 16 професии. Чрез програмно финансиране от европейски и други програми този брой се очаква да нарасне до 100 през 2017/2018г.

За кариерно ориентиране бяха предвидени не малко средства с финансиране от различни оперативни програми⁶⁰, като основните области за подобрене отново са предимно проектният принцип на дейностите, който води до ограничена продължителност и обхват, и количественото измерване на резултатите през брой включени ученици, училища и др.

ПРЕПОРЪКИ

- Осъществяване на оценка на въздействието на мярка за въвеждане на задължително предучилищно образование на четиригодишните и възобновяване на обществения дебат на база получените резултати;
- Въвеждане и проследяването на качествени показатели за програмите, свързани с достъпа до образование и като цяло училищното и предучилищното образование;
- Създаване на специализирани учебни програми и въвеждането на учебници за изучаването на български като втори език;
- Приоритизирането на стратегия за създаването и развитието на обединени училища, особено в селските райони и в такива с повишен процент на отпадане от училище в гимназиален етап;
- Извършване на качествено проучване за оптималния брой ученици спрямо вида на всяко училище и установяване на „равновесна точка“ бюджет-постигане на ДОС.

60. След успешното приключване на проект „Система за кариерно ориентиране в училищното образование“, изпълняван от МОН в периода 2012-2015 г., с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, от 11.01.2016 г. стартира продължение в рамките на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“ 2014-2020 г. Проектът „Система за кариерно ориентиране в училищното образование“ BG05M2OP001-2.001 се изпълнява от МОН в периода 2016-2017 г. с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Наука и образование за интелигентен растеж“. Стойността на разходите за изпълнение на проекта възлиза на 7 471 828,73 лв.

АНГАЖИМЕНТ 2

Осъществяване на превенция срещу отпадането в задължителна училищна възраст, компенсаторни мерки за застрашените от отпадане и реинтеграция на преждевременно напусналите.

ОЦЕНКА:

ДОБЪР 4,

защото през 2016 г. се случиха важни положителни промени в законодателството и политиките, както и защото продължава приложението на вече разработени и приети стратегии, които трябва да доведат до трайни положителни резултати по отношение на превенцията на отпадане от училище и реинтеграция на преждевременно напуснали ученици. Все пак реализираният напредък не е достатъчен и негативните тенденции от последните години все още не са обърнати.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнение на Националната програма за развитие България 2020 в периода 2014-2016 г.

НАПРЕДЪК:

Вниманието, което училищното образование получи през годината, е насърчително, както и стремежът към системен подход в решаването на образователните проблеми. Това се отнася и до предизвикателствата, които имат отношение към превенцията на отпадане от училище. Като цяло обаче, на базата на цифрите не може да се говори за недвусмислени позитивни резултати в справянето с отпадането от училище и реинтеграция на вече отпадналите ученици. По-скоро обратното: статистическите данни за поредна година са повод за загриженост. Няма и основания да се говори за напредък в решаването на проблемите, които нямат своя произход в сферата на образованието, но водят до отпадане от училище.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Най-важното, което се случува, разбира се, е влизането в сила на новия Закон за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) и подготовката на важни (но не всички) за неговото прилагане подзаконовни нормативни актове (НА). На ниво приложение също имаше положителна динамика, като заслужава да се отбележи стремежът за последователност, виден например в усилията по прилагане на Стратегията за намаляване на дела на преждевременно напусналите образователната система.

Влизането в сила на ЗПУО и на подзаконовни НА формират добра основа за бъдеща систематична и целенасочена работа, която е директно насочена към превенция на отпадането от училище. По-важно, в дългосрочен план, това адресира проблеми и нагласи, които могат да имат фундаментално значение за мотивацията на децата и техните родители по отношение на образованието. Като пример в това отношение можем да дадем Наредбата за приобщаващото образование, приета с ПМС № 286/04.11.2016 г. Наредбата регламентира осигуряването и предоставянето на подкрепа за личностно развитие в детската градина и в училището като система от организирани дейности с ясни роли и отговорности. За съжаление, от начина, по който тя се предста-

ви и въведе, на много образователните институции не стана ясно, че наредбата е инструмент, с който училищата могат да управляват подкрепата, която получават и като възможност за приоритизиране на целите и нуждите на децата и учениците.

Когато става дума за конкретни мерки и приложение на вече приети политики, конкретно насочени към превенция на отпадането и реинтеграция, е важно, че 2016 отбеляза приемственост на усилията на администрацията от предходната година. Сред важните примери тук са мерките в изпълнение на Стратегия за намаляване дела на преждевременно напусналите образователната система (2013-2020) приети с План за 2016-2017 г. за изпълнението ѝ⁶¹, като съществено в случая е, че „планът се основава на подход, който обединява всички членове на училищната общност (директори, педагогически и непедагогически екипи, ученици, родители и семейства) за преодоляване на отпадането от училище и преждевременното напускане на образователната система и изисква задълбочаване на сътрудничеството между общността и широк диапазон от заинтересовани страни (социални и младежки услуги, работници в сферата на грижите за приобщаването, психолози, логопеди, местни

61. Протокол № 14 от заседание на Министерския съвет на 06.04.2016 г.

*власти, неправителствени организации, бизнес, синдикати, доброволци и др.).*⁶²

В същото време, наблюденията на организациите-членове на Мрежата от практиката показват, че все още не може да се говори за **истинско взаимодействие между държавните органи и институции от различни сектори, което (системно) адресира преждевременното напускане на училището**. Също така приверждането на замисъла в практиката не се случва, защото много от училищата все още не разпознават справянето с ефекти като отпадането от училище и работата с деца, които живеят в рискована среда, като част от своите задачи. Последното съществено затруднява реализирането на образователни политики, прицелени в справянето с този проблем.

Независимо от изброените усилия и в подкрепа на казаното за трудностите, цифрите рисуват една тревожна картина. В началото на 2017 г. Националният статистически институт все още не е представил данни за отпадането от училище за 2015-2016 г., но данните за нетния коефициент на записване на населението⁶³ показват запазване на негативната тенденция за намаляването на записаните в училище във всяка от категориите⁶⁴, за които НСИ измерва групови *нетни коефициенти по степени на образованието*. Тенденцията се потвърждава и когато *горепосочените данни се съпоставят с данните за нетните коефициенти на записване*⁶⁵ *на населението в образователната система по възрастови групи*: спадът, регистриран през учебната 2014-2015 по отношение на предходната година, се запазва и през учебната 2015-2016.

Обективността на анализа изисква да се отбележат и два други факта. Първият е свързан с това, че все още не са налични данните за отпадналите от училище през учебната 2015-2016 г. Липсата на такава информация половин година след приключването на учебната година 2015-2016 г. прави доста труден, всъщност невъзможен, своевременния (ergo: оптимален) анализ на причините за отпадане. Това от своя страна не само води до очевидно закъснение в реакциите, но и повдига въпроси за тяхната адекватност. Същевременно, липсват и достоверни данни за това до каква степен динамиката в статистиката за коефициента за записване се дължи на миграция, като е очевидно, че това не е пренебрежим феномен.⁶⁶

Последно, но не маловажно е, че и през 2016 г. все още не можем да говорим за сериозни примери на целенасочено адресиране на терен (от държавни или общински институции⁶⁷) на първопричини за отпадане от училище, които имат своя произход извън сферата на образованието. Под такива инициативи следва да се разбират **мерки, предприемани от социални, здравни, право-прилагащи или други органи, които са специално насочени към превенция на отпадането от училище или към реинтеграция** на преждеременно напуснали ученици. Оптималният вариант, разбира се, е тези мерки да са от интегриран характер – тоест да представляват съвместни, добре координирани действия на институции от различни сектори. Не е реалистично да се мисли, че с мерки само от областта на образованието ще се спре отпадането от училище, което се дължи на ранни бракове, бременност или други фактори, силно обвързани със социалната среда на учениците. Обективността изисква да се признае, че все още превенцията на отпадането от училище не е разпозната и от мнозина професионалисти в образователната реформа като безспорен приоритет, което повдига въпроси от различно естество.

В заключение: едва ли може да се постигне трайно решаване на проблемите около отпадането от училище преди интегрирани мерки, такива с участието както на образователни институции, така и на други сектори, да бъдат апробирани, да докажат своята ефективност и да бъдат масово приложени.

62. Информация по ЗДОИ, предоставена от МОН с изх. №: 18-742/20.12.2016 г.

63. Данни на НСИ: <http://bit.ly/2oxWp0t>

64. С изключение на с изключение на „Университети и специализирани висши училища (МСКО-6, 7)

65. Вж. 58

66. Индиректно за това можем да съдим от динамиката на броя и размера на българските (съботно-неделни) училища зад граница: нека тук споменем само, че нарастването на техния брой през последните години е значително; освен това далеч не всички деца, които са заминали зад граница, продължават своето „българско“ образование в съботно-неделни училища.

67. Тук е редно да отчетем заложената и цитирана по-горе философия в споменатия План за 2016-2017 г. за изпълнението Стратегия за намаляване дела на преждеременно напусналите образователната система (2013-2020), но за момента приложението остава на ниво пилотни програми и проекти (напр. „Система за ранно предупреждение за риск от отпадане от образованието“) от страна на администрацията. Доколкото има интервенции в този смисъл, те са по-скоро спорадични и се свеждат до проекти и инициативи на неправителствените организации (НПО). Разбира се, чудесно е, че има организации, които активно се опитват да помогнат да се намали броят на преждеременно напусналите ученици заради „необразователни“ причини. Но адресирането на тези причини не е и не може да бъде задача, която да се остави изцяло на НПО сектора. Неправителствените организации могат да помогнат за решаването, но не и да решат проблема.

Преждевременното напускане⁶⁸ на училище се е увеличило от 11,8 % през 2011 г. (12,5 през 2012 г.) на 13,4 % през 2015 г., с което негативната за образованието тенденция не само се запазва, но и усилва. Както и при много други показатели, съществуват значителни регионални различия, като процентът на напускане е от 2 до 4 пъти по-нисък в Югозападния регион, в който попада столицата София, отколкото в другите пет региона. Освен това делът на преждеременно напускащите училище е значително по-голям сред ромите и учениците от селските райони. Според докладът на ЕК за България⁶⁹ през 2011 г. 93 % от ромите не са завършили горната степен на средното образование срещу 30 процента сред етническите българи; почти една четвърт от ромските деца на възраст между 7 и 15 години остават извън образователната система като цяло.

ПРЕПОРЪКИ

- Проблематиката, свързана с отпадането от училище и реинтеграцията на преждеременно напусналите ученици, да продължи да се разглежда като приоритетна и вътре в образователната система и извън нея до пълното решаване на проблема;
- Мерките да (продължават да) се базират на дългосрочни политики, а те да се изработват на базата на адекватна и **навременна** информация;
- Политиките и конкретните мерки за тяхното изпълнение да не се мислят само през призмата на образованието, а да адресират първопричините (социални, културно-специфични и икономически), които водят до отпадането от училище. Респективно, при изработването и периодичния анализ на политиките и при реализацията на мерките да се ангажират органи и институции на държавата както от образователния сектор, така и извън него;
- Разработване и прилагане на гъвкав и работещ координационен механизъм с ясни роли и отговорности на различните заинтересовани страни по обхващане, задържане и реинтеграция в училище на децата и учениците.

68. Преждеременно напуснали образованието - показателят се изчислява като относителен дял на лицата на възраст 18 - 24 години, преждеременно напуснали образователната система, от общия брой на населението в същата възрастова група; преждеременно напуснали образователната система са лицата, които нямат завършено средно образование и не са участвали в образование или обучение през наблюдавания 4-седмичен период.

69. Доклад за България за 2016 г. <http://bit.ly/21h2uqG>

АНГАЖИМЕНТ 1

Осигуряване на условия за включващо/приобщаващо образование

ОЦЕНКА:

ДОБЪР 3.50,

тъй като новите програми не са достатъчно обезпечени финансово и методически, както и все още липсват доказателства за конкретни и видими ефекти за децата.

КЪДЕ:

Тригодишен план за действие за изпълнението на Национална програма за развитие „БЪЛГАРИЯ 2020“ в периода 2016-2018 г. Приложение 1: Матрица с мерки за изпълнението на НПР: България 2020 в периода 2016-2018 г.

ОТГОВОРНИ ИНСТИТУЦИИ:

МОН

НАПРЕДЪК:

Като част от законодателните реформи са стартирани програми, които обуславят изцяло нова политика в областта на приобщаващото образование.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2016 г. влязоха в сила Законът за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) и Наредбата за приобщаващото образование (Наредбата). В ЗПУО приобщаващото образование се определя като „неизменна част от правото на образование“ (чл. 7 (2)) и „процес на осъзнаване, приемане и подкрепа на индивидуалността на всяко дете или ученик и на разнообразието от потребности на всички деца и ученици чрез активиране и включване на ресурси, насочени към премахване на пречките пред ученето и научаването и към създаване на възможности за развитие и участие на децата и учениците във всички аспекти на живота на общността.“

Настоящият анализ е преди всичко на базата на *Тригодишния план за действие за изпълнението на „БЪЛГАРИЯ 2020“*. В *логическата матрица на Тригодишния план за действие в периода 2016-2018 г.* срещу ангажимента осигуряване на условия за включващо/приобщаващо образование като механизъм за въздействие по тази мярка в разглеждания период е посочена само един елемент. Това е проект *„Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“* по ОП НОИР, който е продължение на проект *„Включващо обучение“*, изпълняван от МОН по ОП РЧР от 2012 г. до 2015 г.

Основната цел⁷⁰ на проекта е „създаване на условия за изграждане на образователна среда, насърчаваща разгръщането на потенциала на всяко дете и ученик за личностно развитие, както и успешна реализация и социализация. Дейностите по проекта се изпълняват на територията на цялата страна и са насочени към: въвеждане на изградения пилотен модел за ранно оценяване на образователните потребности на децата от предучилищна възраст и за превенция и ранна интервенция на обучителните им затруднения; осигуряване на условия и ресурси за надграждане и развитие на подкрепяща среда в детските градини и училищата за осъществяване на включващо обучение; развитие и утвърждаване на функционалния модел за подкрепа на процеса на включващото обучение чрез участието и използването на капацитета на специалните училища за ученици със сензорни увреждания и умствена изостаналост и подготовка за въвеждане на алтернативни модели за работа с ученици с девиантно поведение настанени във възпитателни училища интернати и социално-педагогическите интернати и др.“⁷¹ МОН, също така, счита, че „основните проектни дейности в своята съвкупност обхващат цялостно процеса на предоставяне на тази подкрепяща среда“⁷².

70. Информация по ЗДОИ, предоставена от МОН с изх. N: 18-693/24.11.2016 г.

71. Пак там

72. Писмо с изх. N: 18-100/28.03.2017, от МОН до Национална мрежа за децата относно предоставяне на информация във връзка с подготовката на Бележник 2017: Какъв е средният успех на държавата в грижата за децата?

През 2016 г. е докладвано изпълнение на следните индикатори по проекта:

- деца от 3 до 6 години, получили услуги за ранна превенция на обучителни затруднения – 553
- целодневни детски градини/ обединени детски заведения, осигурили подкрепяща среда за ранна интервенция на обучителни затруднения – 34
- деца и ученици със специални образователни потребности – 2050.⁷³

Това означава, че заложените в Матрицата количествени индикатори за изпълнение са достигнати още през първата година на проекта. Предвижда се, че „екипите за подкрепа за личностно развитие от детските градини и училищата по проекта ще направят оценка за общия ефект от реализираните мерки и дейности върху развитието на децата в риск от обучителни затруднения и на децата и учениците със специални образователни потребности.“⁷⁴ От отговора на МОН не става достатъчно ясно на практика по какъв начин изпълнителят ще проследи качеството на изпълнените дейности. В този контекст е необходимо, ако не е направено, да бъде изградена, доколкото е възможно, уеднаквена вътрешна система, с еднакви по вид и брой предварително определени индикатори за различните по вид образователни институции от проекта, за проследяване на качествените промени, които настъпват в развитието, ученето и участието на децата и учениците, вследствие от дейностите.

По отношение на ефекта от мерките, ако проследим ключовите индикатори на въздействието по приоритети, посочени в Тригодишния план за изпълнение на НПР България 2020 за 2016-2018, става ясно, че по показател „Рано напуснали образование и обучение“, се наблюдават негативни тенденции (вж. ангажимент 4.2.2)

С оглед на това, че проектът „пилотира“ модели, следва да се помисли за това каква информация е необходима за неговото мултиплициране в други детски заведения. Комплексната субективна оценка на всички целеви групи за качеството на промените, постигнати в резултат на проекта, заедно с оценка от външни оценители за качеството и устойчивостта на модела в реални условия (т.е. без финансовата и съдържателната подкрепа в проектни условия) може да бъде предпоставка за разпрос-

транението на модела и в други образователни институции и за евентуални промени с цел подобряването му.

При проект „Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“ се поставя знак за равенство между ангажимента на проекта и ангажимента на държавата да осигури равен достъп до образование⁷⁵. Ние вярваме, че темата за достъпа трябва да се разглежда единствено през дългосрочни междусекторни политики и мерки, като за целта се осигури устойчиво финансиране за реализирането на поставените цели, както и качествено проследяване на тяхното въздействие.

Според наблюденията на организациите, членове на Национална мрежа за децата, въпреки законодателните промени в сферата на приобщаващото образование, все още иновациите в практиката са ограничени в малък брой образователни институции, които са насочени към подобряване на благосъстоянието, ученето и участието на много малко деца и ученици. Липсва и разбиране за философията и смисъла на приобщаващото образование, а именно че то е за създаване на подкрепяща среда за всички деца в класната стая – и за тези, които не знаят български, и за децата на разведени родители, и за отличниците, които не се вписват в класа, защото ги етикетират като „зубъри“ и др., а не само за децата с увреждания и специални образователни потребности.

Реформата в приобщаващото образование изисква постоянни последващи усилия от страна на МОН и на всички останали ангажирани с благополучието на децата институции – МТСП, АСП, ДАЗД, академична общност, НПО и други заинтересовани страни, за да могат училищата да получат необходимата подкрепа, така че да посрещат по подходящ начин разнообразните потребности на всички деца.

73. Пак там

74. Информация по ЗДОИ, предоставена от МОН с изх. N: 18-742/20.12.2016 г.

75. Бележник на НМД 2016 г., стр.84, Приобщаващо образование

ПРЕПОРЪКИ

→ Създаване и прилагане на унифициран механизъм за проследяване на качествените резултати и въздействието върху децата, родителите, учителите и специалистите от проект „Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“;

→ Разработване на план за популяризиране и мултиплициране на добрите практики от пилотните детски градини и училища, включително разработените методологии, помагала и инструменти за подкрепа на децата;

→ По отношение на стартиралата реформа в областта на приобщаващото образование с новия ЗПУО и наредбата за приобщаващо образование е необходимо:

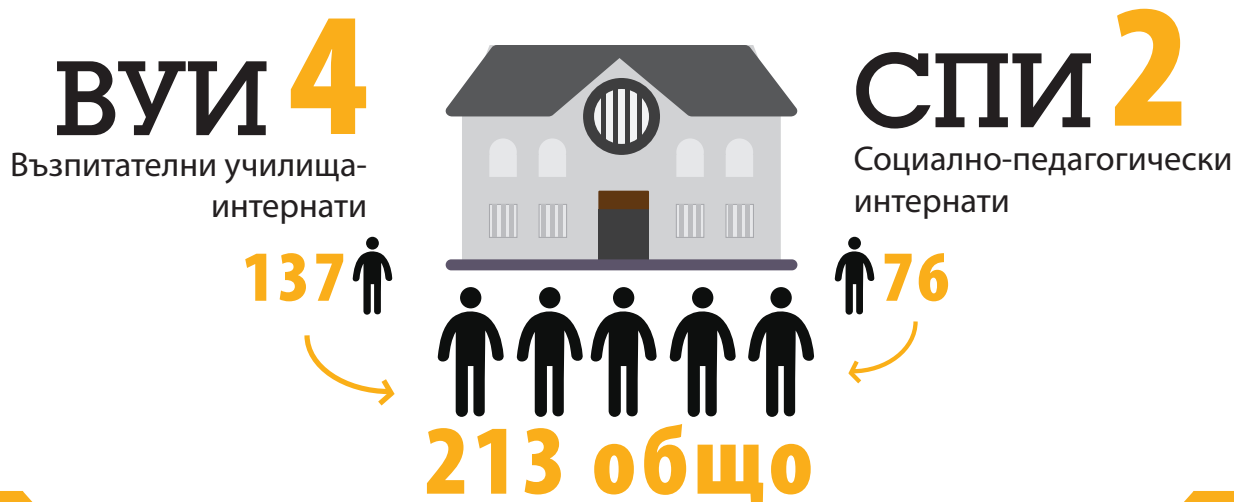
- Да се гарантира пълното финансиране на общата подкрепа във всичките й форми от страна на държавния бюджет, включително и съответно финансово възнаграждение за учителите за допълнителните усилия, които полагат в обща подкрепа в частта превенция на обучителните затруднения;
- Да се гарантира осигуряването на пълно финансиране на допълнителната подкрепа във всичките й форми за децата със СОП, децата в риск, децата с изяви дарби и децата с хронични заболявания от страна на държавния бюджет, включително възможност за детската градина и училището да назначават необходимия минимален екип от специалисти;
- Да бъде разработена пътна карта, която да планира в следващите от 3 до 5 години визия и конкретни действия за въвеждане на приобщаващото образование в детската градина и училището. Пътната карта да включва насоки за осъществяване на практика на подкрепата за личностно развитие; осигуряване на квалификация на всички учители и специалисти; осигуряване на задължителен 6-месечен стаж в училища и Центрове за подкрепа на процеса на приобщаващо образование, като се предвиди гъвкав и диференциран механизъм за нейното финансиране;
- МОН, съвместно с висшите училища и браншовите асоциации на ресурсните учители и на психолозите, да планира

необходимите действия за подготовката на специалистите с цел повишаване на броя на ресурсните учители, психолозите и логопедите в системата на средното образование;

- МОН, съвместно с висшите училища и при спазване на принципа на автономия, да актуализира програмите за подготовка на учителите, в които трябва да бъдат отразени промените, които въвежда ЗПУО, отнасящи се за работа с деца от специфичните групи.
- МОН да предостави във възможно най-кратки срокове на директорите, учителите, специалистите и екипите във всички детски градини и училища набор от минимален брой необходими инструменти, методологии и помагала за осъществяване на обща подкрепа в частта превенция на обучителните затруднения, вкл. скрининг за детските градини, както и за осъществяване на оценка на потребностите на децата и учениците за предоставяне на допълнителна подкрепа на деца със СОП, деца в риск, деца с изяви дарби, деца с хронични заболявания. Източник на подобни методики и инструменти може да бъде пилотният проект „Подкрепа за равен достъп за личностно развитие“, както и приключилият вече проект „Включващо обучение“, а така също и ДАЗД, Регионалните центрове за подкрепа на процеса на приобщаващо образование и др.;
- МОН, МТСП, МЗ и ДАЗД в консултация с представители на НПО и граждански организации, работещи на терен, съвместно да преразгледат отговорностите в механизмите за координация помежду си и между второстепенните агенции и управления: АСП, РЗИ, РУО. Съществуващите механизми за координация трябва да бъдат прецизирани и при нужда да бъдат създадени нови, в контекста на новите ЗПУО и ДОС ПО, съобразно разширените възможности, които те дават за участие на специалисти от социалната и здравната сфера в училищните екипи за подкрепата на личностното развитие.
- Планиране и реализиране на комуникационна кампания за повишаване на обществената информираност и подкрепа към философията на приобщаващото образование.

ПРАВОСЪДИЕ

ВЪЗПИТАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ В БЪЛГАРИЯ

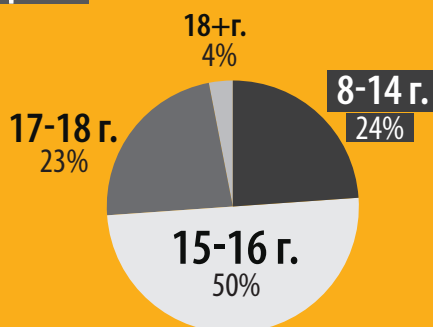

деца в интернати към началото на 2016

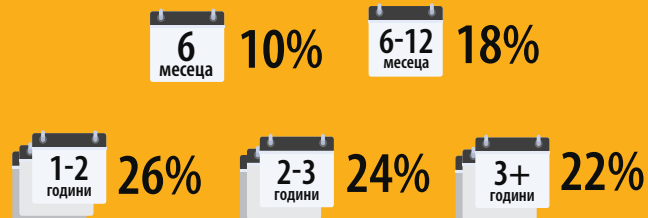
х 10 690 лв.

Издръжка на едно дете през 2015

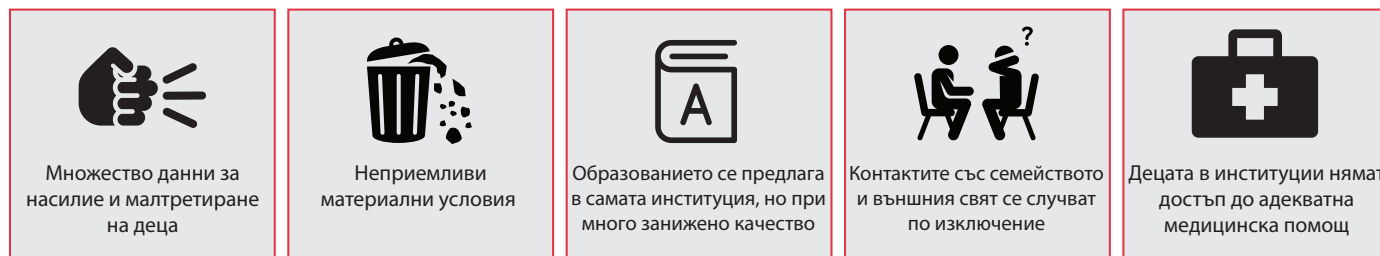
ВЪЗРАСТ НА ДЕЦАТА

ВРЕМЕ ПРЕСТОЙ

ПРОБЛЕМНИ ОБЛАСТИ

**ПОВЕЧЕТО ДЕЦА ВЪВ ВУИ/СПИ ИДВАТ ОТ ДРУГИ ИНСТИТУЦИИ:
СПОРЕД „СЕСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И СЕСУАЛНО НАСИЛИЕ
СРЕД ПОДРАСТВАЩИ ВЪВ ВУИ/СПИ“**

Българска асоциация по семейно планиране и сексуално здраве, 2015 г.

ВЪВЕДЕНИЕ

Какво мислят децата, родителите и професионалистите?

Децата най-често имат досег с правосъдната система, когато са жертва или свидетел на престъпление и когато самото дете е извършило нещо нередно. И деца, и възрастни споделят мнението, че макар, че трябва да има разлика в начина, по който децата и възрастните участват в съдебни производства, все още често пъти това не се случва така. Хората, които работят с деца, не умеят много добре да разпознават кога едно дете е жертва на насилие и престъпление, както и липсва сериозно отношение и безпристрастност към тези случаи – споделят усещането, че при изслушване в съда думите на децата все още не се взимат насериозно.

Децата, които са извършили нарушение и са настанявани в социално-педагогически интернати смятат, че са там или тъй като са били „лоши“, или за да получават храна и да ходят на училище. Разказват, че са били разпитвани, но малко от тях могат да посочат от кого; някои от тях споделят за тормоз и физически наранявания по време на разпитите. Нито едно от попитаните деца не е чувало за „синя стая“. Споделят, че би им било по-лесно, ако биха знаели какво ще се случва – какво ще ги питат, какво им предстои, както и ако до тях има доверен възрастен, който да им помага.

Как да се случи промяната? Препоръки към България на Комитета по правата на детето към ООН

Основни препоръки в сферата на правосъдието, отправени към България от Комитета по правата на детето на ООН на 3 юни 2016 г.

- В координация с институцията на омбудсмана в качеството му на НПМ, да въведе механизъм за наблюдение, за да гарантира, че всички деца, лишени от свобода, включително по време на наказателно или възпитателно производство, са защитени от всякакви форми на изтезания, нехуманно или унизително отношение и да гарантира, че те имат достъп до безопасен и съобразен с нуждите на децата механизъм за разглеждане на жалби, свързани с лишаването им от свобода, условия на задържане/лишаване от свобода и отношение към тях;
- Да гарантира, че за децата-жертви на лошо отношение са осигурени програми за грижи и рехабилитация и да гарантира предотвратяване на всякаква повторна виктимизация.
- Да въведе задължителни курсове за обучение относно насилието над деца за всички компетентни професионалисти.
- Да разработи национална програма за борба с насилието в училищата с помощта на Министерството на образованието и науката и учрежденията за обучение на учители и да установи стандарти, наставничество и партньорски проверки в училищата; да осигури обучение, включващо родителите, относно рисковете от (кибер) тормоз;
- Да насърчава общностни програми, целящи предотвратяването и борба с домашното насилие, малтретирането и пренебрегването на деца, включително такива, в които участват бивши жертви, доброволци и членове на общността и да подкрепя обучението им.
- Да гарантира, че децата, настанени в специализирани образователни институции, имат достъп до мерки за закрила по силата на Закона за закрила на детето.
- Да наблюдава изпълнението на алтернативни форми на лишаване от свобода, постановено от съда, за да гарантира, че то е наложено само като крайна мярка за възможно най-кратък период от време и че същата се преразглежда редовно с цел нейното отменяне.
- Да гарантира осигуряването на квалифицирана и независима правна помощ на деца, влезли в конфликт със закона, в ранен етап от процедурата и през цялата продължителност на съдебното производство.

- В случаите, когато принудителното задържане е неизбежно, да гарантира, че децата не са настанени на едно и също място с възрастни и, че условията на настаняване отговарят на международните изисквания, включително по отношение на достъп до образование и здравни услуги.
- Да ускори въвеждането на адаптирани към детето процедури, да гарантира, че изслушванията се провеждат по подходящ начин, в отсъствие на обвиняемия и от достатъчно добре обучен съдебен персонал, за да се предотврати ревиктимизация и травматизиране на децата и да се вземат изцяло предвид Насоките относно правораздаването по въпроси, свързани с деца-жертви или свидетели на престъпления.

Какви са основните препоръки на организациите, членове на Национална мрежа за децата?

- Насърчаване на нулева толерантност към насилието над деца в обществото. Това включва разработване на ефективна система и адекватни индикатори за установяване на инциденти и пренебрегване на деца, както и създаване на подкрепяща среда за превенция на всякакви форми на насилие над деца и развитие на ефективни модели на работа с жертви и извършители на насилие.
- Разработване и прилагане на единни стандарти за щадящо изслушване на деца във всички видове производства, които ги засягат.
- Отмяна на Закона за борба срещу противообществените прояви и приемане на пакет от законодателни мерки включително промени в НК, НПК, Закона за МВР и нов Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица, който да гарантира правата на децата в конфликт със закона и да прави връзка със системата за закрила.
- Да се сформират междуинституционални и мултидисциплинарни екипи с участие на външни експерти и представители на НПО, които да изготвят индивидуални планове за закриване на ВУИ и СПИ.

ПРАВОСЪДИЕ, СЪОБРАЗЕНО С ИНТЕРЕСИТЕ НА ДЕТЕТО

АНГАЖИМЕНТ 1

Да се оборудват/адаптират специални помещения за престой, изслушване, разпит на деца, включително на деца с увреждания, в производствата, които ги засягат

ОЦЕНКА:

СРЕДЕН 3,

тъй като независимо от предприетите стъпки за промяна на правната уредба относно участието на деца в наказателни дела, промените все още не са факт, а през 2016 г. са изградени само две „сини стаи“ за разпит на деца по наказателни производства. Не е адаптирана нито една съдебна зала и/или стая за изслушване на деца по граждански производства.

КЪДЕ:

Националната стратегия за детето 2008-2018, част: Участие на детето

НАПРЕДЪК:

Незадоволителни са усилията на институциите за създаването на подходяща среда, в или извън сградите на съдилищата, чрез оборудването и адаптирането на специални помещения за разпит и изслушване на деца, включително и на деца с увреждания, които участват в различни съдебни производства.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Развитие по отношение на участието на деца в граждански и административни производства

Съдилищата⁷⁶, в които има изградени адаптирани помещения, отчитат, че има чувствителна разлика в поведението на децата, изслушвани в адаптирана среда. Според магистратите децата, които преди са били изслушвани в стандартна съдебна зала, са били притеснени, нервни и са отговаряли уклончиво на зададените им въпроси. След изграждането на адаптираните помещения съдиите отчитат, че децата се отпускат значително по-бързо, стресират се по-малко и се чувстват по-спокойни. Това им помага да контактуват по-лесно със съдията, което дава по-добри резултати от гледна точка на ефективното участие на детето в съдебното производство. Въпреки това, през 2016 г. не е изградено нито едно адаптирано помещение (съдебна зала, стая или чакалня) за изслушване на деца в сградите на съдилищата.

Развитие по отношение участието на деца в наказателни производства

Изпълнението на този ангажимент следва да се оценява и в контекста на прилагането на Директива 2012/29 на ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за правата, подкрепата и защитата на жертвите на

престъпления, която трябваше да бъде транспонирана и чието действие стартира от ноември 2016 г. Директивата въвежда изискването за създаване на минимални стандарти за подкрепа на жертвите на престъпления, особено за уязвимите жертви, сред които са всички деца. В този смисъл е важно да се види напредъкът при въвеждане на щадящи практики на правосъдие в рамките на интегриран и центриран към детето подход.

В края на 2016 г. МП изготви проект на ЗИД на НПК⁷⁷ за въвеждане на Директивата, но в крайна сметка нормативната рамка не стимулира практиката на ползване на щадящи помещения и развитието на интегриран подход към децата, жертви на престъпления. Първоначално предложеният законопроект даваше възможност децата, свидетели на престъпления, да бъдат разпитвани в специално оборудвани помещения, без да се допуска контакт с обвиняемия или подсъдимия⁷⁸. От 2014 г. организации-членове на Национална мрежа за децата, редица други ангажирани НПО, представители на УНИЦЕФ и др. участваха активно в работната група към МП за изработване на текстове, които да позволят Директивата да бъде въведена по работещ и подходящ начин в българското законодателство.

76. В 11 районни съдилища в България има изградени адаптирани помещения за участие на деца в различни съдебни производства: Балчик, Берковица, Благоевград, Бяла Слатина, Бургас, Велико Търново, Дулово, Златоград, София, Хасково и Чепеларе

77. На 25.08.2016 г. проектът на ЗИД на НПК е публикуван на електронна страница на Министерство на правосъдието.

78. Подробности в изразеното от НМД становище, достъпно на: <http://bit.ly/2nSOvMv>

За съжаление, в окончателния вариант отпаднаха първоначално предложените текстове, свързани със задължителното изготвяне на индивидуална мултидисциплинарна оценка за определяне на специални мерки за защита на детето, ограничаването на провежданите разпити и задължителното извършване на аудио-визуален запис на разпита на детето. Отпадна и възможността малолетните и непълнолетните, пострадали от престъпление, да получат подкрепа от специалист по време на разпита и гаранции за присъствието на родител или друго доверено лице при нужда и желание от тяхна страна. Освен това, новият текст не въвежда задължителна употреба на щадящи помещения за изслушване. Запазването на статуквото ще се отрази пряко и негативно върху преживяванията на децата, пострадали от насилие и/или престъпление, които често са във вече уязвима позиция. С безпокойство отчитаме, че забавянето на въвеждането на Директива 2012/29, за което България търпи санкции, се дължи на недостига на междусекторно и междуинституционално сътрудничество.

хо-социално и правно придружаване до приключване на всички правни процедури, включително изтърпяване на наказанието от извършителя, ако има такова.

През 2016 г. са изградени две „сини стаи“ за щадящо изслушване на деца в гр. Варна и в гр. Плевен, а на 2 март 2017 г. е открита синя стая в гр. Козлодуй.⁸⁴ По информация от МП предстои изграждане на още пет сини стаи в градовете Враца, Разград, Добрич, Смолян и Хасково⁸⁵. В Кюстендил има помещение, което е в процес на до оборудване и стартиране на работа. Това на практика означава, че 70 % от областните градове в България ще разполагат със специални помещения за разпит на деца – участници в наказателни производства⁸⁶.

Един от основните проблеми е ползването на специализираните помещения при малка част от случаите по субективната преценка на разследващия орган. Представителите на ОЗД също нямат нормативно вменено задължение да информират детето и родителите му за правата им и да се застъпват за щадящи процедури. Това се прави само от някои от тях и от някои от доставчиците на социални услуги – НПО⁷⁹ и общини⁸⁰. Пилотно⁸¹ на много места в страната, стартира изготвянето на индивидуална мултидисциплинарна оценка още при сигнала, която информира всички страни за риска от продължаване на насилието/престъплението, от сплашване и манипулиране, както и за риска от вторично виктимизиране.

Интересно е, че в тази сфера практиката сериозно изпреварва нормативната рамка. В България от 2008 г. се развиват практики, които определено отговарят на водещи европейски стандарти⁸², но те не се проучват и ползват в необходимата степен при разработване на новата рамка, а понякога дори срещат съпротивата⁸³ на държавните институции. Водещите практики вече далеч надхвърлят наличието на специализирано помещение, те изискват на първо място задължително прилагане при всички деца и на второ място осигуряване на щадящи процедури, закрила, психотерапия до пълното възстановяване на детето, пси-

79. ИСДП, Фондация Асоциация „Анимус“, сдружение „Жанета“, сдружение Еквилибриум и др.

80. Социалните услуги към общините Пловдив, Бургас, Дупница, Благоевград

81. През 2016 г. ИСДП в партньорство с ДАЗД, МВР, МП, ВКП реализира 28 семинара във всички областни градове в страната върху взаимодействието между партньорите за изготвяне на индивидуална оценка и нейното ползване от ОЗД, полиция, прокуратура, съд в името на най-добрия интерес на детето. Тя вече е практика в София, Шумен, Видин, Монтана, и се пилотира в Пловдив, Стара Загора, Русе, Сливен и на други места

82. Проект PROMISE, който обединява 25 европейски страни проект разработва стандарти за добри практики, които в голяма степен се покриват от нашите пилотни практики. Не се покриват в частите свързани с осигурен достъп на всички деца, осигурени специалисти на всякъде в страната и пр. В този проект от България участват ДАЗД и ИСДП.

83. Пилотната практика „Зона За крила“, която в най-голяма степен съответства на водещите европейски и международни подходи „всичко под един покрив“, развивана от УНИЦЕФ в партньорство с ИСДП и Анимус, изключително трудно получи лиценз, без ясно формулирани мотиви

84. По информация от писмо на Министерството на правосъдието с изх. № 66-00-173/16 от 17.03.2017 г. на МП, стаите са изградени в рамките на проект „Укрепване на правния и институционалния капацитет на съдебната система в сферата на младежкото правосъдие“, финансиран от Българо-швейцарската програма за сътрудничество

85. Пак там

86. Областните градове, в които няма изградени „сини стаи“ или все още не е планирано изграждането на такива помещения са: Габрово, Кърджали, Ловеч, Перник, Силистра, Търговище и Ямбол

Към края на 2017 г., около 70 % от областните градове в България ще разполагат със специални помещения за разпит на деца – участници в наказателни производства. В същото време, липсва единна философия и подход при използването на помещенията, които да гарантират избягване на травмирането на детето, защита на неговите права и най-добър интерес. Липсват и национални стандарти за изслушване на деца в гражданските производства.

ПРЕПОРЪКИ

- Да се разработят, пилотират и въведат по законодателен път национални стандарти за изслушване на дете в гражданското производство, които да гарантират, че процесуалните действия спрямо детето ще се извършват в подходяща среда, при благоприятни условия и при използването на подходящ език за комуникация с детето;
- Да се разработи национален стандарт, стъпващ на българските и европейските добри практики⁸⁷ и стандарти, за модел на третиране на децата, жертви на насилие „всичко под един покрив“. Осигуряване на устойчивост и достъпност на модела за всяко дете в страната;
- Да се изработи национална карта на наличните специализирани помещения („сини стаи“, адаптирани съдебни зали, стаи за изслушване на деца, чакални и др.), в или извън сградите на съдилищата, за изслушване или разпит на деца, които участват в различни граждански, административни или наказателни производства;
- Да се разработи план и да се осигури финансиране за изграждане на необходимите допълнителни специализирани помещения, в или извън сградите на съдилищата, така че да се гарантира правото на всяко дете, което участва в съдебно производство, да бъде изслушано или разпитано в подходяща среда, съобразена с неговата възраст, зрялост и ситуация;
- ВСС да промени методиката на съдилищата при изготвянето на годишните им доклади, в които да се отразява броят на извършените разпити и изслушвания на деца, съответно по наказателни и граждански производства, като се отчитат техните специфики;
- Да се преразгледа публикувания проект на ЗИД на НПК и се включат разпоредбите на проекта, в изработването на които участваха представители на НПО.

87. Интегриран подход за справедливо правосъдие, наричан за професионалисти, ИСДП, 2016 г.

АНГАЖИМЕНТ 2

Гражданският процесуален кодекс да въведе в пълен обем гаранции за участието на детето в процеса, както и да определи процесуалното качество на социалния работник и социалния доклад, предвидени в Закона за закрила на детето

ОЦЕНКА:

СЛАБ 2,

тъй като през 2016 г. институциите не са предприели никакви стъпки за изпълнение на поетите ангажменти за въвеждането на пълен обем от гаранции за участие на детето в съдебното производство и по-конкретно за определяне на процесуалното качество на социалния работник и на социалния доклад, който задължително се представя на съда от представител на Дирекция „Социално подпомагане“ във всяко производство, по което се засягат права или интереси на дете.

КЪДЕ:

Националната стратегия за детето 2008-2018, част „Участие на детето“.

НАПРЕДЪК:

За съжаление не може да бъде отчетен никакъв напредък от страна на държавата в изпълнение на поетия ангажимент.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През 2015 г. междуведомствена работна група на ДАЗД, АСП и МТСП изготви нова матрица на социален доклад, който се предоставя на съда от Дирекция „Социално подпомагане“. В матрицата за нов социален доклад подробно са описани необходимият минимум от данни, които трябва да съдържа социалният доклад, конкретните области, които трябва да се изследват в хода на социалното проучване, насоките, които трябва да се спазват за изследване на потребностите на детето и оценката на ресурсите на родителите и подкрепящата среда, както и източниците на информация.

За разлика от направеното през предходната година за подобряване на структурата и съдържането на социалния доклад⁸⁸, институциите не са предприели никакви стъпки в посока законодателно регламентиране на процесуалната роля на социалния работник и статута на социалния доклад в системата на доказателствените средства в съдебния процес. Този извод се подкрепя и от установената практика на съдилищата, че докладът, изготвен от социалните служби, не съставлява нито доказателство, нито доказателствено средство, а становището на социалните служби служи на съда за ориентир, какво от гледна точка на обществото налагат интересите на децата.

Този пропуск на законодателя създава съществени проблеми при участието на представителите на Дирекция „Социално подпомагане“ в съдебните производства. В частност, липсата на ясен регламент създава предпоставки

за различно третиране на социалния работник от страна на правораздавателната система, който се призовава да участва в различни процесуални роли: свидетел, контролираща страна, вещо лице и т.н. Тази неяснота много често създава напрежение между различните участници в съдебното производство (съдии, адвокати и представители на Дирекция „Социално подпомагане“) и не допринася за реализиране на основната функция на социалния работник в съдебното производство, а именно: да подпомага съдията, чрез събраната информация и изразеното в доклада становище, при вземането на решение, което да гарантира най-добрите интереси на детето.

88. Изготвена е нова матрица за изследване на родителски капацитет, ДАЗД, 14 юли 2015 г. <http://bit.ly/2oxgZOR>

ПРЕПОРЪКИ

- Да се въведе специализация в съда – делата по Семейния кодекс, Закона за защита от домашното насилие, Закона за борба срещу противобществените прояви на малолетните и непълнолетните и Закона за закрила на детето да се гледат от специално подготвени съдии;
- Да бъде осигурен публичен достъп до изготвената от ДАЗД, АСП и МТСП матрица на социален доклад и да бъдат оповестени резултатите от извършения от АСП вътрешен мониторинг на прилагането на новата матрица в практиката;
- Да стартира професионална дискусия по темата за статута на социалния доклад в системата на доказателствените средства и ролята на социалния работник, като носител на специфична информация в съдебното производство, с участието на представители на съдебната власт и различни заинтересовани страни с оглед постигане на споделено виждане и издаване на тълкувателно решение на ВКС за уеднаквяване на практиката на различните съдебни състави;
- Социалният доклад да се изготвя от квалифициран социален работник от ОЗД в Дирекция „Социално подпомагане“ и да съдържа информация относно неговото авторство;
- Социалният доклад да има структура и съдържание, които да са съобразени с вида и характера на съдебното производство и да приключва със заключение, в което социалният работник да дава своето професионално становище относно това, какво според него трябва да се случи с детето след приключване на съдебното производство;
- Социалният работник, автор на доклада, задължително да участва в съдебното производство, за да може да отговори на въпросите, които съдията, страните или техните процесуални представители могат да поставят, за да се изяснят фактите и обстоятелствата, които са от значение за съответното производство.

АНГАЖИМЕНТ 3

Изработване на пакет от законодателни мерки за наказателно правосъдие за непълнолетни

ОЦЕНКА:

ДОБЪР 4,

защото има подготвен и представен проект на Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица и промени в НК и НПК, които като философия и концепция ще допринесат за подобряване на положението на децата в конфликт със закона. Въпреки това, развитието е недостатъчно, защото все още гарантирането на правата на децата е частично и спорадично и там където го има, недостатъчно подкрепено от официалната политика на централната и местната власт.

КЪДЕ:

Национална програма за закрила на детето 2016, Гарантиране на ефективна система за детско правосъдие в условия на междуинституционално сътрудничество

НАПРЕДЪК:

Независимо от приключилата работа по проект на ЗОНВМ, следва да се отбележи слабата ангажираност и нежеланието за поемане на конкретни ангажименти от страна на ключовите министерства, които да подкрепят усилията на Министерство на правосъдието за реализиране на реформата.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Основният напредък през 2016 г. беше създаването на **проект на Закон за отклоняване от наказателно производство и налагане на възпитателни мерки на непълнолетни лица (ЗОНПНВМНЛ) и промени в Наказателния и Наказателно-процесуалния кодекс**. Трябва да се отбележат усилията на екипа на МП да завърши работата по текста и да го предложи за обсъждане. Може да се определи като напредък в изпълнението на ангажимента наличието на готов проект за закон, който е преминал и през съгласувателна процедура и обществено обсъждане по смисъла на Закона за нормативните актове. Проектът променя цялостната философия за отнасяне към децата в конфликт със закона, въвежда съвременни, основани на познанието подходи за първична, вторична и третична превенция на детската престъпност. Проектът за закон се основава на международните стандарти за права и закрила на децата, за правосъдие за деца, както и на водещи международни практики в тази област. В проекта на закон е направен опит за включване на изискванията на Директива (ЕС) 2016/800 на ЕС. Предложените промени се отнасят до получаването на специална защита и извършването на медицински преглед при задържане на непълнолетен; въвеждането на нови мерки за неотклонение на непълнолетен като алтернатива на задържането под стража; намаляване на срока за задържане на непълнолетен до 1 месец; настаняване на непълнолетните в отделни помещения от пълнолетните при тяхното задържане; придружаването на непълнолетните обвиняеми в съдебното производство от родител или попечител; изготвянето на индивидуална оценка от Службата за възпитателна под-

крепа; предоставянето на информация на непълнолетния на достъпен за него език; извършването на звукозапис и видеозапис при разпит на непълнолетен задържан; задължение за разглеждане на делото при закрити врати и т.н.

Проектът стъпва на междуинституционалното сътрудничество и мултидисциплинарния подход, както е предвидено в поетите ангажименти. В съответствие с тези ангажименти правителството подготви пакет от законодателни мерки, които се отнасят до цялата система на правосъдие и закрила за деца. Следва да се приветства предвиденото закриване на наличните в страната два социално-педагогически интернати (СПИ) и четири възпитателни училища-интернати (ВУИ), поради системното нарушаване на правата на децата, които са настанени там. В същото време експертите в тази област съветват да стартират спешни процедури за своевременно спиране на настаняването и прекратяване на престоя на всички институционализирани деца, за да може закриването на тези институции да се случи в най-кратки срокове, без да се чака приемането на пакета от законодателни промени.

Едновременно с това, напредък по отношение на постигане на промяна в живота на децата, за които се отнася този ангажимент, на практика няма. Политиката на правителството през 2016 г. по отношение на този ангажимент може да бъде определена като **противоречива** и в подготовката на законодателния пакет, и в прилагането на обявените политически намерения. **Противоречивостта в политиката на първо място** може да се види в самия проект⁸⁹ на закон, който на практи-

89. Проект на Закон за отклоняване и налагане на възпитателни мерки и промени в Наказателния и Наказателно-процесуалния кодекс: <http://bit.ly/2eY93jD>

Липсва споделена визия и философия за реформата в системата за детско правосъдие между ключовите заинтересовани страни, МТСП, МОН и МВР, които често се противопоставят на опитите за промяна.

ка се ограничи с действие основно върху отклоняването от наказателно правосъдие и не засега в необходимата степен самото наказателно правосъдие. Проектът за ЗОНПНВМНЛ също в недостатъчна степен адресира изменения в НПК, което позволява практики на нарушаване на правата на децата⁹⁰ както във фазата на т. нар. предварителна проверка, информирането за правата, така и по отношение на досъдебното производство, провеждането на разпити, и пр. Една цялостна реформа би трябвало да включва и изменения в Закона за МВР, който в момента не предвижда специални разпоредби при упражняване на правомощията на полицията с деца, с изключение на правомощията при употреба с оръжие.

На следващо място противоречивата политика се вижда в липсата на споделена от всички участници в правителството визия и философия на промяната. На практика ключови министерства не подкрепят реформата – МВР⁹¹, МТСП⁹², МОН⁹³. Този факт е изключително тревожен и в голяма степен намалява ефекта от подготовката нов закон. Ключови за реформата министерства отказват да поемат своята част от отговорността за децата

в конфликт със закона, което донякъде личи от предвидените в проекта мерки, които са съдържание на процеса на отклоняване от наказателно производство и осъществяване на възпитателно въздействие върху децата. Липса на активност се отбелязва и от страна на ДАЗД, която нито веднъж, в лицето на новия си председател, не прояви активна позиция за съгласуване на становищата на министерствата и намиране на общ подход.

Противоречивата политика е и на ниво подкрепа за пилотиране на нови практики от страна на различните министерства и местни власти. Продължава да отсъства ясен конкретен обективен механизъм за приемане и разпространение на добри практики, които са пилотирани със средства от европейски и други програми, официално подкрепени при стартиране на проектите, които крайно субективно⁹⁴, понякога еднолично, с или без обяснения се прекратяват или видоизменят. Могат да се посочат и примери, при които практиката изпреварва⁹⁵ реформата, практики, които показват, че промените са възможни, но те отново се дължат на лична инициатива, на личен ангажимент на отделни структури, служители или служби.

90. Например практиката на набиране на информация/сведения от малолетни и непълнолетни без присъствие на законен представител на детето

91. Изказвания на експерти по време на обсъждания на проекта за ЗОНПНВМНЛ на среща, организирана от Омбудсмана на Р. България на 27.09.2016 г. В същото време не беше получен отговор на писмо на Национална мрежа за децата до министъра на вътрешните работи за случай на сексуално насилие в СПИ Драгоданово с вх. № 18-00-2019/5.10.2016 г.

92. Становище на МТСП от 39-604 от 02/12/2016 г.

93. МОН реализира по Дейност 6 „Подготовка за въвеждане на алтернативни модели за работа с ученици с девиантно поведение, настанени във ВУИ и СПИ, и за реформиране на организацията и функционирането на ВУИ и СПИ“ по проект „Подкрепа за равен достъп и личностно развитие“ в рамките на процедура за директно предоставяне „Осигуряване на условия и ресурси за изграждане и развитие на подкрепяща среда в детските градини и училищата за осъществяване на включващо обучение – фаза 1“; ОП НОИР за подобряване на работата на институции, които Пътната карта за изпълнение на Концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето 2013-2014. предвижда да бъдат закрити

94. Пилотиране на практика на застъпничество за правата на две деца, настанявани във ВУИ, беше обявена за „противоречаща на обществен интерес“ в съответната община от лидер на местна власт, от началник на ОЗД, секретар на МКБПМНН; В СПИ беше затворен достъпът на НПО, което защитава правата на децата

95. Съдия замени възпитателна мярка „настаняване във ВУИ“ с включване в програма на НПО; Съществуват устойчиви практики на взаимодействие между Областни пробационни служби и социални услуги при изпълнение на пробация за непълнолетни; Съществуват добри практики на взаимодействие между ДПС и социални услуги за деца и семейства в риск на много места в страната

96. Предложение на Омбудсмана Мая Манолова.

ПРЕПОРЪКИ

→ Продължаване на политиката на реформа в областта на правосъдието за деца, която да стъпи на постигнатото. Да се внесе в Народното събрание и проекта на ЗОНПНВМНЛ и измененията в цялата нормативна рамка и да продължи обсъждането им, особено на разпоредбите, касаещи разследването и досъдебното производство в съответствие с изискванията на Директива (ЕС) 2016/800, както тези за защитата, закрилата и рехабилитацията на децата в конфликт със закона. Не бива да се повтаря политиката „всичко отначало“, която повечето правителства в България следват;

→ Да се създаде национален план за прилагане на новото законодателство⁹⁶, който да даде рамка и яснота за това, как ще се управляват всички предвидени промени и как те ще бъдат организирани във времето; кои дейности ще бъдат приоритетни; както и какви мерки и гаранции следва да бъдат предприети за осигуряване на необходимия човешки и финансов ресурс за неговото прилагане;

→ Да се сформират междуинституционални и мултидисциплинарни екипи с участие на външни експерти и представители на НПО, които да изготвят индивидуални планове за закриване на ВУИ и СПИ;

→ Постигане на видим израз на политическа воля за реална реформа чрез ясен ангажимент на всички ключови заинтересовани страни. Политиката на прехвърляне на отговорности между министерствата, между изпълнителната, законодателната и съдебната власт, както и между централната и местната власт обрича страната ни на отстъпление от демократичните постижения;

→ Да се създаде ясен механизъм, който да позволи проучването и идентифицирането, по предварително разработени критерии, на добри практики на третиране на деца в конфликт със закона и да се разпространи от официалните институции като пример за следване.

ПРЕНЕБРЕГВАНЕ И ЗЛОУПОТРЕБА С ДЕЦА

АНГАЖИМЕНТ 1

Изготвяне на специализирана програма за работа с деца жертви на насилие или експлоатация, включително механизъм за координирано действие за предотвратяване и установяване на насилието, оценка на случая, насочване на детето към рехабилитация и проследяване на случаите с оглед повишаване капацитета на системата за закрила на детето и осигуряване на специална закрила на децата, станали жертва на насилие или експлоатация

ОЦЕНКА:

ДОБЪР 3.50,

защото бяха изготвени Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца 2016-2020 и План за изпълнение на приоритетите и постигане на целите на Националния съвет по превенция на престъпността за периода 2016-2018 г.

КЪДЕ:

Националната стратегия за детето 2008-2018

НАПРЕДЪК:

Напредъкът е минимален поради провала на прилагането на изискванията на Директива 2012/29/ЕС и спада в ангажираността на ресорните институции по въпросите на злоупотребата с деца.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

През анализирания период може да се каже, че има спад в ангажираността на ресорните институции към защитата на децата от злоупотреба и насилие. Натрупаните ресурси и възможности от предходния период не само не са развити и приложени в практиката, а липсва и интерес за анализ на действащите такива и за тяхното мултиплициране или подобрене. Изготвените политически документи са в рамките на задължителните такива, но те остават по-скоро с пожелателен характер и без анализ за тяхното приложение.

През 2016 г. бе изготвена Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца, която обхваща периода 2016 – 2020 г. Това е стратегически документ с водещо значение в политиката за закрила на децата и особено по отношение на експлоатацията и злоупотребата с тях. Изготвен е и План за изпълнение на приоритетите и постигане на целите на Националния съвет по превенция на престъпността за периода 2016-2018 г., в който също са разписани мерки за защита на децата от насилие, престъпления и подобряване на взаимодействи-

вието. В края на 2016 г. са предприети и стъпки за сключване на Споразумение за работа по случаи на деца на улицата между България и Република Гърция.

Всяка година се провежда мониторинг от страна на ДАЗД относно прилагането на Координационен механизъм за териториално взаимодействие, който действа от 2010 г. Проследява се работата на ОЗД в случаите на насилие над деца, част от които са и случаите на престъпления над деца. Например, подадените от дирекциите „Социално подпомагане“ сигнали до районните прокуратури в страната през 2015 г. за случаи на ранно съжителство с лица под 16 годишна възраст, принуда на дете към съпружеско съжителство, заживяване на съпружески начала от женски пол и др., съгласно нормите на чл. 190 – чл. 192 от НК са 1094. В същото време анализът на ДАЗД по данни на АСП показва, че броят на отказите на районните прокуратури да образуват производства са 573, което е 52% от регистрираните от ОЗД случаи. Тези данни има нужда да бъдат внимателно изследвани и анализирани, за да се очертаят проблемите в систе-

мата за закрила и правораздаване, както и в системата за превенцията на насилито и престъпленията над деца.

За България 2016 г. е годината, в която трябваше да се приложат изискванията на Директива 2012/29/ЕС. Едно от тях бе към пострадалите от престъпления жертви, сред които са и децата като уязвими жертви и свидетели със специални потребности, **да се изготвят индивидуални оценки** относно риска, както и необходимостта от предприемане на специални мерки за защита и подкрепа. Изготвянето на тази **индивидуална интегрирана оценка** е с цел да се гарантират правата на пострадалото от престъпление дете и да се предпази от редица рискове като вторична и повторна виктимизация, сплашване или отмъщение. Макар че такъв документ е изготвен още през 2015 г. от експерти на Институт по социални дейности и практики и предоставен на ДАЗД, АСП и МТСП, на практика липсва ангажираност за неговото въвеждане. Този документ за 2016 г. се ползва основно в няколко съдебни райони поради активното действие от страна на НПО сектора и доброто взаимодействие със съда, полицията и прокуратура по места.

Продължава да липсва регулярен мониторинг и гаранции за защита правата

на децата, пострадали от тежки престъпления, особено в случаите на сексуални посегателства, домашно насилие и експлоатация. Не се анализират (или поне не са предоставени подобни данни) относно това колко от случаите на насилие всъщност са случаи на деца, жертви на престъпления; при колко от тези случаи екипите са взели решения към пострадалите деца да се приложат мерки за защита от вторично и повторно виктимизиране, натиск, сплашване или отмъщение. Ангажимент, който органите по закрила и правораздавателните институции са длъжни да съблюдават и прилагат още от ноември 2015 г.

Липсват гаранции за прилагането на интегриран подход на работа по случаите на насилие над деца и особено в случаите, в които това е и състав на престъпление, както и ясни инструкции за управлението на тези случаи в ситуацията на разпокъсаност между различни институции с различни правомощия и на различни територии на действие.

Съществуващата методика за оценка на риска в случаите на деца, жертви на насилие, използвана от ОЗД, не гарантира защитата на децата в пълна степен от последваща виктимизация и продължаващо насилие.

ПРЕПОРЪКИ

→ Да се актуализира методиката за оценка на риска, използвана от ОЗД, за да се отговори на съвременните изисквания от минимални стандарти за защита и подкрепа на пострадалите от насилие/престъпления деца. В този смисъл може да се използва натрупаният експертен опит от организации, работещи по въвеждането на интегрирани оценки на пострадали деца;

→ Да се въведат по-конкретни индикатори за наблюдение на териториалното взаимодействие по Координационния механизъм. Тези индикатори трябва да включват ефективност на взаимодействието (бързина на реакция, включване на алтернативни участници, проследяване на случай и периодичност на срещите и др.); изготвени индивидуални оценки или актуализирани такива на всеки етап от производството; предприети специални мерки за защита и гарантиране на правата на

пострадали деца от самите органи по закрила или правораздаване; проследяване на оказаната психо-социална, здравна, правна и терапевтична подкрепа на пострадалите деца и т.н.;

→ Поднормативните документи, касаещи работата на полиция, социални служби, прокуратура, съд и здравеопазване, да се актуализират и съгласуват така, че да се гарантира по-добро и ефективно взаимодействие по случаите на злоупотреба с деца;

→ Поради високия процент на отказ (над 52% за 2015 г.) за образуване на досъдебно производство от страна на прокуратурата по места по сигналите на ОЗД за деца в ранни съжителства или брак е необходимо е да се направят подробен анализ на тези случаи от практиката и да се изведат препоръки за промяна на системата за закрила и правораздаване.

АНГАЖИМЕНТ 2

Популяризиране на правилата за безопасност на децата в компютърната мрежа за деца, родители и училищни власти и на адресите, на които може да се съобщава за вредно съдържание в Интернет

ОЦЕНКА:

СРЕДЕН 2,50,

защото не са предприети никакви реални действия освен по проект „Подобряване закрилата на детето и превенция на детската престъпност в България“

КЪДЕ:

Национална стратегия за детето 2008-2018

НАПРЕДЪК:

Разработването на Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата над деца и свършеното по проект „Подобряване закрилата на детето и превенция на детската престъпност в България“ са положителни стъпки, но крайно недостатъчни за предпазване на децата от проблеми в интернет пространството.

КАКВО СЕ СЛУЧВА

Предвиден като една от мерките за защита на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация, през 2016 г. по този ангажимент не бе направено почти нищо от страна на държавните институции. Една от реалните дейности бе в рамките на проект „Подобряване закрилата на детето и превенция на детската престъпност в България“, финансиран по Българо-Швейцарската програма за сътрудничество с отговорник Главна дирекция „Национална полиция“. Тя залегна и в Националната програма за закрила на детето на ДАЗД за 2016 г. като „Администриране на специализиран уеб сайт за борба срещу и предотвратяване на насилието извършено от/над деца и детска престъпност.“ Изработването на сайта бе извършено чрез партньорство на държавни и неправителствени организации. В него тематиката за посегателства срещу деца през информационни системи бе добре застъпена благодарение на участието на Националния център за безопасен интернет. След пускането му в действие обаче сайтът на практика не се обновява. Освен това, в Закона за МВР се внесоха поправки, за да може ГДБОП да работи по сексуални посегателства срещу деца, които не са резултат от дейността на организирана престъпна група. По този начин правомощията на ГДБОП бяха възстановени, което може да се отчете като стъпка напред.

За липса на заинтересованост от страна на отговорните институции към този ангажимент свидетелства и секцията „Децата в информационното общество“ на сайта на ДАЗД, която не е обновявана от 2011 г. и по-голямата част от съдържа-

нието е неактуално и неадекватно спрямо бързото развитие на информационните и комуникационни технологии и промените в употребата им от деца. Въпреки че Националният център за безопасен интернет разработи и изпрати актуализирано съдържание за тази секция, нищо не беше променено, като там не фигурират нито адресът на Горещата линия за безопасен интернет, нито телефонът на консултантската линия на Центъра за безопасен интернет.

Допълнително за липсата на ангажираност от страна на ДАЗД говори и фактът, че в Националната програма за закрила на детето за 2016 г. дори не се срещат думите „интернет, онлайн, сексуална експлоатация“. В същото време ДАЗД е съучредител и заместник-председател на Обществения съвет за безопасен интернет и представители на институцията редовно присъстват на заседанията на Съвета. В отговор на текста по Бележника, от ДАЗД заявяват своя ангажимент и желание за развитие на сътрудничеството по тази тема за в бъдеще.⁹⁷

Въпреки препоръките от „Бележник 2016“, новите учебни програми на МОН не отразяват необходимостта от въвеждането в обучението на развитие на дигитално-медийна грамотност у децата, която е главният превантивен фактор за безопасност на децата в интернет.

Друг важен ангажимент на държавата, който е залегнал в Националната стратегия за детето 2008 – 2018 като мярка за защита на децата от всякакви форми на злоупотреба, насилие и експлоатация и по който също не са предприети никак-

97. Информация от Държавна агенция за закрила на детето с изх. номер 16-00-58 от 14.03.2017 г.

ви инициативи, е „*Да се създаде по-добра система за контрол на съдържанието на достъпната на децата информация в интернет, за да не затормозява тя личностното им развитие.*“

Отделно от това, в Националната програма за закрила на детето 2016 г. бе заложена дейност за „*Разработване и приемане на Национална програма за превенция на насилието над деца (2016-2020 г.)*.“

През октомври 2016 г. бяха представени основните стратегически цели на готвената програма, както и анализ на ситуацията и предложения за мерки и дейности, но до края на годината тя не беше приета от Министерски съвет.

ПРЕПОРЪКИ

→ ДАЗД и ГДНП да актуализират и обогатят съдържанието на сайтовете си, като поместят на видно място адресите и телефоните, на които може да се потърси съвет или помощ при проблем с дете в интернет;

→ В Националната програма за закрила на детето за 2017 г. да се включат конкретни дейности за повишаване на осведомеността на децата, семействата, педагогическите специалисти и социалните работници за рисковете за деца в интернет, за популяризиране на адресите и телефоните за помощ при проблем на дете в онлайн пространството и за обучението за превенция на посегателства срещу деца през информационни системи;

→ МОН да вземе мерки за въвеждане в системата на образованието на дейности за изграждане на дигитално-медийна грамотност у децата от 1 до 12 клас;

→ Да се ускори работата по приемане на Национална програма за превенция на насилието и злоупотребата с деца (2017-2020 г.), както и Планът за действие към нея, като се предвидят адекватни мерки за превенция на злоупотребата с деца през интернет и мобилни комуникации;

→ Министерството на правосъдието да инициира законодателни промени, които да облекчат следствено-процесуалните действия за бързо идентифициране на извършителя при случаи на посегателства срещу деца през информационни системи, независимо от предвидения в НК размер на наказанието.

ЧЛЕНОВЕ НА МРЕЖАТА ПРЕЗ 2017

Област Благоевград

Сдружение „Обществен съвет по образование“ – Гоце Делчев

Област Бургас

Сдружение „Верният настойник“ – Бургас
Асоциация „Деметра“ – Бургас
Сдружение „Областен ромски съюз“ – Бургас
Сдружение „Петлите“ – Бургас
Сдружение „Усмивка“ – Бургас

Област Варна

Асоциация на родителите на деца с дислексия – Варна
Сдружение „Гаврош“ – Варна
Сдружение „Евроинтеграция“ – Варна
Фондация „Карин дом“ – Варна
Сдружение „Василица“ – Варна
Агенция за социално развитие Вижън – Варна
Фондация „Радост за нашите деца“ – Варна
Социална асоциация „Св. Андрей“ – Варна
Семеен център Мария – Варна
Сдружение „Спина бифида и хидроцефалия“ – Варна
Сдружение „Съучастие“ – Варна
Сдружение „Цветно бъдеще“ – Варна

Област Велико Търново

Фондация „Международна социална служба“ – Велико Търново
Сдружение „Младежка толерантност“ – Горна Оряховица
Център за междукултурен диалог и толерантност
АМАЛИПЕ – Велико Търново

Област Видин

Сдружение „Организация Дром“ – Видин

Област Враца

Сдружение „Първи юни“ – Бяла Слатина
Сдружение „Враца софтуер общество“
Сдружение „Дом на науката и техниката“ – Враца
Сдружение „Нов път“ – с. Хайредин
Училищно настоятелство на ОУ „Христо Ботев“ – с. Търнава

Област Габрово

Сдружение ИМКА Габрово
Сдружение „Социален диалог 2001“ – Габрово

Област Добрич

Фондация „Ръка за помощ“ – Добрич

Област Кърджали

Сдружение „Инициатива за

развитие – Кърджали решава“ – Кърджали

Област Кюстендил

Сдружение „Знание, успех, промяна“ – Дупница
Сдружение „Ларго“ – Кюстендил
Родителско настоятелство на ЦДГ „Калина“ – Дупница

Област Ловеч

Сдружение „Екомисия 21 век“ – Ловеч
Сдружение „Знание“ – Ловеч

Област Пазарджик

Фондация „Бъдеще“ – Ракиово
Фондация „Жулевия дом“ – с. Лесичово
Фондация „КУЗМАНОВ“ – с. Звъничево
Фонд за превенция на престъпността ИГА – Пазарджик
Фондация „Социални практики в общността“ – Пазарджик

Област Перник

Фондация „П.УЛ.С.“ – Перник
Сдружение „Бялата лястовица“ – Трън

Област Плевен

Плевенски обществен фонд „Читалища“ – Плевен

Област Пловдив

Асоциация „Голям брат, голяма сестра“ – Пловдив
Фондация „Джендър алтернативи“ – Пловдив
Национален алианс за работа с доброволци – Пловдив

Област Разград

Сдружение „Жанета“ – Разград
Младежки форум 2001 – Разград

Област Русе

Сдружение БРТИМ – Русе
Сдружение „Еквилибриум“ – Русе
Европейски център по медиация и арбитраж (ЕСМА)
Фондация „Каритас – Русе“
Клуб „Отворено общество“ – Русе
Център Динамика – Русе

Област Силистра

Женско дружество „Екатерина Каравелова“ – Силистра
Сдружение „Надежда за добро бъдеще“ – Силистра

Област Сливен

Дружество за подкрепа на деца и лица с умствени, физически и сензорни увреждания „Св. Стилиян Детепазител“ – Сливен
Фондация „Здравето на ромите“ – Сливен
Фондация ИРА – Сливен

Фондация „Лекари на света“ – клон България – Сливен
Сдружение „Ромска академия за култура и образование“ – Сливен

Област София-град

Фондация „Агапедия – България“
Алианс на българските акушерки
Сдружение за български семейни ценности, традиции и култура „Българче“
Сдружение „Алфа клуб – да оцелееш“
Асоциация Българско психоаналитично пространство
Асоциация за ранно детско развитие
Асоциация „Родители“
Фондация „Благотворител“
Българска асоциация на осиновени и осиновители
Българска асоциация за семейно планиране и сексуално здраве
Българска педиатрична асоциация
Български хелзински комитет
Фондация „Българско дете“
БНК „Заедно за децата“
Българска тренировъчна централа
Сдружение „Дете и пространство“
Фондация „Детски книги“
Сдружение „Деца и юноши“
Фондация „Деца на България“
Фондация „Еврика“
Фондация „Екип“
Фондация „Заедно в час“
Фондация „За майчино и детско здраве“
Фондация „За нашите деца“
Фондация „Здраве и социално развитие“
Фондация „Здравни проблеми на малцинствата“
Институт за насърчване на професионалното образование и обучение
Институт за прогресивно образование
Институт за социални дейности и практики
Фондация „Конкордия България“
Фондация „Международна награда на херцога на Единбург“
Международен правен център
Младежка фондация Арете
Фондация „М&М Физио“
Национална асоциация за приемна грижа
Национално движение „Обединение за развитие на спорта и спортната култура – Фуутура“
Национална мрежа на здравните медиатори
Фондация „Надежда за малките“
Сдружение „Надежда за нас“
Национален ученически екопарламент
Национален център за социално и емоционално развитие
Сдружение „Общество за всички“
Фондация „Пайдея“
Фондация „Партньори – България“
Проект „Права на човека“

Фондация „Приложни изследвания и комуникации“
Фондация „Приятелите 2006“
Фондация „Промяната“
Сдружение „Ре-Акт“
Сдружение Рийчаут.бг
Сдружение за прогресивна и отворена комуникация
Фондация „Сийдър“
Фондация „Сингъл степ“
Фондация „Стъпка за България“
Фондация „Стъпка по стъпка“
Театрално-социална формация „Театър Цвете“
Сдружение за педагогическа и социална помощ за деца ФИЦЕ-България
Фондация за децата в риск по света
Фондация за достъп до права – ФАР
Фондация „Цветан Цанов“
Фондация „Център Надя“
Сдружение „Център за общаващо образование“
Център за психосоциална подкрепа
Habitat for Humanity
SOS Детски селища – България

Област София

Сдружение „За един по-добър живот“ – Челопеч

Област Стара Загора

Сдружение „Бъдеще за децата“ – Казанлък
Читалище „Възродена искра“ – Казанлък
Сдружение „Детелини“ – Чирпан
Национална асоциация на ресурсните учители – Стара Загора
Сдружение „Самаряни“ – Стара Загора
Сдружение „Свят без граници“ – Стара Загора

Област Търговище

Сдружение „Академика 245“, Антоново
Асоциация Ная – Търговище
Клуб на нестопанските организации – Търговище

Област Хасково

Сдружение „Деца и семейства“ – Хасково
Фондация „Подари усмивка“ – Димитровград
Сдружение „Шанс и закрила“ – Хасково

Област Шумен

Асоциация SOS жени и деца, преживели насилие – Нови пазар
Женско ромско сдружение „Хаячи“ – Нови пазар

Област Ямбол

Общинско училищно настоятелство – Болярово
Читалище „Умение 2003“ – Ямбол

НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

www.nmd.bg
facebook.com/nmdbg

ISSN 1314-9970